

PETRI ANDREAE MATTHIOLI MEDICI Senensis Commentarii,

IN LIB. SEXTVM PEDACII DIOSCORIDIS
ANAZARBEI, DE LETHALIBVS VENENIS,
EORVM QVE PRAECAVTIONE,
ET CVRATIONE.

Præfatio Dioscoridis.

VPERIORIBVS, amicissime Aree, libris tradidimus de aromatibus, 20
oleis, vnguentis, arboribus, & earundem fructibus, lacrymisque: item
animalibus, melle, lacte, seuo, frumentis, oleribus, herbis, radicibus, li-
quamentis, vinis, metallisque. In hoc verò totius operis vltimo, faculta-
tes medicamentorum recensuimus, quæ prodesse nobis, aut officere pos-
sunt. Vitata igitur orationis prolixitate, opus institutum prosequamur.
Huiusmodi autem tractatus cum bifariam distributus sit, in partem ve-
nena præcauentem, ita vt ne fallant fumentes, aut si quando per impruden-
tiam dentur, vt tum quoque innoxia fiant, irritaque: & in rationem ijs succurrendi, qui iam no-
xam sentiunt: primùm disseram de præcauendi modo, quem esse difficillimum plerique maiorum
arbitrantur, quòd dantes clam venena ita insidias temperant, ut peritissimum quenque decipiant. 30
Siquidem venena sua amaritudine, permistis dulcibus, spoliant, & graue odoris virus mistura
odoramentorum eximunt. Aut medicamenta immiscent, quæ tuendæ sanitatis gratia dari putan-
tur, & præsertim in ualitudine, vt absinthium, tragoriganum, satureiam, aut hyssopum, quine-
tiam thymum, irim, organum, abrotonum, castorium, aut si quid medicamentis purgatorijs co-
gnatam habere qualitatem videatur. Aut potionibus inserunt, vt uinis asperis, iuribus, passo,
mulsæ aquæ, musto: succis, ut in cremore lentis, polentis: aut medicaminibus, aut alijs, quæ assu-
muntur, edulij speciem referentibus. Quare qui in ea suspitione sunt, conditos cibos vitare de-
bent, omniq̃ue intenso sapore dulcium, aut salforum, aut acidorum abstinere: nec sitibundi affa-
tim bibere, aut esurientes voraciter comesse, semperq̃ue ad saporem horum diligenter attendere,
præsertimq̃; potu frigidam aquam præsumere. Satiatio enim appetitu, qualitates ægerrimè postea 40
concoquuntur. In ægris quidem facillè cauemus potiones auxilij prætextu dari solitas, quas offe-
runt improbi veneficiorum artifices: itaque ob id laborantes morbo non perinde audentium in-
iurijs patent. Et hæc quidem ne facillè incauti seduſtiq̃ue homines capiantur dolis veneficorum,
ratio est, & facultas. Sed alia superest expeditior, vt suspiciosi aliqua præsumant, quæ veneno-
rum vires hebetent, & inefficaces irritasq̃ue reddant: cuiusmodi caricæ sunt cum iuglandibus nu-
cibus manducatæ, & quæ cedromela vocât, id est citria, seminisq̃ue napi drachma cum uino. Item
folia calaminthæ, aut creta, quæ Lemnia sphragis appellatur, pondere pari cum uino: aut rutæ fo-
lia, & nucis iuglandis nucleum: aut caricæ duas, & salis callum ieiuni sumant, & nullo veneni ge-
nere lædentur. Antidota ex uino sumpta, eundem effectum præbent: inter quæ intelligitur ma-
gnum Mithridatium, & quod scinco, & quod sanguine temperatur. Quin & sæpe venenis obfi- 50
stunt peculiare quidam corporum affectus certo quodam modo constitutorum, cum quadam ci-
bi, potusq̃ue qualitate, tum vini copia ita temperatorum, vt cum uenenis dissentiant. siquidem
ingesti veneni vires frangunt, atque iam priore alimento factis, præclusisq̃ue meatibus, obstant,
ne membratim per digestionem insinuetur. Verùm enimvero, quoniam fortunæ necessitas inter-
dum similia discrimina peregrè agentibus adfert, absque vllis insidijs hominum, nonnihil disse-
rendum mihi de hac re necessarium duco. Iam primùm igitur culinam apparare loco subdiali con-
uenit, cibosq̃ue & potus in huiusmodi loco struere. Si id fieri commodè nequit, secunda erit
conditio hæc, apparandi, apponendiq̃ue sub tecto. Sed tum diligenter laquearia animaduertenda:
frequenter enim à superioribus contabulamentis animalia decidunt exigua quidem, sed quæ non
modicam perniciem moliantur, vt phalangia, stelliones, & alia quædam reptilia. Porro uinaria
uasa dili-

vafa diligenter intueri oportet: nanque reptilia odore vini illiciuntur, quæ interdum forbendo, noxium virus eructarunt, interdum uerò delapsa immersaque expirarunt, & exitij causas haurientibus attulerunt. Sed hæc hætenus dicta sint, ne cauti, & prouidi insidijs pateant. Quod si qui sua sponte, aut ex quorundam insidijs sumpserunt, auxiliari primo quoque tempore oportebit. siquidem dum comites singulorum venenorum notæ expectantur, immedicabile fit venenum, & paulisper neglectum, medicamentis ægrè cedit. Quare si qui pro comperto se uirus sumpsisse intelligunt, & fateantur, aut eorum, qui aderant, testimonio constet, protinus ad idonea remedia transeuntes, facile peculiari, nativæque constitutioni restituemus. Neque enim ijs assentimur, qui prorsus auxilia in huiusmodi frustra adhiberi contendunt. Quo enim modo morbi,

10 quorum causæ cæcæ, latentesque corporibus insident, medicinam admittunt, & quæ forinsecus incurrunt venena, medendi rationem aspernantur? Aequè verò omnes morbi pro causarum ingruentium magnitudine, proque antecedentibus affectionibus, qualitatibusque, quibus sit opportunum corpus, vel medicabiles sunt, uel nullis cedunt medicamentis. Quod si qui forsitan obmutescunt, aut tremuli, aut nolentes alioqui venenum à se egeri, nullam nobis eius cognitionem præbeant, tum protinus accedendum ad ea, quæ communiter epotis quibuscunque venenis opitulari consueuerunt. Atqui nullum magis in omnia ualens auxilium dari potest, quam ut proximo loco uirus foras exhauriatur, priusquam inualescat. Quare sine mora calidum oleum ex aqua, aut seorsum, ut uomitare cogantur, dari conuenit. Aut si oleum natura loci negat, butyrum cum aqua calida, aut malua, aut lini semine, aut trago, vrtica, fœno græco, aut halicæ decocto, vicem

20 eius exhibebit. Hæc enim non modò uomitionibus exigent vi illa sua laxatrice, aut nauseam ciente; sed aluum quoque subducent, & corporum inanitione ita aduersabuntur, ut acrimonias venenorum hebetent. Id quod euidenter huiusmodi argumento deprehendere licet. Esto, ut quisquam uiua calce, vel fæce, aut cantharidibus, aut alio quouis acri, corpus exulcerare statuerit, is si ipsum oleo leniter illinat, exulcerationem non accipiet. Atqui neque vehementer adstringi corpus, neque refrigerari poterit, si antea perungatur. Quinetiam uomitus non ob id modò, quod vacuet, & noxium humorem excernat, iuuamentum adfert; sed quod assumptum uirus nonnunquam odore, coagulatis grumis, aut colore prodat. quippe cum odore, & amaritudine, meconium: colore, cerussam, gypsūve: grumis, lac aut sanguinem animalis recens iugulati ostendat. Nam grauis odor regestorum, leporis marini, aut rubetæ veneficia deprehendit: ita ut

30 nonnulla ab ijs remedia peti possint, ad idonea singulorum auxilia transeuntibus. Oleo etiam maluæ decoctum admiscetur, aut glaucium, aut adeps anserinus, aut pinguium carnum iura, aut lixiuium lignorum cinere factum. Vbi verò uomitus diligenter citatus fuerit, ne quid in uentre coierit, quæ hæserunt intestinis reliquiæ, clystere acri deuocentur. Facit & nitrum tritum cum hydromelite sumptum, & uina vetera liberalius epota, gallinacea iura, præpingues pisces, vetustæ carnes pinguesque, & quæ adipe aut recenti butyro parantur. Aluum nanque subducunt, uti diximus, & stomachum resoluunt, proniorem ipsum ad vomitum reddunt: & venenorum acrimonias hebetant, atque meatus obstruentia, celerem virium penetrationem inhihent. Quinetiam medicamenta dantur, quæ communi dote profunt, ut Lemnia terra, agaricum, abrotonum, irio, radix eryngij, semen pastinacæ, & calaminthæ, nardum Gallicum, castorium, ferulæ virentis medulla, flos rhododendri, succus marrubij, laser, aut laserpitium, sagapenum, peucedani succus, aut panacis, & radix, quam magudarim appellant, aristolochia longa, syluestris rutæ semen, & betonica, quam cestron nominant, folia. singula cum vino drachmæ pondo sumi debent. Effectum præbet polij decoctum, & feseli, & liquida pix linctæ. Magnificè ferunt opem antidota, quæ in calce operis scripta reliquimus. Communis ratio præstandi auxilij ita se habet. Cæterum ab ijs, quæ consueuerunt euenire, communia remedia sumptuari possunt. Ferè enim uires venenorum quàm plurimorum in affectus consimiles corpus tandem redigunt. Quam ob causam plerisque communia conducunt auxilia. varia etenim sunt venenorum genera, communes tamen, nec multi iidem affectus oriuntur. Neque fieri potest, ut omnes concurrentesque casus, quæ symptomata vocant, vnum uenenum sequantur. alioquin superuacanea fuisset uenenorum

50 singulorum traditio, cum suis remedijs ab authoribus descripta. Neque verò in vno eodemque promptum est inuenire, ut quis stomachi, alui, intestinorum, iccoris, renum, & vesicæ dolore vehementer crucietur, ut singuliat, erodatur, contremiscat, refrigeretur, obmutescat, conuellatur, pulsus elanguescat, spiritus difficilis fiat, veterno prematur, vertigo obuersetur, caligent sensus, stranguletur, fitiat, sanguis erumpat, febre conflictetur, ægrè lotium reddat, torminibus uexetur, crebrò vomitet, nausea prematur, rubescat, liuore fugilletur, palleat, desipiat, stertat, uiribus deficiatur, & pleraque alia faciat, patiatque. singula enim in generales affectus deducta, pauca numero, & communia ea demonstrant, quæ euenire consueuerunt. Quare in singulis, quæ supra diximus, facile fuerit deuoratum uirus cognoscere. Nam oris & linguæ erosio, stomachi, ventris, vesicæ ac renum inflammatio, vehemens urinæ difficultas, & interdum cruoris cum eo exitus, lancinatio, & in pluribus partibus quidam adustionis sensus, non in cantharidibus modò

potis reperiuntur; sed in erucis quoque pinorum, & bupreste, & salamandra. Porro non modò eos, qui meconium hauserunt, veterno, aut sopore premi, stertere, liuore sugillari, torpere, refrigerari, stupefcere, toto corpore pruritus sentire, sensu priuari constat; sed eos etiam, qui mandragoram, aut cicutam deuorauerunt. Delirium non hyoscyamus tantum infert; uerum etiam, quæ toxica appellantur: itidem aconitum, & mel, quod in Heraclea Pontica gignitur. Strangulatio non minus in fungis, quàm in sanguine taurino, lacte, aconito, cerussa, gypso conspicitur. In summa, difficile vnum uni veneno proprium inuenire signum, quod haustum, gustatumque uirus prodere possit: maximè, quòd hæc cæterorum etiam vitiorum, quæ in corpore exoriuntur, communia sequi solent. Cæterum in his, quæ celeriter enecant, noxam signis forsitan indicare possis, si ad ea respexeris, quæ sumus dicturi. Sed in ijs, qui ad longas ægitudines spectant, nihil ad medendi rationem difficile, duntaxat quod pertineat ad indicia noxæ, utpote cum uenena statim, atque præsentaneam vim illam perdididerunt, transmutata in longos affectus, communia reliquorum vitiorum remedia, compositionesque flagitent, cum venefica proprietas non amplius infit. Si uerò longa sit affectio, in aliquod diuturnorum morborum genus recidet, à quibus facile fuerit medendi rationem assumere. Sed de ijs, quæ generaliter auxiliantur, hæc tenus. Consequenter quæ priuatim singulis profunt, scriptis mandabimus, si prius sigillatim exposuerimus, quæ ex singulis ordinibus exitialem, aut maleficam vim sortiuntur, ut medicinæ studiosi ea cautè obseruent, quæ ad rationem salutis scripta inueniuntur: quòd nonnulla eorum, quibus utuntur, venenis sint commista. Incuria enim magnas adfert noxas, & sæpe continuo vsu eorum, homo in perniciem agitur. Proinde animalia, quæ exitiosam uim habent, hæc sunt: cantharides, buprestis, salamandra, pinorum erucæ, lepus marinus, rubeta, & rana palustris muta, deuorata hirudines. Semina sunt, hyoscyamus, coriandrum, cicuta, gith, psyllion. Liquamenta, meconium, opocarpasum, thapsiæ succus, elaterium, mandragoras. Radices, quas mittit chamæleo, aconitum, thapsia, ueratrum, ixia, agaricum nigrum, ephemerum, quod aliqui Colchicum uocant, quod in Colchide nascitur. Arbores, herbæ, oleraq;: smilax, quam aliqui tithymalum appellant, Romani taxum: solanum manicum, quod & dorycnium dicitur: sardonias herba, quæ ranunculi genus est: corniculatum papauer, pharicum, toxicum, ruta syluestris, fungi. Ab animalibus, taurinus sanguis recens, lac intus coagulatum, mel Heracleæ in Ponto genitum. Metalla, gypsum, cerussa, calx, auripigmentum, duo sandarachæ genera, spuma argenti, adarce, plumbum, & quod argentum viuum dicitur. E liquoribus domesticis, uinum abunde post balneas potum, aut passum, & frigida aqua similiter.

COMMENTARIUS MATTHIOLI.

Beneficium à
Diosc. in po-
steros colla-
tum.

Ratio com-
mentariorum
in librum sex-
tum.

AGNUM SANE, & immensum beneficium acceptum referre debent sapientissimo Dioscoridi non solum medici orbis uniuersi: sed etiam uniuersa simul humana natura. quippe quòd is artem medicam illustrauerit quinque superioribus libris, in quibus infinitorum simplicium medicamentorum historiam, ac facultates miro ordine tradidit: sine quibus nullo quidem pacto ægitudines propelli possent, nullaq; earum noxa deleri, quibus uita nostra conflictatur, ac tollitur. Sed longe plura adhuc beneficia eidem accepta referri debent, quòd deinceps in hoc sexto uolumine, exactissima scientia, mirabilis doctrina, ac ratione explicauerit, & quo modo quisque lethalia omnia uenena præcauere possit, & qua etiam ratione succurrat, ne eadem perniciem, uel aliquam inferant noxam, quæ prius per imprudentiam, aut malitiam, uel dolum intus in corpus assumpta fuere. Nam etsi medicameta tam ad uniuersales, quàm ad particulares morbos, qui quotidie inuadunt, affliguntq; humanum corpus, necessaria plurimum semper extiterint, apteque utilia; innumeri tamen habentur morbi, qui seruata tantum uictus ratione, naturæ duntaxat ope pelluntur. Secus autem euenit ijs, quibus uenenum exhibitum sit. quandoquidem nisi prius haustis præstantibus admodum antidotis ueneno præuenerint, uel post ipsum assumptum remedia non admiserint, rarissime uel nunquam naturæ uiribus seruantur. Quin potius eos plerumq; uita deficit, qui uenenum hauserunt, nisi quàm primum succurratur remedijs. de quibus ita abunde, accurateq; scripsit Dioscorides, ut Galenus & grauissimus author, & medicorum facile princeps, necnon tota posteriorum Græcorum, & Mauritanorum schola, ipsam in hoc adeò diligenter sint imitati, ut ab eo omnem huiusce facultatis doctrinam didicerint. Cuius rei amplissimus testis est Galenus libro primo de antidotis. Quamobrem omnibus perspicuum esse potest, Dioscoridem in hac uenenorum, æquè ac in illa medicamentorum facultate, omnium facile principem, & magistrum extitisse. Itaq; cum in alios eius quinque superiores libros, commentarios (ut puto) non inuites conscripserim, me equidem operæpretium facturum putauit, si libro quoque sexto commentarios adderem: præsertim cum nouerim quàm utile sit, ac necessarium homines in uniuersum assequi tum modum, tum rationem tam præcauendi, quàm curandi uenena, non solum ea, quæ intus in corpus sumuntur, sed etiam quæ uenenosorum animalium morsu, uel ictu eiulantur, & relinquuntur. Siquidem malefica uenenorum uis, adeò grauis, & potens humanæ naturæ semper extitit inimica (huic enim magis, quàm cæteris aduersatur) tantaq; uelocitate suum exequitur munus, ut sepe numero eundem præstet effectum in corporibus nostris, quem præstat uoracissimus ignis,

mus ignis, si quando ad aridissimas peruenit paleas. Fit enim, ut plerumque uenena, dum iubent qui sumpserunt, uel ictu languent, medicos accersiri, eoque corporis humores inficiant, atque etiam principes partes, ut subinde nihil, uel parum prosint remedia, et quam præstantissima antidota. Quapropter rectè Galenus libro 111. de simplicium medicamentorum facultatibus capite 221. scriptum reliquit, quod quando uenenum putredine, et erosione enecans, grauem corpori intulerit noxam, fieri quidem non potest, ut amplius uincatur, supereturque, uel uictus ratione, uel generosorum medicaminum ope. Ex hoc itaque accepi, clareque cognoui, quod si in hunc quoque librum sextum commentarios non scripsissem, præstantiorem, magisque uitæ humanæ necessariam medicamentorum partem, intactam silentio præterissem. Quæ quidem pars, cum præterea à nobis ex Dioscoride pluribus antè annis in Italicam linguam uersa habeatur, ac etiam his nostris commentariis enarrata, causa nimirum erit, qua potissimum innueneri

10 homines, non modò à mortiferis se tueantur uenenis; sed à morte quoque liberentur. Nam quicumque in hos nostros inciderit commentarios, qui Italici, aut Latini sermonis non fuerit prorsus ignarus, quanquam non fuerit medicus, non tantum sibi ipsi; uerum etiam alijs adiumento esse poterit. Nempe quod usus medicamenti tum simplicibus, tum compositis ad uenenorum noxam facientibus, quorum inferius præstantiora, ualentioraque referam: quin etiam conuenientibus usus cautionibus, faciliè aliquando ueneno prorsus medebitur, aliquando autem tandiu ægros uiuos traducet, quandiu diligentissimis medicis accersitis, qui non semper præsto sunt, sed magna ex parte uel longè distant, uel absunt, integrum medendi locum relinquet. Sed antequam modum, ac rationem præcauendi uenena in medium afferam, non alienum duxi ad ampliorem huiusce rei doctrinam, nonnulla in uniuersum præmittere scitu, ut arbitror, necessaria, ut sine quibus tractatio hæc diminuta, et imperfecta uideri posset. Primum itaque dixerim (ut etiam

20 Conciliator inquit in libro, quem de uenenis edidit) uenenum omne intra corpus nostrum assumptum omnibus suis facultatibus prorsus opponi cibo, quo nutrimur. Nam quemadmodum cibus in nostri corporis sanguinem uertitur, fitque in omni sui parte membris, quæ præcipue nutrit, similis, locum illius, quod continuo in nobis exoluitur, subintrans; ita uenenum contrario modo se habens, corpus, ac membra, quibus primò adheret (ut infra latius dicetur) in sibi peculiarem uenenatam naturam transfert. Vnde quemadmodum animalia omnia, omnesque fructus, quæ terra parens gignit, quæque in nutrimentum uerti possunt, si à nobis edantur, in nostrum transeunt alimentum; sic per oppositum modum, uenenata intro in corpus sumpta, uniuersa corporis nostri membra uenenata reddunt. Quippe cum omne agens suo passo sit fortius, uenenum uel sua agendi ualida, nostram uincit substantiam, uertitque in suam uenenatam naturam, ea sanè ratione, qua ignis sua uel agendi potentissima paleas celerrime in se ipsum conuertit, et conficit. Ob id itaque dixere antiqui rerum naturalium exploratores, quod uenenum homines interficit corrupta corporis temperie, et compositione. Id quod maxime comprobatur Galenus libro 111. de simplicium medicamentorum facultatibus, ubi in hoc, inquit, differt alimentum à medicamento, quod hoc nostrum corpus alterat suis qualitatibus, illud uerò conuertitur, fitque substantiæ corporis simile. Porro scire conuenit (ut Auicenna, et Auerroes posteritatis

30 memorie prodiderunt) uenena in uniuersum trium esse generum: ut enim aut à plantis, aut ab animalibus, aut à metallicis exitiosam uim habent; ita inde discrimina sortiuntur. In plantis igitur eæ omnes inter uenenata recensentur, quæ ciborum naturæ omnino repugnant, et aduersantur: quæ natura non eiusmodi sunt, ut esitæ in alimentum conuertere possint. quinimo contrariam obtinent facultatem, ita ut membra iam nutrita in se ipsas conuertant. Cuiusmodi est elleborus, aconitum, cicuta, napellus, Sardonias herba, nerium, et alia quam plurima plantarum genera, de quibus in processu pluribus seorsum agemus. In animalibus eæ omnia ueneno inficiunt, cuius natura humanæ prorsus aduersatur. Patet id in uiperis, aspidibus, basiliscis, lepore marino, rubeta, scorpio, phalangio, salamandra, rabidis quadrupedibus: item in morticinis carnibus, aut à fulmine occisis, aut à uenenosis, et rabidis animalibus. Cæ-

40 terum hæc in re, licet nonnulli dicant uenenum cum uita animalis consumi, eo ducti exemplo, quod cerui, lupi, apri, et reliquæ feræ, quæ uenenatis sagittis conficiuntur, innocuè comedantur; scire tamen oportet, hanc regulam desinere in his, quæ pestis, aut rabies, aut fulminis ictus, aut uenenosorum morsus enecat. Quandoquidem complures uidi mortuos esse, qui tantum boues peste confectos excoxiuerant, haud aliter toto corpore tumentes, ac si in hydrope incurrissent. In metallicis denique illa omnia produntur uenenata, quæ malefica, ac lethali constant facultate. Qualia sunt argentum uiuum, auripigmentum, sandaracha, magnes, et similia. Ad hæc sciendum est uenena non solum interficere per os sumpta, sed interdum etiam extrinsecus applicata, uarijs ac diuersis rationibus. Porro quæ per os sumpta uenena uitam adimunt, sub ciborum, aut medicinarum specie plerumque propinantur. Quæ uerò exterius tantum admota inficiunt, ut plurimum à uenenatis, et mortiferis animalibus desumuntur. Siquidem hæc homines non morsu modò, uel ictu necant; sed uisu quoque, sibilo, et tactu (ut quidam scribunt) interimunt. Quinetiam non

50 desunt uenena, quæ gustatu, olfactuque tantum statim hominem in perniciem agant nulla temporis mora. quæ quidem inter cætera malitiæ, et atrocitatis principem locum obtinent: quippe quod secum deferant præsentaneum interitum, ex quo nullum subinde fiat reliquum infelicibus moribundis succurrendi tempus. Cæterum morsu, ictuque interficiunt uiperæ, aspides, scorpiones, phalangia, pastinacæ pisces, rabidi canes, et alia id genus plura. Visu autem, et sibilo (ut author est Galenus libro de theriaca ad Pisonem, si tamen Galeni legitimus sit liber) statim inficit basiliscus. Tactu alius serpens enecat, de quo agens Auicenna libro 111. fen. vi. narrat, quod is à milite quodam hasta infixus uirulentam uim per hastam transmisit ad manum, quam primò infecit, et deinde totum corpus corripit. Ad huiusce rei probationem illud sanè compertum habeo, quod in agro Tridentino euenisse scio. Nempe cum rusticus quidam suis esset in uinetis, paruam quendam collem sepius ascendebat, ut ibi uuarum custodiam ageret. Hinc quadam die ad collis pedem magnum, et horrendum uidit serpentem, cuius capiti supernè hastam satis longam infixit: at dum fixam feram se hinc inde fortiter contorquentem, et hastæ circumuolutam, pro uiribus teneret, magno statim tremore correptus est,

Veneri ope-
ratio qualis.

Venenorum
genera unde.

Venena quot
modis mortē
adferant.

reptus est, quo maxime deterritus uociferans, uiatores, & circumstantes colonos ad se ire rogabat. Quam uociferationem audientes, qui non longe aberant rustici, eo cursu uelociter contenderunt, & ipsum ferè semimortuum inueniunt. Cognita tamen ex occiso serpente sua infortunij causa, ad theriacam, & alia antidota confugerunt, quibus eum ad uitam reuocarunt. Veruntamen duobus annis postea is uniuersi ferè corporis stupore in lecto semper decumbens egrotauit, & eo præsertim brachio, quo perniciosum animal hasta occiderat. Nec admodum mirari rem hanc nobis licet, cum uideamus (ut etiam literis mandauit Galenus libro vi. de locis affectis) torpedinem marinam derepente piscatoris manum obstupescere, ac torpidam reddere, ubi primum is tridente eam tetigerit. Id quod similiter efficit, transmissa per finem retis qualitate, dum trahitur in litus. Proinde id experientia docti piscatores, si dum retia trahunt, manus torpescere, tremereq; præsentiant, certò torpedinem captam sciunt, etsi longo admodum sune trahatur. Vnde illud perspicuum est, quòd si huiusce piscis qualitates per tridentis hastam, & retis quam longissimum funem transmissæ ad manum, inficiunt & corrumpunt homines, eò magis id ipsum fieri poterit, si animalia ipsa, aut nuda manu, aut alia corporis parte tangantur. Idcirco manifestè constat nullum esse brachium tam ualidum, & robustum, quod torpedinem adhuc uiuentem diutius sustinere possit. Quare admirandum sanè non erit (ut testatur Galenus libro nuper citato) quòd sputum canis rabidi, si humanum corpus contigerit, perinde ipsum rabie afficiat, ac si ab ipso cane esset demorsum: nam & huiusce effectus hac nostra ætate plura asserri possent exempla. Neque etiam alicui mirum esse debet, quòd sputum aspidis cognomento Ptias, omnes ueneno inficiat, quos contigerit. Hoc idem similiter efficiunt quedam sæuissima uenena arte conflata, tanta permeandi & penetrandi uis prædita, quòd illitis (ut ferunt) sellarum pediferis, infessorum ocreas penetrant, donec ad nudas pedis plantas peruenta, & inde per cutis stracula in corpus ingressa, uniuersa eius membra corrumpunt, & absument. Horum usus (ut audio) frequens apud Turcas, et alias ferinas gentes. Ex hac autem re nullam quis capiat admirationem oportet. siquidem arterie corporis nostri (teste Galeno libro tertio de simplicium medicamentorum facultatibus, ac alijs in locis) ad se intus trahunt quodcumque proximè circumdat eas, dum continue dilatantur. Id quod quotidie liquet ex inunctionibus, ac suffitibus ad morbum Gallicum paratis. quippe eadem ab arterijs attractæ, ubi argenti uiui, cinnabaris, uel sublimati officinis uocati plurimum admiserint, sæuissima sepe pariunt symptomata. Sunt & alia uenena, quæ olfactu tantum (ut quorundam fungorum meminit Rasis) præsentaneam afferunt mortem ijs, qui ea naribus admouerint. Huius summe malitiæ sedem illud sanè tenere debebat, quo florem recentioribus uetonicum uocatum, Senis quidam circumforaneus infecerat, ex his qui innocue uenenum deuorare profitentur. Quem cum olfaciendum exhibuisset suo concurrenti in publico Senensi foro, is ex solo olfactu derepente concidit mortuus. Præterea uenena quedam sunt, quæ solo gustatu, quanquam non deglutuntur, perimunt: idq; præstat aspidis surdi sputum. Quo memini quosdam imprudenter infectos esse. Inter quos uidi ego rusticum in ualle Anania, qui dum fecum secaret in pratibus, feram salce per medium secuit, & cum postea capitis truncum manu cepisset, ut socijs astantibus ostenderet, utpote qui iam feram demortuam fortasse censebat, suspensus manu truncus caput retorfit, & rustici manum sæuiens momordit. At ille credens suctu uulneri succurrere, os statim morsui admoit. Quo facto derepente in terram cecidit, ubi illico mutus factus deperiit. Insuper sciendum est, quòd uenena non uno eodemq; modo, neq; ab una eademq; causa suos pariunt effectus. Si quidem (ut sapientes quidam memoriæ prodiderunt) quedam agunt excessu qualitatum elementorum, quarum mixtione constant. Quedam uero propria tantum qualitate aut forma, quam occultam proprietatem medicorum quidam appellant, in mistis inferioribus introducta ex influxu linearum rectarum radicalium, quæ ex siderum fixorum splendore proueniunt, pro materiæ mistorum proportionem seu constitutionem. Alia denique utroq; modo simul agunt, nempe & qualitate elementari, & propria, quam formam specificam nominant. Porro uenena, quæ excessu tantum suarum qualitatum operantur, suas uariant actiones, pro uarietate ipsarum qualitatum. quippe quòd unum sit calidum, aliud frigidum, aliud siccum, aliud humidum. Quæ igitur caliditate excedunt, duobus modis perimunt. Vno, quòd intus in corpus sumpta, excalfaciant, urant, corrodatq; usq; ad cor. Alio, quòd extrinsecus apposta corrodam, & exedant carnes usque ad ossa: id quod lepori marino adscribitur. Vel quòd summe calefacientia tam intus, quam extra corpus adurant, quemadmodum euphorbium, & elleborus, donec inflammato tandem corde interimant. Frigida similiter bifariam necem adferunt. Vno modo, quòd exuberante frigiditate sua, usque adeò corpus gelidum, stupidumq; reddunt, quòd simul etiam cor congelascit, ut ijs euenire sæpius compertum est, qui opium deuorant. Altero, quòd obstructis ingenti frigiditate meatibus, anhelitum intercipiunt, & proinde suffocant, & strangulant: id quod præstant exustum plumbum, & fungi uenefici. Duplicem & siccum uenenum habet operandi modum. quandoquidem uel humidum sanguineum cordis absument, ut calx uiua: uel separent ac diuidant partes abinuicem, quousque omnia membra ad cor usq; in minimas diuidantur partes: quem effectum præbet risagallum uocatum. Humidum postremo, etsi aliqui tradant non inueniri, quoniam nullum sit humidum reperire, quòd ad quantum humiditatis excessum peruenerit; oppositum tamen declaratur exemplo illius, qui nocte dum dormiret, à serpente quodam demorsus (ut Gilbertus Anglicus narrat) mortem obiit: cumq; mane à puero per brachium traheretur (sic enim arbitrabatur dominum à somno excitare) caro iam uniuersa putredine confecta, tractu illo concidit, ossibus remanentibus carne prorsus exutis. Quod certè non alia de causa contigisse potuit, quam ab excedente ueneni humiditate, quæ summa sanè inerat feræ illius dentibus. Eundem effectum præstat etiam salamandra, si in puluerem redacta bibatur, ut in processu suo loco docebit Dioscorides. Nec secus illi accidit, quem cenchris serpens momorderit. Quocirca rectè proditum est à Galeno ex auctoritate Hippocratis libro primo de temperamentis, quòd cum anni constitutio pluuialis, humida, et australis fuisset, ea potissimum humiditas fecit, ut succedente æstate carbunculi orirentur: quibus ob corruptam uenenatamq; humiditatem consue in aliquibus brachia putruerunt, quòd deniq; tota hac ipsa putredine correpta,

Venenorum
effectus à di-
uerlis causis.

A qualitati-
bus excedentibus.

10

20

30

40

50

- corrupta, à cubitis diuisa deciderunt. In alijs uerò tantam coxarum, crurum, & pedum caro putredinem sensit, quòd planè ossa carne destituta remanserunt. In alijs denique non caro solùm computruit; sed simul etiam nerui, ossa, eorum compagine, nexuq; contabuerunt. Ex hoc itaque aperte ostenditur reperiri uenena, tanta humiditate exuberantia, ut homines interimere possit, ut pote quæ membra putrida efficiunt: sicut argentum uiuum, quod sua humiditate modum excedente, insitum cordi natura humidum sepe corrumpit, ut quotidie uidemus in ijs, qui eo unguentis excepto se inungunt ad luem Gallicam delendam. in quibus præterquam quòd semper gingiuas, dentes, palatum, aliasq; uicinas partes putredine afficit; sæpe etiam ubi uberius quàm par sit, inunctum fuerit, eos in perniciem ducit: quippe quod uniuerso sanguini putredinem inferat. Idq; extrinsecus duntaxat adhibitur. quanquam & id ipsum intus assumptum occidit, si modum quendam excesserit, ut libro superiore tradidimus. Siquidem præ nimia sui frigiditate uitalis
- 10 spiritus, cordisq; substantiam congelat. quod cuidam seplasiario, qui illud imprudenter biberat, euenisse narrat Conciliator Petrus Aponensis. Hoc igitur modo, alijsq; prædictis suos uenena præstant effectus, quæ suis modum excedentibus qualitatibus mortem hominibus adferunt. Ceterum uenena, quæ propria sui facultate, uel (ut dicunt) propria forma enecant, id non efficiunt, quòd caliditatis, frigiditatis, humiditatis, aut siccitatis modum excedant, sed quòd id peculiare à natura habuerint ex influxibus à radijs (ut supra diximus) quorundam syderum fixorum prouenientibus, quæ ea humane nature prorsus aduersa genuerunt. Hæc propterea etsi tam pauca quantitate sumantur, ut uix sentiantur; tanta tamen est eorum malefica, atroxq; uis, ut breui tempore tantum augeantur, in se ipsa corporis humiditatem conuertendo, quòd postea quasi horæ momento dissoluunt, & ad mortem trahunt homines, à quibus hausta fuerint, quemadmodum aconitum, napellus, & toxicum facere consueuerunt. Id quod optime nouit Galenus libro primo de semine, ubi rem explicauit his uerbis. Quæ ratione etiam minima particula humoris lethaliu uenenorum,
- 20 quæ deleteria appellant, ubi in animalis corpus ingressa fuerit, totum id momento temporis immutat, sibiq; simili affectione alterat. Nec secus fit curatio, quæ per uenenorum remedia, & antidota adhibentur, quæ alexipharmaca nuncupant, quæ contraria lethaliibus alteratione totum etiam ipsa corpus immutant, non sanè quòd substantia ipsorum per totum penetraret corpus (neque enim potest tam paucus succus tam breui tempore corporis interdum maximam molem replere) sed qualitatis diffusionem, qualis & extra nos à solis fulgore in ambientem aërem, & in nobis tum à corde in arterias, tum à cerebro in neruos fieri conspicitur. Et lib. v. cap. xix. de simp. med. facult. idem inquit. At medicamenta sunt quæ tota essentia nobis contraria sunt. proinde si uel minimum eorum assumptum fuerit, omnino ledat necesse est. hæc Galenus. Ex quibus facile constat, ipsum uelle quòd antidota nō secus atq; uenena agant in corpora nostra. Idem Galenus tertio simplicium medicamentorum censu cap. xxii. in prædictorum testimonium ita scriptum reliquit. Medicamenta erodentia, et putrefacientia etiam si quantitate minima sumantur; omnino tamen corrumpunt, quia uidelicet, quæ putredini obnoxia sunt, calore, humiditateq; putrescere solent. Atqui calidus, humidusq; sanguis est. Itaque putrescere nunquam cessare possunt. Proinde longo etiam post tempore, à quo sumpta sunt, nonnulla interimunt, potissimum quæ crassa, terrenaque essentia sunt. hæc Galenus. Sed ad antidota redeamus. Vbi sciendum est, quòd ex his ea tutius operantur, quæ præcauendi gratia antea assumuntur, quàm quæ post: nam ut uenenum, quanquam efficax, nihil aut parum nocet ijs, qui prius se antidotis munierunt (ut contigit Mithridati) ita pari ratione nullum, aut paucum adferunt auxilium, quæ postea exhibentur, nisi sæpius, maioriq; quantitate sumantur, ut in corporibus maius eorum uis capiat incrementum. His adspulatur Galenus libro primo de antidotis à principio, sic inquit. Mithridatica antidotus, itemq; theriaca non eam uim habent post uenenum accepta, quàm antea sumpta habuissent. nam portio antidoti quæ prius, & semel hausta tutum à morte quempiam præstitisset, ea uenenum subsequuta nisi ob quadruplum, quincuplūm uel aucta, non iuuabit: neq; id semel tantum, sed bis, singulis quibusq;
- 30 diebus hausta, faciet. hæc Galenus de his differens. Ceterum uenena, quæ & manifestis, & occultis simul qualitatibus agunt, id præstant utroque modo, quo prædicta duo. quemadmodum agit euphorbium, quod licet ueneficum, quàm ab excessu caliditatis obtinet, inficiat; inficit tamen & ui alia, quæ à propria sui forma, & latente qualitate procedit. Cuius rei illud indicium est, quòd exhibita theriaca, cuius proprium est ea omnia superare uenena, quæ propria forma & tota specie operantur, efficacissime ualet aduersus euphorbium haustum. Quòd si sola excedente caliditate euphorbium noxam inferret, tantum abest, ut theriaca, quæ non parum caliditatis obtinet, auxilio futura sit, ut etiam illius noxam foueat, & augeat. quod tamen non facit. Scire etiānum conuenit nō omnia uenena cor primū petere, & illi noxam inferre. Siquidem reperiuntur, quibus ita natura comparatum est (id enim claret experientia) ut intus assumpta separatim noceant uno tantum corporis membro, alia uerò alteri. quemadmodum etiam sunt medicinæ, quarum aliæ præcipue cordi opitulantur, ut crocus, hyacinthus. aliæ cerebrum, & caput iuuant, ut smaragdus, stoechas, betonica. aliæ uentriculo præcipuam opem ferunt, sicuti corallium, cinnamomum, gingiber. aliæ deniq; alijs corporum membris auxiliantur. Idcirco Galenus libro de theriaca ad Pisonem: Sunt (inquit) plura medicamenta, quæ quibusdam corporis partibus eximie curandis sunt idonea. Patienti igitur iecitori sæpe eupatoria herba auxiliata est: glans unguentaria (myrobalanon uocant) lienem adiuuat: saxifragon, & betonica renibus pulchre faciunt: similiter alia aliarum (ut experientia obseruauimus) propria sunt medicamina. Tales igitur proprietates in uenenis quoq; reperiri affirmauerim. quandoquidem planè constat cantharidas præcipue noxam inferre uescicæ, cicutam cerebro, leporem marinum pulmōni, & alia item alijs corporis membris particularibus, ut in hoc libro melius, latiusq; ostendemus, ubi de singulis seorsum agemus. Id quoq; non latuit Galenum, ut loco iam citato eius uerba aperte testantur, dum ait. Sunt nonnulla uenena, quæ partes etiam quasdam corporis priuatim uitiant. Nam lepus marinus pulmonem exulcerat, cantharis uescicam peculiariter afficit. Porro non ignorandum, quòd etsi uenena hæc (ut adnotat Gentilis) natura insitum habeant, ut seorsum uuumquodq; membrum determinatum ledant; non tamen

A forma propria.

Antidotorū actio.

Ab utrisque simul.

Venena diuersa membra petunt.

Vtrum uene-
na in statum
diē interime-
re possint.

men propterea fit, quin noxam etiam cordi communicent. nam si secus esset, neminem sanē interimerent. Quamobrem haud mihi displicet eorum sententia, qui ideo uolunt omnia uenena perniciofa esse, quod cordis facultatem opprimant. Siquidem parum refert, an illud efficiant, quod primo cor ipsum opprimant, aut aliquo alio mediante. Huius rei manifestam fidem facit Galenus libro v. cap. i. de locis affectis, ubi sic habet. Quenam ipsi cordi proprie uel primario affecto superueniant accidentia: quanam uero ipso ceteris partibus consentiente, id ex ijs intelligi potest, quae prius in alijs libris demonstrauimus, ubi iam declaratum est innati caloris cor uelut fontem esse, neque animal mori omnino posse, nisi cor afficiatur. haec Galenus. Ceterum illud etiam in disputationem uenit, nunquid fieri possit, ut uenena in diem exhiberi possint, & certis occidere temporibus, hoc est, quod certo, & praefixo tempore mortem adferant: exempli gratia in uno mense, uel pluribus, uel ad annum usque, non celerius, neque tardius determinato tempore. Qua in re in primis auscultandus est Theophrastus grauisissimus, & antiquissimus author, qui libro ix. cap. xvi. de historia plantarum de aconito differens, ita scriptum reliquit. Componi autem ita ferunt, ut certis occidere temporibus possint, uidelicet bimestri, trimestri, semestri, anno completo, nonnullum etiam biennio. Pesimē illos de uita discedere uolunt, qui plurimum temporis resistere possint: paulatim enim tabescat corpus, & languore pereat diuturno esse necesse. Facillimē illos, qui confestim obeunt. haec Theophrasti sententia. Veruntamen omnes serē rei medicae studiosos in hanc conclusionem conuenire reperio, quod quauis in uenenorum numero inueniantur (ut Theophrastus inquit) quae celerius, & quae tardius interficiant; non propterea tamē praesciri potest terminus certus, & dies, quo mortem inferre debent, ut quidam existimant. Nam quod uenena citius, aut serius occidant, non tantum ex innata & propria eorum ui prouenire censent; sed etiam quod magis, uel minus resistat eius natura, qui uenenum assumpsit. Id autem planē docet experientia: siquidem constat idem uenenum eodem pondere, uel eadem quantitate diuersis natura exhibitum, alios in hora tantum perimere, alios in quatuor horis, alios in die, & nonnullis nisi paruam afferre noxam. Id quod etiam quotidie experimur in medicamentis, quae ad deiciendam alium exhibentur. quandoquidem idem medicamentum eodem pondere, uel quantitate a diuersis hominibus acceptum, in aliquibus suum celeriter praestat effectum, in alijs tardē, in aliquibus parum efficit, in alijs plurimum, in alijs nihil, in aliquibus citra omnem molestiam deiecit, in alijs uero magno cum labore. Neque tamen id alia de causa accidere manifestum est, quam ex uario, distantiq; agrotantium temperamento: quod non ita ad unguem deprehendi potest, ut certō sciri possit, quandiu innatus eorum calor ueneno resistere ualeat. At quauis concedi possit, quod quis adeo peritus ueneficus reperiatur, ut ex longa experientia, ac pariter scientia tam exacte naturam, & robur uitalis facultatis calleat in unoquoque homine, ut conijcere possit, quousque perdurare ualeat, ubi uenenum illi sua arte preparatum exhibuerit; non tamen propter hoc is determinatē scire poterit diem, neque horam mortis illius, qui uenenum assumpsit. non enim fieri potest, nisi diuino iudicio, aut afflatu, ut aliquis medicus, uel philosophus adamsim expendere possit, ac metiri, quantum humidi substantifici, quantumq; caloris innati in quocumque sit corpore, praesertim quod non semper in eodem statu persistant principes facultates: quo fit, ut quissimam modō plus, modō minus fortis appareat. tum etiam quod corporis temperamentum plurimum immutent causae extrinsecae, quas Graeci *τεγοναταρχία* uocant. Adde etiam annuum quod antidota, quae a medicis huiusmodi uenenatis continuē propinantur, etsi ueneni uim ob sui contumaciam superare nequeant; impediunt tamen, ne id tam breui tempore perimat. Vanum igitur crediderim esse, quod internas nostri corporis facultates, ac functiones possint (ut quidam rentur) iudicio duntaxat ita exquisitē expendi, ut lance expenditur crocus. Atqui scire etiam oportet, quod etsi hoc magna ex parte euenire possit naturae ipsius robore, in hoc magis, in illo minus existente; eo etiam tamen prouenit, quod aliqui consentiant arterijs, quibus uenenum in cor feratur, admodum angustis, alij contra admodum amplis. Namque uenenum ubi uias latas expedit atq; inuenit, non solum celeriter permeat; sed longē etiam facilius unā cum aere prouehitur, qui cordis refrigerio continuē ingreditur. Id quod ijs minimē contingit, qui propterea quod cor minus calidum obtineant, arterijs potiuntur longē angustioribus, quin & spirituum uitalium facultatem ualde imbecilliores habent. Quocirca Galenus tum tertio simplicium medicamentorum censu, tum libro secundo de alimentorum facultatibus, tradidit cicutam hominibus in cibo lethalem esse, sturnis autem nutrimentum. Quandoquidem hi arterijs adeo angustis praecclusisq; constant, ut nullo pacto per eas ad cor lethalis cicutae uis, progredi possit. quanquam hoc de frigidis potius, quam de calidis uenenis intelligi debeat.

Huc illud scitu dignum accedit, quod persuasum difficillimum est, uenena, quae ab impijs ueneficis in diem exhibentur, alterius generis esse ab his, quae suarum tantum qualitatum excessu perimunt. Nam quae propria forma ac ui necant, in minima etiam quantitate exhibita (ut Galenus inquit) difficile cohibentur, quin breuissimo tempore lethale munus obeant suum. Non desunt tamen, qui pro certo affirmant, quaecumque uenena adeo temperari posse, ut illa celerius, haec tardius interficiant. quibus equidem refragari non ausim, cum sciuerim admiranda admodum esse secreta naturae.

Vtrum quis
assuefieri pos-
sit, ut uenena
innocue sum-
mat.

Queri praeterea solet, num fieri possit, ut quis ita ueneno assuescat, minimū quid de eo quotidie assumens, ut eo tantum innocue nutriatur, quemadmodum Rufi testimonio scribit Auicenna, olim puellam nutritam esse ueneno, ea tantum ratione, ut reges quosdam, & principes (quod formosissima esset) qui secum rem haberent, insiceret. Qua in re dixerim ego, quod etsi non desint, qui hoc fieri posse asserant; nunquā tamen ipse adduci potero, ut credam humanum corpus nutriri posse ueneno, & praesertim napello, quo pleriq; rem exponentes eam puellam nutritam esse interpretantur. Siquidem ea historia Arabicas potius fabulas imitatur, quam rem aliquam, quae omnibus naturalis philosophiae rationibus comprobari possit. Quamobrem constat Gentilem Fulginatam in hoc Auicennae loco adnexam quidem fuisse, ut hanc opinionem seruaret integram. quod nimirum fidelis cuiusq; expositoris esse debet. Nam postquam eam sententiam ualidis, uerisq; rationibus primum improbasset, denuo (ut assolent) Auerrois, Diniq; autoritate innixus Auicennae, & Rufi opinionem probare non dubitauit quibusdam argumentis, quauis nudis, & infirmis.

Quorum

Quorum illud uidetur fortius esse, ubi authoribus magis, quam rationibus addictus inquit, Aequum non esse, quod auctores tam graues, tamque sapientes, mendaces uocentur, uanique habeantur. quippe quod certo crediderit ipse Gentilis Rufus, itemque Auicennam in ueram historiam hanc rem receperisse, non autem in fabulam. Sed quoniam superuacaneum duco in hoc contere tempus, longa contradicendi oratione, praesertim quod uenenorum medela ea nullam aut parum afferat utilitatem; ideo relictis alijs in Galeni sententiam facile deuenio. Qui tertio simplicium medicamentorum censu cap. xviii. tradit uenena calida, & sicca (qualem esse napellum, quo puellam illam nutriri uolunt, non ambigo) nullo modo posse in nutrimentum redigi, etiam quod in quantitate minima sumantur: tametsi frigida uenena quandoque in alimentum uertantur. Quandoquidem haec (ut idem author est exemplo cicuta, papaueris, hyoscyami, & mandragorae) non sui natura interficiunt, sed qualitate duntaxat frigida. Quibus adiecit ipse Galenus historiam anis cuiusdam Atheniensis, quae cicuta in cibo sumebat nullo sane detrimento accepto. Ea enim (ut idem scribit) modicae primum quantitati assuevit, mox indies pluri, donec ex magna etiam quantitate, quae illi in nutrimentum conuertebatur, nullam percipiebat noxam. Ex quo palam fit, Galenum non admittere, quod uenena calida nutrimento esse possint. Id quod minus etiam illis concedit, quae propria specie, aut occulta causa, ueneni naturam fortuantur. Inter quae principem locum obtinet napellus. Quare longe aberrant nonnulli interpretes, utpote qui illud napello tribuant, quod plane cicuta reddidit Galenus: itaque fit, ut (quae eorum inscitia est) historiam hanc confundant, Galeni uerba peruertant, atque rem male interpretentur. Quo etiam in errore deprehenditur Auicenna: nisi interpreti error fuerit adscribendus. Quod postremo ueneni facultas (ut quorundam opinio est) iam concocta, & in illius adolescentulae substantiam conuersa, potuerit ex anbelitu in alios transire, ac eos subinde inficere, sane perridiculum uidetur, atque euidentius falsum, quam ut pluribus explodi mereatur. Ceterum quoniam non desunt animalia, quae natura cibis uicinant uenenosis, atque ex eis nutrimentum capeffunt, sicut (Galeno auctore libro ii. de alimentorum facultatibus, & iii. simplicium medicamentorum) sturni cicutam depascuntur, & coturnices ueratrum, & ut nos quoque quotidie uidemus, anates, quae in stagnis, & paludibus uiuunt, bufones aquaticos deuorant, & iisdem nutriuntur, ciconiae uenenosis, & mortiferis serpentibus, & gallinae interdum scorpionibus, araneis, serpentibus, & alijs id genus uenenatis animalibus; ideo inutile non fuerit scire nunquid huiusmodi animalia, quae uenenosis uescuntur, ab hominibus cibo accepta, inde uenenum inferant, eoque inficiant. Hac in re plerosque inuenio, imo fere omnes recentiores, qui de uenenis scripserunt, firmiter asserere, quod si huiusmodi animalia edantur, non modo ueneno non inficere possunt, sed nullam prorsus inferre noxam: quin potius corpus nutrire, non secus atque alia. quippe quod constet (ut dicunt) ea in suam naturam uenenatos cibos reddere. Quae ratio, & opinio etsi non absurda, neque incongrua uideatur; tamen crediderim, quod licet uenenum concoquatur, et transmutetur in eorum animalium substantiam, quorum id perpetuus cibus est, non tamen esse possit, quin caro quae ex eiusmodi fit alimento, si edatur, omni prorsus careat nocimento. Quinimo putauerim, quod si ea in frequentiore cibum uenerint, possint quandoque morbos seuissimos excitare, & subinde necem inferre. Siquidem huius rei nobis testimonium praebent Dioscorides, & Galenus. quippe qui pariter affirmant, quod nil aliud est, quam sanguis bis coctus, ex animalibus emunctus, quae scamoniam, aut ueratrum, aut tithymalum depascantur, potum mirifice uentrem deicere. Ex quo omnibus perspicuum est, quod omnes in uniuersum plantae, quibus uis deiectionis, & perniciosa inest, quauis saepius concoctae fuerint, non prorsus tamen suam deiciendi, ac necandi facultatem deperdunt. Id quod similiter manifestum deprehenditur in turdis, qui iuniperi baccis uescuntur: item in gallinis, quae deuorant absinthium. Quandoquidem illorum caro iuniperum non mediocriter redolet gustatu: harum uero non parum absinthij amaritudinem refert. Ab his itaque edocti medici diligentissimi mandant nutriendas esse capellas herbis accommodatis, ubi animus fuerit earum lac exhibere heceticis, aut alijs alio morbo affectis, quibus tamen conueniat. Hoc quoque testatur Galenus de uipera sermonem habens libro xi. de simplicium medicamentorum facultatibus. Ibi enim de dipsade differens, se non ignorare memoriae prodidit, animalium carnes alterari a cibo, & alimento, quod capiunt. Quare ut summam quod sentimus dicamus, nullo modo huiusmodi animalia in cibos admittenda esse putauerim, quauis a nonnullis frequenter recipiantur. Illud porro sciendum relinquitur, quod nonnunquam uenena, quin & medicamenta uenenata tam interius sumpta, quam exterius applicata morbis succurrunt, qui aliud curationis genus non admittunt, interdum etiam aduersus alia uenena theriacae uicem supplent. Namque aperte uidemus, quod ubi quispiam afficiatur diuturnis uigilijs, aut suffocanti destillatione, aut mensium profluvio, aut dysenteria, aut coli dolore, aut renum, aut uteri, ubi alia non contulerint medicamenta, si opium, mandragora, hyoscyamus, uel antidota aliaque composita medicamenta, quae haec exceperint (sunt enim talia in officinis semper parata) exhibeantur, saepenumero aegros a morte uindicant. Quemadmodum etiam si scammonium, colocynthis, turpetum, ueratrumque, & alia id genus deicientibus pharmacis addantur. Nam quauis haec omnia malefica qualitate polleant; in contumacibus tamen morbis & curationi refragantibus, tantam afferunt utilitatem, ut aegris deperditam fere salutem reuocent. Cantharides praeterea ad morsus canum rabidorum utilissime exhibentur. euphorbium scorpionum ictibus medetur, & scorpiones ipsi suis ictibus remedio sunt. Sicut etiam uipera, dempto capite, & cauda, contusa, & imposita suos sanat morsus, ut latius infra suis locis dicemus. Sed priusquam ad particulares curationes descendamus, differemus Dioscoridem secuti, quomodo, quoue artificio a ueneno ij praeseruari possint, qui perpetuo ueneni timore premuntur. Quin & rationem doceamus succurrendi ijs, qui iam uenenum hausissent. Atque haec omnia praestantiora remedia afferemus, tam quae simplicia sunt, quam quae composita, non solum a ueteribus inuenta, atque experimento comprobata, sed etiam a clarissimis quibusdam recentioribus. De quibus probatis antidotis, etsi pollicitus sit Dioscorides se omnino traditurum in ultima huiusce uoluminis parte, pollicitis tamen non stetit, ut xxxiii. huius libri capite conspiciatur, ubi excusatione usus, mutati consilij rationem reddidit. Verum ut

Vtrum animalia, quae cibis uenenosis uicinant, exitio fam uim retineant.

Venenum quandoque morbis, & alteri ueneno remedium est.

Modus præca-
uendi uenena.

Præcautio vul-
garis explosa.

Absurda quo-
rundam opi-
nio.

Quæ res ve-
nena producit,
quæq; suspen-
sæ eisdem ad-
uerferentur.

iam ad rem nobis propositam accedamus, primo modum aperiam, quo homines suspiciosi ueneficia præcauere possint. Pleriq; igitur sunt, qui putant, non paruum esse principibus cautionem, mandare ministris, ut edulia, quæ præponuntur edenda (mos iste hodie frequentissimus est) prius degustent. Quæ tamen res in suspitione ueneni tribus manifestis de causis nihil, aut parum estimanda uidetur. Siquidem si pincerna, siue qui cibos suis dominis apponunt, ueneficium committere decreuerint, se ipsos facile prius præparare possunt ualentissimis antidotis, ueneno illi accommodatis, quod exhibere in animo est. Vnde sibi ipsis præcauebunt, dominum autem interficient. Ex quo satis liquet nihil prodesse ad præcauendum, quod pocillator in seruaturæ fidei signum domino præbeat, & eduliorum dissector præcomodat. Adde deinde, quod quauis ille, qui edulia ministrat, mensæq; apponit, à coquo ueneficium faciente deceptus, cibos uenenatos prægustando assinat; eorum tamen adeo modicam quantitatem prægustat, ut nullam, aut paruum eo temporis momento possit molestiam percipere. Vltima accedit ratio, quod ferè omnia uenena, quæ ut interimant ci-
barys admiscuntur, ea arte, coq; ingenio parata sunt ab impijs, & scelestis ueneficis, ut non nisi temporis interuallo suum triste perficiant opus. His igitur de causis illud libere proferre non dubitauerim, quod nullam meliorem, ac tutiorem præcautionem sibi comparare possunt principes, quam curare, ut uitam christianam, & integram ducant, iustitiamque regant, ita ut populi eos uenerentur, pariter & timeant. Curent deinde, ut ministros habeant, quorum manibus edulia administrantur, non ignobiles, nec obscuro loco natos, sed præclara è stirpe genitos, fideles, nec auaritiæ addictos, neque inuidos, & qui diu antea uita ac moribus probati sint. In quos præterea debent frequenter non parua conferre beneficia: ita enim semper gratos & fideles ministros habebunt. Quin & medicos sibi adiungant, qui medicæ materiæ peritissimi habeantur, ut antidota, quæ contra uenena parantur, quemadmodum sunt theriaca, & antidotus Mithridatica, ex legitimis, non ex adulterinis simplicibus medicamentis, per se ipsos (ut ipse faciebat Galenus) componere ualeant: nam si hæc legitime parata fuerint, haud dubie poterit unusquisque facile uenena præcauere. Ex his certè maius percipient emolumentum, quam si mille alijs præcautionibus uterentur. Nec minor sanè cautio adhiberi debet, ut uasa ex auro & argento conflata, munda, nitidaq; seruentur, & hominum fidelium manibus committantur. quandoquidem in eiusmodi pretiosis uasculis, quorum apud principes quosq; præcipuus est usus, uenena facilius abduuntur, quam in uitreis aut fictilibus uino circumlitis. Sunt nonnulli ex recentioribus, rerum prorsus imperiti, qui (si uerum fateri liceat) eò dementiæ deuenerunt, ut præceperint in liquatum igne aurum, uel argentum, ex quo uasa confici debent, theriacam, aut Mithridaticam antidotum, & alia adiungi debere, ut ascita inde antidoti facultate, uenenis repugnent. Sed quàm absurda, ridendaq; sit horum opinio, ij diiudicent (ea enim est, quæ non indigeat clariori reprobatione) qui medicorum etiam rerum naturalium, ac metallorum præcipuè peritiam sunt affecti. Ceterum supellectilium non negligenda cura, ut scilicet uasa, quibus ciborum condimenta reponuntur, clausa, & cooperta seruentur, ut neq; aranei, neq; scorpiones, nec aliquid uirulentum reptile, uel insectum ingredi possint. Admonet Dioscorides, ut etiam uasa uinaria diligenter clausa custodiantur. namq; uiperæ summò uini amore alliciuntur, quæ si uasa aperta offenderint, eò facile contendunt. Quo fit, ut interdum bibendo exitiosum uirus eructent, interdum uerò in uino immerse expirent. Quamobrem Aristoteles libro VIII. capite IIII. de historia animalium, quosdam uiperas uino in fictilibus ad sepes disposito uenari, & eas ebrias capere, memoriæ prodidit. Galenus item libro XI. simplicium medicamentorum, eam narrat historiam, quam nos libro secundo in uiperarum mentione retulimus. nempe de illis uiperis, quæ sponte se uino immerferunt, unde etiam sibi mortem consciuerunt. Quo uino duos homines elephantis affectos sanitati restitutos esse, idem est author. Quibus ex uerbis palam est Galeni testimonio, uinum in quo sint extinctæ uiperæ, noxium non esse. quin potius adeo salutariferum, ut efficacissime elephantiasin curet. Quod tamen Dioscoridis sententiæ refragari uidetur. nisi dicamus uiperæ uenenum elephantis laborantibus præstans esse auxilium, ceteris autem exitium. Qui item in ueneni suspitione uersantur, cibos uitare debent, qui candido, uel oleraceo colore fuerint: necnon etiam ab his abstinere, qui ex animalium sanguine parantur. Siquidem albedine, uenena quædam metallica facile occultantur: cibis herbaræ colore, uariæ lethales plantæ commodè admiscuntur: sanguini etiam animalium, quibus uescimur, commodissime uenenatorum sanguis inseritur. Illud etiamnum apprimè utile atque necessarium esse duco, ut coqui, & reliqui culinæ infernientes, non modò fideles sint, & incorrupti; sed etiam mundi, cauti, ac prouidi, ne ullus ueneficorum insidijs relinquatur locus: tum etiam ut sciant rectè diligenterq; custodire cibaria, uel aliud unumquodq; quod in ciborum usum reponitur. Sed præcipuè diligenter animaduertant, ne in culinaria uasa, quæ super, uel circa focum edulij referta resident, uenenatum aliquod animal à tecto per caminum decidat, ut quidam exigui aspidæ, qui sub tectorum tegulis, & contabulamentis se recipiunt, phalangia, stelliones, scorpiones, & similia. Namq; Florentiæ (ut Niccolus est author) cenobium monachorum ueneno infectum est, quod araneus niger admodum in olla decidisset, dum coquerentur in scula. Ad hæc principes maxime curent oportet, ut perquam fideles habeant cubicularios. Nam (ut superius dictum est) quodam ueneni genere cubilia, interulæ, cæteraq; uestimenta infici possunt. Quare nonnulli facere solent, ut diu, priusquam uestes induant, eas manibus pertractent serui. Quin & pueris similiter iubent, ut sepe equis insideant, ijs super sellis, quibus ipsi uti consueuerunt. Tum etiam stabuli præfectis mandant, ut tam cautè fellas, habenasq; recondant, ut ignotis, & his quibus fidendum non sit, eas non intueri, ne dum tangere liceat. Insuper illud scire conuenit, quod quædam res simplices sunt (ut pleriq; inculpatæ fidei medici fatentur) quæ sua peculiari naturæ dote præfens uenenum signis manifestant. Inter quas cornu, seu lingua, quam serpentis linguam uocant, refertur, quæ (ut Conciliator Petrus Aponensis tradit) præsentis napello, aut uiperæ, aut pardi selle, exudat: quod tamen non prodit, ceteris uenenis præsentibus. Sunt alij, qui pro certo tradunt, præsum lapidem, quem Plasma uulgus appellat, statim splendorem amittere, ubi in præsentia ueneni cuiusq; fuerit. Addunt præterea, quod si lapis ranæ terrestris anulo aureo inseratur, ita ut is digiti

ut is digiti carnem contingat, quam primum præsenserit adesse uenenum (si credimus his, qui hoc scriptum reliquerunt) tanta digitum afficit caliditate, ut carbonem accensum, ipsumque digitum urentem præ se ferat. Quibus sane et si parua, mea quidem sententia, sit adhibenda fides; ea tamen, quod omnibus satisfiat quantum potest, non duxi silentio dissimulanda. Non desunt etiam, qui contra lethalia uenena pollere contendunt sigilla quædam, siue characteres, siue imagines, quomodocunque eas appellare libeat, præcipue si collo suspensa gestentur, uel digitorum anulis inferantur. Quocirca prodidit Albertus libro imaginibus dicato, quod si Serpentarij imago cum suis stellis cuius lapidi pretioso insculpatur, eam utilissimè gestari aduersus omnia uenena, eaque præsertim, quæ uenenosorum animalium ictu uel morsu relinquuntur. Proinde Petrus Aponensis scriptum inuenisse tradidit in quodam libro, quem reges Persarum olim habuisse refert, quod si in hematite lapide sculpatur homo genibus flexis serpente cinctus, cuius caput dextra teneat, caudam uero sinistra, & lapis ille anulo ex auro purissimo confecto inferatur, gestatu hominem a quocunque ueneno tueretur. Quæ imago si modò aliquem præberet effectum (non enim hac in re certi quicquam proferre ausim) mea fert opinio, quod tempore, quo sculpitur, necessaria sit quarundam stellarum observatio, à quibus ea uis insuat in sculptam imaginem. Porro tradidere sapientum ueterum nonnulli, reperiri preciosos lapides, quibus solis à natura largitum est, ut uenenorum malitiam efficacissimè dissoluant, & destruant. Ob id itaque scriptum reliquit Albertus cognomento Magnus adamantem orientalem gestatum brachio sinistro inter humerum, & cubitum adnexum, omnium uenenorum uim demoliri. Id quod etiam idem tribuit achate, hyacintho, et sapphiro orientali. Alij eandem facultatem assignant smaragdo, alij lapidi, quem in capite draconum inueniri tradunt, unde draconitis nomen accepit. Ceterum (ut ingenue fatear quod sentio) parum fidendum esse crediderim his suspensionibus. quippe quod nunquam uiderim huiusce rei experimentum tam clarum, ut sincera fides adhiberi possit: quanuis illud facilius persuaderi possim, quod smaragdus, hyacinthus, achates, sapphirus lapides in tenuissimum puluerem redacti, possint per os sumpti ueneno infectos sepe liberare: utpote qui eam sortiantur naturam, ut cordis uiribus subueniant. Sed quod gestati lapides ueneni assumpti uim, atque actionem inhibere ualeant, non ita facile adduci potero, ut credam, sicut credunt aliqui, & ita imaginantur esse; nisi prius notabile ex his experimentum uiderim. Nemo præterea non poterit (ut in hac præfatione scriptum reliquit Dioscorides) innoxia irritaque uenena reddere, si medicamenta tam simplicia, quam composita præsumserit: quæ uiribus præstantissimis polleant, quibus post assumpta uenena facile ualeant superare. Simplicia autem medicamenta Dioscoridi comprobata, sunt caricæ cum iuglandibus nucibus esitate, citria mala cruda manducata, napique semen ex uino potum. Item calaminthæ folia, & Lemnia sphragis, quam summis laudibus extulit Galenus: sed quæ pro singula uice drachmæ pondus non excedant. Idem similiter summis laudibus commendauit rutæ folia, cum nucis iuglandis nucleo accepta, quin & duas caricas, salisque momentum. Ex compositis autem non immerito ceteris antidotis Mithridatium antecellere scribit. quandoquidem ex frequenti eius usu (ut ex antiquorum monumentis accepimus, atque etiam à Galeno libro primo, et secundo de antidotis memorie proditum est) usque adeo se innoxium præbuit ueneno Mithridates Ponti rex, ut cum uellet sibi necem ueneno consciscere, ne se Romanis dederet, nullum ex assumpto ueneno percepit incommodum. Quia in re postea Galenus theriacam præstantiorem esse tradidit, asserens fieri non posse, ut ijs uenenum ullum noceat, qui eam quotidie sabæ Aegyptiæ pondo sumere consueuerint, quo modo suo tempore Aurelius Antoninus Imperator facere solebat. Ceteri posteriores, qui Dioscoridem, et Galenum secuti sunt, præsertim Arabes, & ipsi ad idem castaneas plurimum ualere tradiderunt: quin & messila, pistacia, alium, raphanum, & nuces Ponticas addiderunt, omnibus his tamen optimam theriacam præferentes. Et hæc hæcæ dicta sufficiant de modo præcauendi uenena. Reliquum est, ut curandi ordinem, ac rationem ineamus, qua ijs succurrere possimus, qui cibo aut potu uenenum sumpserint. Primum igitur (ut paucis etiam superius dictum est) scire conuenit, quod ingestum intus uenenum, non statim, ut quidam uolunt, ad cor ipsum contendit, quin prius alias internas partes percurrat, & ledat, & sanguinem inficiat. Sed quia maxima pollet agendi uis ob propriam sui formam, uel temperamentum, quam obtinet atrocissimam, quancunque corporis humani partem contigerit in suam uirulentam conuertit naturam, & ita eousque procedit multiplicando, inficiendo, atque sanguinem cum reliquis humoribus in uenenum uertendo, quousque accessoria quantitate adauctum, cor ipsum attingat, quod tandem breui tempore in uenenum speciem transmutat. Hinc deinde fit, ut spiritus uitæ fontes, loco proprio ac naturali expulsi, suam sedem cedant ueneno: atque ita subinde corpus spiritibus, & uita simul destituatur. Illud præterea non ignorandum, quod arteriæ una cum cordis uentriculis (quibus natura datus est motus dilatationis, & constrictionis, ut ex illo quidem attrahatur aer circumdans, quo indiget cor ad refrigerandum summum spirituum uitalium calorem: ex hoc autem pars aeris fuliginosa expellitur, pro cordis item refrigerio) quemcunque flatum extra offenderint, intus attrahunt, ita ut arteriæ, quamuis minutissimæ, quæ per totum corpus disperguntur etiam sub cute, per meatus quos habent, aerem nos circumdantem attrahant, ipsumque prouocant ad cor, quod quidem postea per easdem uias calorem fumumque superfluum reijcit. Quo fit, ut si nos circumdans aer fuerit infectus, uenenatus, & perniciosus, ea ratione dicta cor ipsum inficit, atque corrumpit. Idque non euenit propterea quod arterijs atque cordi natura insitum sit, ut uenenum attrahat, sed quod aerem continuo inspirent, quo mediante natura etiam repugnante sua, uenenum quoque trahunt. Hinc itaque est, quod quidam, dum (ut contingit) somnum caperent sub arboribus uenenatis, ceu taxo ac nerio; uel humi cubarent super plantis noxijs, uelut napello, & aconito; uel propter uirulentorum serpentium specus quiescerent, imprudenter uenenum contraxerunt, non alia de causa, quam ex aere loca illa ambiente, plantis illis uenenatis infecto, & specuum uirulento spiritu. Ceterum iam tempestiuum erit ad generalem eorum curationem accedere, qui ueneno infecti sunt, eorumque præcipue, in quibus non adeo manifesta signa conspiciuntur, ut quodnam sit assumpti ueneni genus, dignosci possit. Nullus itaque medicus ingenio præditus est, qui non protinus uideat & intelligat ex seuis acciden-

Præcautio ex medicamentis.

Ratio curandi uenena.

Indicia in com-
mune veneni
sumpti.

tium incommotis, quæ sequuntur, cum quis uenenum cibo, aut potu sumpserit. Siquidem ijs, quæ propria forma agunt (quam etiam proprietatem occultam appellare liceat) statim semper succedit uirium & roboris totius corporis prostratio: ægri ex magna cordis molestia frequenter animo deficiunt: facies liuescit: quin & lingua, & labia nigricant: item extrema corporis, præsertim ungues, plumbeo colore liuescunt. Ad hæc qui hauserint, uertiginosi fiunt, uocem edunt cum murmure, & oculos toruere mouent. His frigidus accedit sudor circa frontem, & tempora erumpens. Quæ omnia assumpti ueneni manifestissimum præbent indicium, maxime autem si statim sequantur post assumptum cibum, ijsq; contingant, qui sibi rectam quotidiani uictus rationem adhibeant. Quandoquidem tam mala esse posset in aliquo uictus ratio, quod humores inde geniti, tractu temporis usque adeo corrumpere, ut contracta ueneni natura, uim naturæ inferrent, & eadem iam dicta cicerent symptomata. Id quod maxime testatur Galenus libro sexto de locis affectis, tum etiam libro de cibis boni ac mali nutrimenti. Quapropter medicos cautos, ac prudentes esse oportet, quo in huiusmodi accidentibus diligenter singula perquirant. Sua similiter accidentia inferunt, quorum etiam manifesta præbent indicia, uenena illa, quæ suis manifestis qualitatibus agunt. Nam quæ caliditate excedunt, omnia membra interna celeriter inflammant, sitim ingentissimam excitant, oculos inflammatione male habent, inquietudinem continuam inducunt, & continuum sudorem cient. Si uero præterquam quod calido excessu polleant, excellent etiam uim erodendi, tum putrefaciendi, ut arsenicum sublimatum, auripigmentum, sandaracha, & id genus alia, punctione, atque dolore intolerabili uentriculum & intestina afficiunt, in quibus etiam frequenter murmura sentiuntur. Hæc autem accidentia sepe sequuntur uomitus, fastidia, sudores modo calidi, modo frigidi, uariæ deniq; coloris mutationes. Quæ uero nimia frigiditate excellent, plerumq; somnum inferunt adeo profundum, ut sepe non sine magno labore excitari possint affecti. Nonnunquam uero cerebrum obstupefaciunt, ita ut affecti cogantur quam plurimos incompósitos edere motus, tum corpore toto, tum etiam oculis, ore, manibus, reliquisq; corporis partibus, non secus ac si stulti facti essent, uel temulenti. Huc illa præterea accedunt, frigiditas scilicet totum corpus occupans, frigidi sudores, & color in facie liuidus admodum, & terrificus. Ad summum totum corpus torpidum efficitur.

Victus ratio
eorum, qui ue-
nena sumptu-
runt.

Ex siccis autem uenenis lingua arefcit, guttur sitit inextinguibili afficitur: alius adstricta redditur, ægre redditur urina: omnia deniq; membra fiunt arida, & uigilie instant longissimæ. Postremo humida inexpugnabilem somnum adferunt, alui fluxiones, articularum, neruorumq; luxationes. Ita quod quandoq; oculorum nerui, ac nexus in tantum laxantur, ut sponte sua e cavitatibus exeant, capitiq; propendant. Plerumque etiam extremæ corporis partes putrefcunt, ut in præcedentibus dictum est. Porro & illud adnotandum est, quod uenena quæ & manifesta, & occulta qualitate agunt, si fuerit hæc uiribus altera imbecillior, in fine suæ actionis eadem pariunt accidentia, quæ proueniunt ab his, quæ occulta duntaxat proprietate minus suum obeunt. Vis etenim qualitatum elementarium, quæ illis inest, uim illam propriam occultamq; quam hæc pariter sortiuntur, antecellit. Proinde primum qualitatis elementaris excidentis effectus præbent, eosq; subinde, qui propriæ eorum formæ attribuuntur. Sed huius rei clariorē notitiam trademus, ubi speciatim singulorum meminerimus. Hæc igitur sunt omnium uenenorum indicia uniuersalia, cæteris quæ explicari possint, certiora, ac manifestiora. quibus peritissimi medici tuto diiudicare possunt. Nam cum constet accidentia prædicta non solum perdurare; sed etiam augeri, ac continue in deteriora labi, nulloq; modo auxilijs cedere, neq; naturæ repugnanti obsequium præstare, clarum profecto mortis indicium est. Contra salutis, si quando remitti accidentia, & ægri melius habere uidentur. Cæterum eorum, qui uenenum sumpserint, cibus esse debet (ubi tamen remedia, quæ postea dicentur adhibita fuerint) ex his rebus quæ non solum uim habent nutriendi corpus, sed quæ etiā uenenorum noxiæ resistere ualent. Quo in genere lac asininum summopere laudatur: item caprinum, ouillum, bubulum, atq; etiam humanum, præsertim si recenter emunctum bibatur. quanquam lac omne efficacius exhibetur contra uenena calida, & erodentia, quam ad reliqua ueneni genera. Ad hoc & butyrum facit. Faciunt & inscula tum carniū pinguium, tum piscium, quibus addi possunt, ut pinguiora reddantur, butyrum crudum, & pinguedo animalium, quorum est usus. Siquidem pingua hæc ideo conueniunt, quod uias obstruant, ex quo ueneni transitus inhibetur. Quinetiam ubi uenena excalfaciunt, & erodunt, pingua hæc acrimoniam eorum hebetant. Idcirco hoc in casu, animalium cerebrum, atq; osium medullæ aptissima pariter censentur. His similiter herbe quam plurimæ opem ferre possunt cibus admixtæ: e quarum numero probatur calamintha, origanum, serpyllum, sisymbrium, ruta, buglossum, echium, filipendula, sonchus, pimpinella, aliæq; quam plurimæ: quarum uim uenenis, superioribus libris, aduersari retulimus, quarum etiam catalogum paulo infra recensebimus. Locus deinde, in quo residere debent, qui uenenum sumpserint, lucidus sit oportet: ubi aer quoq; sit nulla mala qualitate affectus. Pareatur autem eorum cubiculum odoramentorum suffitu, quibus uis inest propulsandi uenena. Id enim præstant santalum omne, myrrha, styrax, aloë, laserpitij lacryma, agallochum, scordium, castia odorata, citrei mali cortex, iuniperi baccæ, eiusq; lignum siccum, & id genus plura. Insuper affecti ueneno (Galeno auctore libro secundo de antidotis) nihil aut parum dormire sinuntur. Somnus namq; uenenum retinet in internis partibus, et facilius ad cor deducit. Contra uero uigilia, quippe quæ id à centro ad corporis superficiem, nempe ad externas partes, retrahunt. His ita institutis in primis omni industria, ac diligentia curandum est, ut deuoratum uenenum foras exhauriatur. Quia in re nullum sanè ualentius auxilium perhibetur, quam ut sine ulla mora ægri uomitus cedere cogantur: si tamen uenenum adhuc in uentriculo resideat. Quod si iam in intestina descenderit, illud quam primum clysteribus infusis extrahatur. Atqui in hoc omni diligentia ordinem ac modum inire debemus, quem in huiusce uoluminis præfatione nobis reddidit Dioscorides. Siquidem is de hac re ita exquisitè differuit, ut posteriores omnes omnia ferè quæ de ea scriptis tradiderunt, illi accepta referre possint. Verum hoc unum ipse addiderim, quod si forte is, qui uenenum sumpisset, ex omnibus uomitus cientibus auxilijs uim mere nequiret, tunc (ut Rasis auctor est) medicamentis soluentibus, itemq; clysteribus erit procedendum. Medica-
menta

Remedia cō-
tra uenena.

menta autem, quæ deiectoria potiuntur facultate, ad hoc idonea sunt agaricum & rhabbarum. Quandoquidem utrunque præterquam quod deiectoria ui præditum est, facultatem etiam uenenis maxime repugnantem sortitur. Id quod etiam quidam minori centauro attribuit. Neque prorsus ab re esset adidem Aegyptiæ siliquæ atram medullam, aloemq; usurpare. hæc namq; præter deiectoriam facultatem, seorsum plurimum pollet aduersus humorum putredinem, quæ semper, uel plerumq; ingesta sequitur uenena: illa uero quod alium mirifice emolliat, uenenum uentriculi tunicis adherens abluat & abstergit. quin & erodentium acrimoniam obtundit, et ea deniq; per alium secum educit. His autem peractis, ea certe clysmata competere uidentur (ut Dioscoridi placet) quæ acris sunt & trahendi ui prædita. Quibus si ea successerint, quæ è iuribus pinguibus, adipe, aut pinguedine, aut butyro, aut lacte parantur, ne ulterius uenena penetrent, ut in dysenteria fieri solet, nequaquam ea inutilia fore putauerim, præsertim ubi

10 compertum haberetur, uenenum intestina exulcerasse. Quamobrem lac copiosius epotum post uomitiones, & clysteria utilissimum esse prodidit Auicenna: nempe quod ueneni noxiam frangat, & sanet. Quinetiam summo opere pro sunt, præmissis tamen uomitionibus, & clysteribus, fortes, ac ualidæ diuersiones: utpote quæ non modo prohibeant ne uenenum petat cor; sed etiam ipsam trahant à membris nobilibus internis, ad ignobilia externa. Ob idq; plurimum prodesse crediderim cucurbitulas, si ex igne natibus, & crurium pulpæ applicentur. Ferunt similiter opem frictiones ex asperis linteaminibus, quin & fibula strictim factæ, ita ut dolorem excitent, manuum, pedumq; digitis, item brachij, & cruribus. Mirificè etiam uenenum auertitur à partibus intrinsecis, si patientes in balneo aquæ calidæ ex medicamento accommodatis confecto, uel in laconico sicco sudorem ciente imponantur. Quandoquidem huiusmodi calor extraneus efficacissime uenenum ad cutim trahit. Balnei ac laconici uicem illud sanè supplere poterit, si dissecto uini muli, aut equi aluo exertis statim intestinis, æger in animalis cadauer intromittatur: & cum refixerit cadauer,

20 idem etiam de alio fiat, quousq; sat fuerit. Ad hoc autem muli, mulæq; (ut uulgi fert opinio, fortasse quod hæc animalia plurimum caloris habeant) cæteris præpollent animalibus. Hoc enim auxilio à ueneno liberatum narrant Valentinum Alexandri sexti summi Pontificis filium. Is enim (ut ferunt) cum in quadam cæna aliquot Cardinalibus uenenum exhibere uellet, sibi ipsi, ac patri id imprudenter exhibuit. Cæterum scire etiam conuenit, quod quauis prædicta remedia omnia communiter uenenis opitulentur, non propterea est dimittendum, quin continuè infectis propinentur omnia probata antidota, tam simplicia, quam composita, quæ cuiuscunq; ueneni noxam auferre possunt. Simplicia quidem medicamenta, quæ ad hoc idonea Dioscoridi, reliquisq; Græcis posterioribus celebrantur, sunt uinum uetus copiosius epotum, Lemnia sphaeragis, agaricum, abrotonum, irio, eryngij radix, napi & pastinacæ semen, calamintum, nardum Celticum, castorium, ferulæ uirentis medulla, flos rhododendri (quanquam is Galeno, alijsq; ipsam secutis in antidotum minime recipiatur, sed potius inter uenena annumeretur) succus marrubij, laserpitij, & panacis,

30 sagapenum, aristolochia longa, semen rutæ syluestris, betonica, pix liquida delincta, polij, et felis decoctum, phu, cinnamomum, castia, iuniperi bacca, citria mala, & quæ limonia, & aurantia uocant, & eorum semen. Item glandes, præsertim quernæ ex humano lacte epotæ, quinquæfolij radice succus, leporis coagulum: mustellæ caro sale inueterata, & in umbra siccata, cum uino pota, lac canis ex primo foetu acceptum, capparis, chamæleonis albi radix, apij decoctum, polemoniæ radix, tribuli terrestris succus, simlacis asperæ acini, scordium, thlaspi, & Cretense dictamnium. His Arabes, & recentiorum nonnulli castaneas addunt: item ponticas nuces, mespila, pistacia, zedoariam, lauri baccas: gentianæ radicem: quin & dictamni albi, tormentillæ, iridis Illyricæ, hastulæ regie, helenij, & millefolij, rhabbarum, hederæ corymbos, bolum Armenium, hypericum, sabinam, mumiam, pimpinellam, Imperatorum, centaurium maius, angelicam, uerbenacæ succum: nures, qui napelli radices depascuntur, & muscas grandiores, quæ eius folijs uiscitant, filipendulam, carpopalsamum, muscum odoratum, ambarum, os in corde cerui reperi-

40 tum, & ceruinum cornu, quin & monocerotis, ursi testes, & arietis, origanum, smaragdum, lapidem bezabar, & carduum, quem sanctum, uel benedictum appellant. Et hæc de censu omnium simplicium medicamentorum, quæ contra uenena pollent, quæ nobis tum ueteres, tum recentiores scripta reliquerunt, dixisse sufficiant. De compositis autem medicamentis illud proferre non dubitauerim, quod si theriaca legitime parata reperiretur, non essent aliunde petenda auxilia contra uenena. Sed quoniam mihi planè difficillimum esse uidetur, ut ea reperiatur, quæ quemadmodum eius exigit apparatus, confecta sit, cum nobis desint cinnamomum, balsamum, petroselinum Macedonicum, myrrha, folium, chalcitis (quam tamen iam nobis compertam putamus) anomum, aspalathus, & calamus odoratus, quæ omnia perquam maximi sunt momenti, idcirco nunquam adducar, ut credam uenalem theriacam posse sibi locum & usum illius antiquæ legitime uendicare: præsertim cum constet tempore usq; Galeni, quo Romani summo imperio potiebantur, theriacam omnibus numeris absolutam confici non potuisse (ut ipse Galenus testatur libro primo de antidotis) nisi ab Imperatoribus, quanquam non deessent tempore Antonini Cæsaris diuites primates, qui eam conficerent, etiam quod multa eis desiderarentur. Quare illud dixerim, quod si ulla theriaca ex ijs, quæ nostra ætate conficiuntur, in usum admitti debet, dent operam medici diligentissimi, ut illa saltem utantur, quæ omni studio ac diligentia parata sit, clarissimorum & peritissimorum uirorum testimonio: quæq; eo modo experientia comprobata sit, quo docet Galenus libro quem ad Pisonem scripsit: quin & alio, quem Pamphiliano dicauit. Hoc item faciant de Mithridatio, quod nihil minus quam theriaca præstat aduersus uenena, quodq; & facilius parari potest. Qua in re caueant homines ab adulteratis theriacis, quas in publicis foris uendunt circulatores, etsi plerumq; ab his, quos eorum adulteria fraudesq; latent, cæteris meliores, atque efficaciores habentur: quippe quod nihil ultra uideant astantes, quam quod ij frustum integrum arsenici, uel risagalli officinis uocati, deuorent: quodq; subinde deuorata theriaca, quam postea circumstantibus uendunt, nullum ueneni incommodum sentiant. Quod cum Galenus optime nouisset, libro Pisoni dicato, ita scriptum reliquit. Multa à subdolis improbisq; in hoc quoq; fraudes fiunt, ac uulgus sola an-

Simplicia medicamenta, quæ pollent aduersus uenena.

Composita medicamenta.

Fraudes, quibus utitur circulatoranei, qui venena innoxie sumere possintur.

Altera impostorū fraus.

Historia fraudis.

tidoti opinione deceptum, ab ijs quibus ars est mercenaria, plurima pecunia medicamentum, uel prauè confectum redimit. Ceterum ut quisq; flagitiosorum impostorum fallacias, & dolosas merces euitare possit, & debeat, nunc mihi in animo est ad commune rei publicæ beneficium eorū ingens, ac scelestum facinus posteritati prodere. Nam cum isti suggesta ascendunt coram populo, quem dolis capere intendunt, ostensuri quod uenenum æquè ac panem innoxie sumunt, multis cauillationibus, atq; insidijs utuntur. Inter quas has duas habent fraudes, quas modò omnibus aperiam, quasq; retinent illi in suos chariores (ut ita dicam) lenones. Primus itaq; dolus, quo nituntur huiusmodi fraudulentii impostores, est quod cum sciant uenena non posse nisi parum nocere, ubi uenterculus fuerit cibus ualde repletus (ut in præfatione huius libri tradidit Dioscorides, & libro quarto sen sexta retulit Auicenna) priusquam suggestum ascendant, ad saturitatem usq; præsertim æstate, lactucas crudas deuorant sale, aceto, & oleo conditas: uerum olei tantum imponunt, ut fere in eo innatent lactucæ. Et quia hyeme, maxime urgente bruma, tenellæ lactucæ difficile passim inueniri possunt; ideo earum uicem his præbent interanea bouum præpinguium, quorum tantam comedunt copiam, quoad uenterculus ueluti tympanus extendatur. Id autem eo consilio faciunt, ut hæc quidem iurium pinguedine, eorumq; substantiæ crassitudine, illæ uerò frigiditate sua, oleiq; multitudine, quam illis adiiciunt, præterquam quod ueneni penetrationem inibent, cum internas uias obstruere possint, erodentem quoq; ingestæ arsenici, uel risagalli seplasijs uocati, acrimoniam obtundunt, & hebetant. Cum igitur uenenum sumpserint, quod illis ob præassumpti alimentii uim, nullam, aut paruam noxam adfert, nempe quod uenterculus sit tensus, & pinguedine inbutus, mox suum adulteratum antidotum, quod omnino legitimam theriacam mentitur, assument, idq; impune. Quo fit, ut facile postea populo astanti persuadeant, id esse antidotum omnium præstantissimum contra omnia uenena, quod in uniuerso orbe reperiri possit. His leues uulgi animi persuasi accensiq; maiori multitudine, ac impetu feruntur, ut adulteratam, inualidam, ueramq; mentientem theriacam emant, quam ij qui in maxima ammonæ penuria eò cateruatim concurrunt, ubi plurimum panis gratis omnibus exhibetur. Itaq; cum temporis momento capsulam hac impostura exhaurierint, statim è suggesto descendunt circulatoranei, seseq; in hospitium recipiunt, ubi cum primum fuerint, arsenicum paulò antè sumptum unâ cum lactucis aut bubulis interaneis arte quadam euomunt, neq; aliud illa die assument, quam lac, quod tamen sepius alternatim potant, uomuntq; & reuomunt. tantum potest in improbis hominibus auri cupiditas, ut sponte consultoq; in manifesta uite discrimina ferantur. Fraus altera, quam isti facinorosi perpetrant, ita se habet. Si una, aut duabus horis anteaquam suggestum ascendant, in foro pharmacopolium petunt, illudq; foro, in quo sermonem populo habere uolunt, propinquius eligunt. Atq; ubi iusserint pharmacopole sibi arsenici capsulam adferri, eius duo aut tria frustra seligunt, prout sibi magis expedire uidetur. quæ postea charta inuolui, & in eadem capsula reponi mandant. Quo facto pharmacopolam rogant, ut cum in suggestum ascenderint, arsenicum illud repositum dare uelint puero, quem ad eum miserint. Porro in forum abeunt uerba facturi, ubi eorum spuriam theriacam, ad coelum usq; miris laudibus efferunt admentientes. Ad hæc ut rem magis uerisimilem reddant, puerum uel è circumstantibus quempiam ad pharmacopolium mittunt, qui uenenum antea ab ipsis selectum deferat. Interea ingentem capsulam in suggesto stantes aperiunt, quam habent uasculis prauæ illius theriacæ plenè refertam, cuius operculo intus adherent cera subposita, uaria cuiusdā miscellæ frustra ex saccharo, quod canditum uocant, amylo, alijsq; innoxijs medicamentis miro quodam artificio confectæ, quæ prorsus ex facie, & magnitudine referunt illa ueri arsenici frustra, quæ prius ij in pharmacopolio selegerant. Leuant autem isti hominum proditores operculum à capsula, quod fraudem melius occultent, in suggesto stantes. siquidem summo cum artificio internam operculi partem, cui adherent illius miscellæ frustra arsenicum mentientia, uersus se trahunt, ne quis suam fraudem deprehendere possit. Deinde statim in manu socij, aut pueri, quos doli ministros habent capsule operculum collocant: quod eorum alter aperta manu perquam eleganter sustinet, parte pseudoarsenicum continente coelum uersus respiciente: idq; ne quis dolum intueri possit. Interea redit nuncius arsenicum legitimum à pharmacopolio deferens. Atqui istud accipiens artis captiosæ magister, statim illud populo ostendat longa atq; mendaci oratione. Qua perfecta ad experimentum transit, perpetuò dolose procedens. Quandoquidem simulans sibi opus esse expeditis manibus, manicas ex murice, uel serico proditore, quo plerunq; uestiuntur, ad cubitum usq; conuoluit, ea tantum ratione, ut arsenicum uerum, dum hæc agit, super operculo prædicto pseudoarsenicum continente, reponat, abdatq; quod ob operculi circuli altitudinem nullo pacto infernè à circumstantibus uideri potest. Obuolutis itaq; manicis, brachijsq; denudatis, ac tenui linteolo humeris imposito, iubet aquæ uel uini poculum adferri, & relicto in operculo arsenico uero, sacitium innoxium fraudulentè manu capit. quod gladio minutim incidit, & uino, uel aquæ parati cyathi commiscet, & deniq; tutissimè bibit. Atque ita fraudem hisce coloribus exornatam spectantibus persuadet, ut nullus dubitet, quin ille mortiferum arsenicum haurierit, quod ex medica officina delatum fuerat. Memini me olim unum ex his uidisse, qui uenenum simili modo adulteratum puero exhibuerat suo: & cum simularet se ei opem ferre nolle, donec pulsus amississet, & in mortis discrimine uersaretur, ut suæ falsæ atq; adulterinæ theriacæ maiorem compararet existimationem: cum præterea prius uersutum puerum admonisset, ut anhelitum comperceret, idq; ut facies eius colore mutaretur, quin & interim oculos obuerneret, & os ac cernicem contorqueret; ad se uocauit astantem medicum haud acris callidq; ingenij in ea ciuitate, ubi id mihi contigit uidisse, receptum habentem, qui pueri pulsus tangeret, ut omnibus testaretur, quod pulsus amississet. Quod cum fecisset bonus ille medicus iam imprudenter factus circulatoris leno, omnibus testimonium perhibebat, se nullum pulsus in eo inuenisse: quippe qui nusquam forè legerat, quod arte etiâ possit intercipi pulsus, cum tamen id scriptum reliquerit Galenus libro sexto de placitis Hippocratis, & Platonis, ubi sic inquit. Eadem natura in arterijs cernitur, nam etiam ipsæ perinde ac nerui, aut incisæ, aut laqueo interclusæ pulsus omni micationeq; orbantur. Ex quibus sanè uerbis tunc comminisci potuisset, quod facile huic puero laqueata essent brachia, & proinde interceptus

interceptus arteriarum pulsus, quæ per brachium ad manum excurrunt. Siquidem adstringentes laquei ab ijs nebulonibus adeo callide subdoleq; aptantur, ut uersato quodam ferreo globulo supra cubitum extra manicas latente, stringantur admodum, ac relaxentur. Id quod facile ab eo fieri potest, qui puerum semimortuum se simulantem, brachijs ad spectaculum sustinet. Tali igitur fraude adstringebantur fibulæ, ubi pulsus interciperet animus esset, laxabantur autem lentè, cum iam uersutissimus puer ex theriaca illa assumpta, in pristinam suam cõstitutionem restitui simulasset. Hactenus de fraudibus horum carnificum, quas pluribus prosequi libuit, ut quisq; eas euitare sciat, ac possit. Quæ de re morbo Gallico quàm plurimum certè debeo: siquidem unus, isq; insignis, ex his qui uenenum innocue deuorare profitentur, cuius ossa lues illa non immerito depascebatur, cum à me in sanitatem redigi exoptaret, inter curandum, mihi id ab eo expetenti, omnes has fraudes, quibus hoc flagitiosum hominum genus utitur, ut pecuniam extorqueat, libentissimè patefecit. Ceterum fraudes, ac mendacia, quibus ij pariter utuntur, qui è diui Pauli profapia ortos se prædicant, quæ tamen de re mentiuntur, hic consultò dimittam. uerùm intactas eas non relinquam, ubi in processu de ijs differemus uenenis, quæ morsu, uel ictu relinquunt innumera exitiosa animalia. Sed ne aliquod præstans antidotum desideretur in his nostris commentarijs, me prohi, ac fidelis medici munere functum existimauerim, si hoc in loco quedam antidota mihi longo labore comparata, magni ad uenena momenti, descripsero. quæ non modò ijs, quæ per os assumuntur; sed ijs etiam, quæ animalium morsu, uel ictu eiiciuntur, summo, ac præsentaneo fuisse remedio compari. Licet autem hac ætate rari admodum habeantur medici, qui sua pandere arcana uelint, si quod nacti sunt pulchrum & singulare auxilium; tamen cum mihi consilium ab initio fuerit, mea opera quantulacumq; sit omnibus generatim prodesse, alienum quidem inhumanumq; foret, si modò uel inuidia uel auaritia compulsus, aliquid silentio inuoluerem, quod in arte medica usui futurum putem. Primum igitur antidotum, cuius admirandas in uenena uires sæpius expertus sum, hoc modo conficitur. Recipit enim rhabarbari, rhapontici ex Ponto aduecti, radicis pbi, acori, quem falsò calanum odoratum uocant, cyperi, quinquefolij, tormentillæ, aristolochie rotundæ, pæoniæ, helenij, costij, iridis Illyricæ, chamæleontis albi, cuiusq; drachmas tres. Item galangæ, Imperatoricæ, dictamni albi, angelicæ, millefolij, filipendulæ, doronici, zedoariæ, gingiberis, singulorum drachmas duas: agarici drachmas tres. Ad hæc seminis citrei mali, uiticis, cocci insectorij, fraxini, oxalidis, pastinacæ syluestris, napi, nigellæ, pæoniæ, ocimi, irionis, thlaspi, feniculi, annui, singulorū drachmas duas: præterea baccarum lauri, iuniperi, hederæ, asperæ similacis, cubebæ, singulorum sesquidrachmam. Foliorum scordij, chamædryos, chamæpityos, centaurij minoris, stœchadis, nardi Celtici, calaminthæ, rutæ, menthæ, betonicæ, uerbenacæ, scabiosæ, cardui benedicti, melissophylli, singulorum sesquidrachmam: dictamni Cretensis drachmas tres. sampsuchi, hyperici, iunci odorati, marrubij, galegæ, sabine, pimpinellæ, cuiusq; drachmas duas. Caricarum, nucum inglandium, pistaciorum, singulorum uncias tres: myrobalarum empellicorū drachmas quatuor. Florum utriusq; buglosi, rosarum, lauendulæ, saluiæ, roris marini coronarij, cuiusq; scrupulos quatuor: croci drachmas tres. Castiæ odoratæ, quam hodie cinnamomum uocant, drachmas decem. Caryophyllorum, nucis myrsiticæ, macis, singulorum drachmas duas & semis. Piperis nigri, ac longi, santalorum omnium, agallochi, singulorum sesquidrachmam. Cornu cerui crudi drachmas quatuor: unicorni drachmam unam. ossis cordis ceruini, ramentorum eboris, uirgæ ceruinæ, castorij, singulorum scrupulos quatuor: terræ Lemniæ drachmas tres: opij sesquidrachmam. margaritarum orientalium, ramentorum smaragdi, hyacinthi, corallij rubri, singulorum sesquidrachmam: caphuræ drachmas duas. mastiches, thuris, styracis, myrrhæ, gummi Arabici, resinæ terebinthinæ, sagapeni, opoponacis, laserpitij, singulorū drachmas duas & semis. moschi odorati, ambari, cuiusq; drachmam: olei è chalcantio confecti unciam mediam. Pulueris cordialis temperati, diamargariti, diamoschi, diambari, electuarij è gemmis, pastillorum caphuræ, uiperæ, scillæ, singulorum drachmas duas & semis.

40 Succo oxalidis, sonchi, scordij, echij, buglosi, melissophylli, singulorū selibram: hypocistidis drach. duas. Theriacæ electæ, Mithridatij optimi, cuiusq; uncias sex. Vini ueteris albi odorati libras tres: sacchari è Medera insula, uel optimi mellis libras octo & uncias sex. Ex omnibus his summa diligentia, & ratione inquisitis, atq; selectis fiat electuarium, eo modo quo theriaca, aut Mithridatis antidotū conficiuntur. Sumendi quantitas est à drachma una usque ad tres pro ætate, & constitutione patientis. Atq; ita omnibus persuadere poteris, antidotum hoc non solum præstantissimum esse (ut antè diximus) contra omnia uenena, quæ per os sumuntur, itemq; aduersus ea, quæ morsu uel ictu relinquuntur; uerum etiam in pestilentia, cui mirificè opitulatur, quotidie assumptum, & præcipue ad præseruandos sanos. At si cui in animo fuerit, ut præsentaneum adferat auxilium, hæc faciat oportet. Antidoti præscripti libram accipiat, libram item syrupi è citrei mali cortice parati, & libras quinque aquæ uitæ uocatæ, ex optimo, odoratoq; uino confectæ, totiesq; uitreis organis repurgatæ, ut quintæ essentia speciem præ se ferat. Deinde omnia hæc in uas uitreum iniiciat duplè à rebus inditis capacitatis. postea uasis ore ita obturato, ut nullus spirandi meatus relinquatur, magna cum dexteritate aquam in uase cum electuario tandiu agitet, donec totum dissoluatur. Atq; tum uas ore cera, uel pice obducto in mensem integrum reponat. Quod tamen bis in hebdomada agitari conuenit eo modo, quo antea dictum est: fit enim, ut electuarium faciliè residat in fundo, si dimittatur. Exacto denique mense claram aquam aureoq; colore nitentè, electuario supernatare inueniet, & quæ iam omnè illius uim in se cõtraxerit. Tum itaq; uas ipsum aperiat, & in uas aliud item uitreum lympidam aquam paulatim effundat, cuius os cum cera, & membrana accuratissimè obturet. Nam si illud diei spatio apertum sineret, omnis conclusa aqua in auram euanesceret. Tanta hæc aqua uirtute pollet (quod millies expertus sum) ut quatuor drachmarum pondere pota uel per se, uel cum pari odorati uini quantitate, uel stillatiue cuiusuis aquæ ad cordis robur facientis, ubi quis ictus, uel demorsus à quocunque ueneno animali, in tanto mortis discrimine uersaretur, ut uocem, uisum, ac reliquos ferè sensus amississet, ægrum ingenti adstantium admiratione à longo ueluti somno excitat. Quin & uomitione plerumq; plurimam infecto-

Antidota nostra præstantissima cõtra uenena.

Primi antidoti descriptio.

Potio ex prædicto antidoto.

Alterius antidoti descriptio, & uires.

Antidoti de sanguinibus descriptio.

rum humorum copiam exhaurit. Cuius rei exemplo (præter alia innumera) nuper mihi fuit præfecti oppidi Vipaci uxor, quam à uipera in dextra manu demorsam, & iamian de naulo rationem cum Charonte inituram, hæc aqua in uitam à morte reuocauit. Id quod etiam paulo post contigit cuidam misere Sclauæ ab alia non dissimili uipera in manu demorsa. Hæc idem similiter præstat contra uenena, quæ per os sumuntur: siquidem ea adeo tenuis essentia, efficaç, & penetrans est, ut momento uis sua in omnes corporis uenas permeet. Quin & eosdem præbet effectus in alios quàm plurimos morbos, quos breuitati studens prætereo. quandoquidem prudentes, & periti medici, habita huiusce uirium exacta ratione, eam adhibere poterunt, ubi legitime conuenire censebunt. Porro antidotum alterum generosum, pariter & singulare, oleum illud est, cuius superius libro secundo capite de scorpionibus, item quarto capite de aconito à nobis facta fuit mentio. Id pulsibus extrinsecus, patientibus illitum, nempe temporum, manuum, ac pedum, quinetiam extimæ cordis parti ad sinistram mamillam, repetita alternis tribus horis illinitione, efficacissime succurrit omnibus uenenis per os sumptis, quæ tamen ex erodentium genere non fuerint. Similiter uiperarum, aspidum, & cuiuscunq; deniq; uenenati animalis morsibus singulari auxilio est, ut in processu latius explicabimus. Ut autem omnes intelligant quàm maximum sit in me iuuandæ posteritatis studium, modum, quo illud conficitur, hic describere non grauabor. Sumantur itaq; ineunte mense maio, quo tempore confici debet, olei communis centum annorum, sin minus sui temporis uetustissimi libræ tres: foliorum hyperici uirentis manipuli tres. Oleum in uas uitreum duple à contento capacitatis imponatur, in quo hypericum aliquantulum antea contusum infundatur. deinde uas cæra, & membrana obturetur, & medium in tenuissimam arenam condatur, loco ubi tota die insolari possit, atq; inibi sinatur ad decimum, uel duodecimum diem usq;. Quo exacto tempore, mergatur uas in calentis aquæ balneo ad uiginti quatuor horas: mox oleum ab herba exprimatur. Hoc factò sumatur hyperici, chamædryos, calamithæ, cardui benedicti, singulorum manipulus. Quæ omnia prius diligenter contusa oleo admisceantur, ac subinde uas in prædictum mergatur balneum tribus continuis diebus. Extrahatur deinde, & ab incoctis herbis exprimatur. Post hæc accipiantur florum hyperici manipuli tres, qui à caulibus probè repurgati, & contusi in prædictum oleum infundantur, ac in idem balneum per triduum reponatur. Post id tempus eximantur, & ut prius exprimantur. Idem fiat ter, aut quater, usquedum oleum sanguineum colorem referat. His peractis sumatur hypericum quod iam defloruerit, & ab eius cacumine grana illa uiridia excerpantur, quæ hordeaceis granis similia deprehenduntur, in quibus semen continetur. Ex ijs itaq; tres confertim manipuli decerpantur: qui postea tusti, & uino meraco albo aliquantulum persusi in oleum prædictum infundantur, & cum eodem uitro, in arena sepulto octo diebus continuis insolentur. Quo tempore transacto tridui spatio in balneum immittantur, post colentur, et modo prædicto exprimantur: tertio, aut quarto similiter dictum semen in oleo macerari debet, donec id obscuri sanguinis colorem repræsentet. Ad hæc sumatur scordij recentis, calamithæ, centaury minoris, cardui benedicti, uerbenacæ, dictamni Cretensis, singulorum medijs 30 manipulus: tundantur omnia, mergantur in oleum prædictum, & uas in balneum iterum imponatur per biduum continuum, dein colentur, & exprimantur, ut supra. Postea sumantur zedoariæ, radicium dictamni albi, gentianæ, tormentillæ, aristolochiæ rotundæ, singulorum drachmæ tres, scordij manipulus. Tundantur item omnia, infundantur, & immittantur in balneum, ibiq; permaneant tribus diebus continuis: colentur deinde, & exprimantur. Infundantur denuo styracis calamiti, laseris, cuiusq; drachmæ sex, baccarum iuniperi drachmæ quatuor, melanthij drachmæ duæ, cassiæ odoratæ (cinnamomum officinæ uocant) drachmæ nouem: iunci odorati, cyperi, singulorum sesquidrachma: santalorum alborum semuncia. Tundantur omnia (ut pluries de alijs dictum est) & in idem oleum infundantur, & per triduum continuum in balneum macerentur, demum colentur, & exprimantur, modo quo antè dictum est. Postremo adsint oportet trecenti scorpiones uiui diebus canicularibus collecti. ii in uase uitreo conclusi, cineribus calidis superponantur, & cum eos præ calore sudare, atq; irasci constet, omne iam dictum oleum calidum superimij 40 ciatur. Sed aduertendum est, ne id adeo feruens sit, ut uas disrumpat. obturato statim uasis ore in balneum tribus continuis diebus contineatur: deinde coletur, & exprimatur. Proiectis interea scorpionibus, rursum in oleum infundantur rhubarbari laudatissimi, myrrhæ communis usus, aloës hepaticæ, singulorum drachmæ tres: nardi indici drachmæ duæ, croci drachma una: theriacæ electæ, electiq; Mithridatij, cuiusq; semuncia. Quæ ex his tundenda sunt, terantur, mox ultimo infundantur in oleum, quod per triduum continuum contineatur in balneo. Quo factò oleum non amplius percoletur, sed deinceps recondatur, perinde ac opobalsanum. quippe quod mirandum sit remedium ad iam dicta uenena, & præcipue contra napellum, quo insecti suere, ut experimentum fieret, Corfi illi duo uirum obfessores, quorum historiam supra retulimus libro quarto in aconiti mentione: ad cuius lectionem, ne idem his repetamus, eos reijcimus, qui eius desiderio capiuntur. Præter autem Mithridatium, antidota alia duo generosa Dioscoridi probantur in præsentis præfatione, unum scilicet quod escinco, alterum quod sanguine nuncupant: sed quod 50 is coru conficiendorum rationem tradiderit, nusquam hactenus reperi. Quamobrem illa duo in multorum gratiam hic adscribere, non alienum fore duximus, eo tamen modo, quo lib. 11. de antidotis à Galeno seriatim describuntur, ubi hæc scripta reliquit. Antidotus ὀξύ τὸν αἰματώδων, id est, ex sanguinibus, ad uenena, uenenatorumq; omnium morsus idonea, sic habet. Piperis longi, piperis albi, acori, croci, phu, mei, dictamni Cretici, ammoniaci, agarici, singulorum drachmas duas: amomi, opobalsami, seminis rutæ syluestris, cimini Aethiopici, anisi, sanguinis anatis maris, & seminis sicci, sanguinis hædini, sanguinis anserini, seminis napi syluestris, singulorum drachmas tres: gentianæ, trifolij, florum iunci odorati, thuris, rosarum siccarum, singulorum drachmas quatuor, petrosilini drachmas quinq;, polij Cretici tantundem, cinnamomi drachmas sex, florum scordij drachmas octo: myrrhæ, nardi, singulorum drachmas decem, croci drachmas duodecim, cassiæ drachmas octo. Omnia hæc diligenter contusa, ac per excussorium cribrum traiecta melle Attico despumato, commiscebis, commistaq; in argentea pyxide repones, atq; hac ut maximo medicamento

dicamento uteris. Ceterum quæ e scinco temperatur antidotus, à Galeno hunc in modum redditur. Antidotus Mithridatis Eupatoris ὁ δὲ ἐκ τῶν ἰγνόν cognominata, faciens ad uenena, omnemque uenenatorum materiam mortem inferentem, omniumque uenenosorum animalium ictus, conficitur hac ratione. Scinci, sagapeni, acori, phu, hyperici, acacie, iris, mei, gummi, sing. drachmæ duæ: rosarum siccarum, gētianæ, cardamomi, sing. drachmæ quatuor, opij oboli duo, styracis drachmæ octo: polij, castiæ nigræ, seselis, bdellij, balsami, piperis albi, singulorum drachmæ quinque & oboli duo: succi hypocistidis, opopanacis, myrrhæ, thuris masculi, castorij, piperis longi, cypheos, foliorum malabathri, singulorum drachmæ sex: scordij, costi, florum iunci odorati, galbani, resinæ terebinthinæ, singulorum drachmæ sex & oboli duo: nardi Syriacæ, opobalsami, thlaspis, dauci Cretici, singulorum drachmæ sex & oboli tres: croci, cinnamomi, zingiberis, singulorum drachmæ sex et oboli duo: succi glycyrrhizæ, agarici, singulorum drachmæ septem & oboli tres. Construitur autem hoc modo. Cyphi, hypocistidis, sagapenum, gummi, opium, styrax, opopanax, uino Chio macerantur die noctuque, quoad penitus dissoluta sint. Reliqua uero interim contusa tenui cribro excutiantur, illisque iam maceratis, ac dissolutis commiscantur, commistaque Attico melle ad crassitiem usque despumato excipiuntur, opobalsamoque superimmissio. denum in uas argenteum transferuntur, atque ad multos usus reponuntur. Datur autem ex hac antidoto quantum eger tolerat. Hæc de duabus antidotis, quas non immerito quidem probauit Dioscorides, quasque ut efficacissimas in aliarum censum retulit Galenus, atque descripsit. Sed quoniam (ut supra in theriacæ mentione dictum fuit) multa nobis desunt simplicia medicamenta, quæ in eis expetuntur; idcirco non uideo quomodo possint legitime confici, nisi ijs uti uelimus, quæ eorum uicem suppleant, ita ut unum simplex medicamentum in alterius locum succedat. Id quod medicorum, ac seplasiariorum plerisque fieri adsolet. Quorum sententiæ etsi cuiuspiam uideretur Galenus adstipulari, quippe quod scriptis tradiderit in cinnamomi defectu duplum castiæ subijci posse; non tamen propterea inde colligi potest, quod idem fieri possit de quocunque alio simplici medicamento, quod desideretur, ut quidam existimant, non recte, meo quidem iudicio, Galeni mentem assecuti. Siquidem is secus de hac re differit libro primo de antidotis, ubi sic inquit. Quod ad castiam uero attinet, ea me commemorare nunc opus est, quæ in multis de medicina libris scripta sunt, duplum castiæ si quis cinnamomo egeat, iniiciendum. Hoc dictum irridens Satyrus magister meus, unam ex Quinti facetijs ipsum esse dicebat, affecerans eos, qui duplum castiæ imponere iubent, si cinnamomo careamus, similia illis facere, qui nos censent, si quando Phalerno caruerimus, illius quod in cauponis uenditur, duplicata mensura bibere: sique panis siliagineus desit, furfuracei duplum comedere. Mibi uero hæc Quinti facetiæ, si de re una quapiam, qua per se sola uti uelimus, afferatur, uera irreprehensibilisque uidetur: sin de re, quæ in societatem multorum ueniat, non est eodem pacto uera. Nam cuiuscunque, quod solum corpori admoueri debet, ut puta rhus, absinthium, iris, gentiana, uel id genus alia aliqua medicina, si quis minus boni duplum loco præstantissimi accipiat, & corpori uel extra, uel intra admoueatur, duplicato etiam nocebit: at si multis aliquod optimum commiscendum fuerit, quod se aucturum aliorum uires spondeat, si præstantissimum desit, peius nihil erit uti duplo illius, qui proprietates eiusdem generis habeat, etiam si deterius hoc illo uideatur. Castia quidem cinnamomo genere proxima usque adeo est, ut ex ipsa quandoque cinnamomum oriatur, spectenturque nonnunquam castiæ arbores integræ, in quibus aliqua cinnamomi uirgulta e castiæ ramis prodeat. Simile autem istud est non uino aut pani, sicuti Quintus dicebat, sed uitæ functionibus in extruenda domo, in fabricanda naui, in tollendis, & transponendis oneribus, in omnibus denique uitæ actionibus, in quibus quod peragendum erat ab uno homine robusto, si absit, à duobus imbecillioribus perficiatur. hæc Galenus. Ex quibus uerbis omnibus palam est, Galenum non assentire, ut in compositis medicamentis unum simplex pro alio supponatur, nisi ex ijs sint, quæ eandem naturam sortiuntur, ut castia, & cinnamomum. Quare illud inde colligendum esse putauerim, quod perperam faciunt ij, qui rem hanc aliter intelligunt. Porro & illam antidotum, quæ

Antidoti e scinco descriptio.

Succedanea quando admittenda.

Antidotus ex terra Lemnia.

Κανθαρίδες. CANTHARIDES.

CAP. I.

QUIBUS datae sunt cantharides, signa eueniunt grauissima. Ab ore enim ad uescicam usque cuncta erodi sentiuntur: picem, aut simile quiddam cedriæ resipiunt: dextra præcordia inflantur. urinam ægrè reddunt, & subinde cum lotio sanguinem emittunt: strigimenta non secus atque dysentericis, aluo deferuntur: fastidia urgent: animo linquantur, obortaque uertigine concidunt. postremo mente abalienantur. Ergo antea quam tale nonnihil accadat, dato oleo, aut supradictorum aliquo, uomere cogantur. mox ubi uomitione plurima reiecerunt, halicæ aut oryzæ, tragi aut ptisanæ cremor, aut decoctum maluæ, aut seminis lini, aut fœni græci, aut radicum althææ, quam Latinus sermo ibiscum appellat, clystere infundatur. Præterea nitrum eisdem dandum, ex hydromelite, ut quæ stomacho adhuc, aut intestinis adhærent, eluendo excernantur, ac descendat. Quæ nisi sic discutiantur, ingesta in aluum ex nitro aqua mulsa, uacuari debent. Detur deinde uinum,

num, aut passum, in quo pineoli nuclei, aut cucumeris semina contrita sint, aut ex lacte, aut mulsâ, aut anserinus adeps in passio liquefactus. Inflammatae autem partes, hordei farina cum mulsâ decocta perungantur. Ab initio admota cataplasmata nocent, quod citatus ab eis calor, illapsus uirus ita remoratur, ut in principes se partes insinuet: ipsa tamen interiecto tempore, molestissimis inflammationibus opitulantur, utpote quæ dolores & permulceant, & leniant. Tum ubi corpus calfaciente oleo inunctum fuerit, in solum descendere oportet, ac lauare, ut per cutem summam, quæ corpori noxia inhæserunt, etiam excernantur. Et deiectiones multifariam moliri oportet, ne affectus infigatur, & stabilitatem capeflat. Gallinaceis carnibus, & hædinis, aut suillis catulis, maxime pinguibus, & tenerimis, ac cum lini semine coctis, uestei debent: siquidem aluum cient, atque uenenorum acrimonias hebetant. Vinum dulce liberalius ebibatur. Prodest thuris cortex, & Samia terra, quæ alter appellatur, si quaternæ singulorum drachmæ cum passio sumantur. item pullegium ex aqua tritum: irinum, aut rosaceum, cum rutæ decocto: recentes uitis ramuli, cum passio detriti. Longè omnium potentissimè antidota auxiliantur, cum aqua mulsâ, drachmis quatuor pota.

Cantharidū
malefica & no-
xia uis.

Symptomatu
causæ.

Cantharidū
veneni cura-
tio.

CANTHARIDVM tum historiam, tum etiam facultates superius libro secundo, ubi & earum picturam exhibuimus, adeo diffusè lateq; tradidimus, ut superuacuum ducere in loco plura de eis rememorare, nisi nunc de earum malefica & noxia uis nobis differendum esset. Cum igitur Cantharides excoquantur recessu quarto, & exiccent secundo, nil sanè mirum fuerit, si erodant, ulcerent, & denique sumentes interimant. Nocent priuatim uesticæ, omnibusq; urinae inseruiantibus membris, non modò haustæ; sed quandoque etiam exterius illitæ, ubi exulcerare sit opus: præsertim cum amplis admiscuntur cataplasmatibus, locisq; illinuntur uesticæ propinquioribus: nempe coxendicum articulis dolore diutius tentatis, uel pubi, uel renibus, uel testibus. Quo fit, ut qui has hauserint, exulcerata inde uesticæ, magnis in urina reddenda excrucientur doloribus. quanquam præter id omnia in uniuersum lædant uiscera, quod suapte natura erodant, & postremo necem inferant: nanque sua uenefica, & perniciofa uideradunt internos meatus omnes, quibus obuiant. Proinde nec mirum si cum lotio sanguinem extrahunt, erosus ab eis uasis: neque si quando (ut recentiorum quidam dixerunt) penis ipse, testes, pubes, & uesticæ ceruix intolerabili inflammatione uexentur. Hinc enim plerumque euenit, ut qui hauserint, urinae stillicidio afficiantur non sine intolerabili ardore angustiaq;.

Cæterum picis, & cedriæ odor, quem à cantharidibus malè affecti gustu, & olfactu percipiunt, aliunde, meo quidem iudicio, non prouenit, quàm à uaporosis humoribus in uentriculo, & iecinore adustis, intensa huiusce ueneni caliditate. Ab ea siquidem dum exuruntur humores, quedam inuicem fit commistio, quæ propriam tum gustum, tum odoratum inficiendi facultatem adipiscitur. Inflammantur præterea dextri lateris præcordia. quippe cum ueneni uis in iecur facilius, quàm in lienem excurrat, mirum utiq; non est, si concitatis ibi inflammationibus, potius dextrum, quàm sinistrum egrotet latus. Nec alia ratione fit inde fluxio dysentericæ similis, secum deferens intestinorum ramenta, quàm quod cantharides ipsæ ad intestina descendentes acerrima sua uis, ea exulcerent, & abradant. Defectus uerò animi, ingens anxietas, cordisq; angustia partim eueniunt, doloris, ardoris, intolerabilisq; inflammationis exuperantia: partim uerò deleteria uis pharmaci, quæ usque adeo resoluit uitales spiritus, & imbecillos reddit, ut inde affecto corde, hæc tam seua oriuntur symptomata. Quin & ob id uertiginosi sunt, delirio, amentiaq; capiuntur, qui eas sumpserint, quod uenenosæ exhalationes, quæ à colliquatis humoribus in inferioribus membris sursum in cerebrum feruntur, adeo ipsum inficiunt, ut faciliè animales facultates corrumpantur, ratioq; ipsa pereat. Sed ut his omnibus succurratur incommodis, primum sanè necessarium fuerit (ut etiam Dioscorides inquit) cantharidas ipsas extra corpus ducere, crebris excitationibus uomitionibus, ijs nimirum medicamentis, quorum in huius libri præfatione meministi Dioscorides, atq; etiam nos mentionem fecimus in nostra in eam longa commentatione. Quinetiam acerbis chysmatis opus est, ut per hæc deuocentur, quæ ad intestina descenderunt. Fit enim ut exhaustis è corpore cantharidibus, non magno postea negotio accidentibus, incommodisq; præsidia adhibeantur. Quandoquidem exulceratæ uesticæ, cui suapte natura plus nocent cantharides, quàm cæteris internis uisceribus, succurritur refrigerantibus, lentis, & pinguibus simul mistis medicamentis. frigida nanque inflammationes extinguunt, mulcentq; earum dolores: pingui ueneni acrimoniam obtundunt: lenta uerò, ac uiscosa cum internis partibus pertinaciter inhæreant, non modò diu medicamenta in exulceratis retinent locis; sed etiam sanas partes muniunt, ne ueneni uim admittant. Idcirco ad hoc mirificè præstat lac humanum ab ipsius uberibus exuctum, crudum, recensq; butyrum eclegmatis modo linctum: psyllij, cydoniorum malorum, & malæ seminis spissamentum: item serapium ex nymphaeæ floribus, & purpureis uiolis, quin & quod ex papaueribus conficiunt: necnon lactucæ, & portulacæ, & cucumeris, & cucurbitæ succus: præterea cremor, lactis speciem referens, qui è papauerum, melopeponum, cucurbitæ, cucumeris, angurie, & lactucæ semine exprimi solet, affusa uiolarum aqua, aut radicis althææ, aut solani, quod uesticariam, & balicacabum uocant. cuius etiam rubentes baccæ decem, uel duodecim numero fractæ, & ex aqua portulacæ, uel pitisana hordeacea potæ, hoc in negotio præsentaneo remedio prosunt. Facit ad hoc & amygdalinum oleum, quod scilicet ex dulcibus elicitur nucibus, unciarum sex pondere haustum. Huic autem præfertur, quod è recentibus pineis nucibus exprimitur. Sed omnium præstantissimum est, quod è semine albi papaueris eximitur. quandoquidem hoc præter id quod tanquam pingue plurimum conuenit, potest suapte natura inflammationes extinguere, ueneni acrimoniam retundere, & dolores quantumuis uehementes sedare. Sunt etiam qui præferant aquam, quæ feruentis balnei calore uitreis instrumentis elicitur è malæ folijs, ibisci radicibus, & recentibus cucurbitæ ramentis: quod propria uis urinae ardori-
bus opem

- bus opem ferat, & intestinorum inflammationes repellat. Porro succurritur exulceratis intestinis, iisdem sane medicamentis, quibus ad dysenteriam utimur: nempe pinguium carniū iuribus clystere infusis, addito hirci, ceruicū; adipē: & omphacino rosaceo, plantaginis aut portulacæ aqua prius eloto. Prohibentur halitus cerebrum petentes, dissoluanturq; assumptis antidotis, quæ uenenis resistunt, & humores putrescere non sinunt. quinetiam cataplasmatibus ex frigidis, repellentibusq; succis, sincipiti, & coronali suturæ illitis. In summa frangitur, atq; demolitur ueneni uis, Dioscoridis testimonio, ualentibus antidotis, ueluti theriacæ, aut Mithridatio, aut (ut scribit Galenus libro ix. simplicium medicamentorum capite de terra Lemnia) eo antidoto, de quo & nos superius locuti sumus, quod sit ex ipsa Lemnia sphaagide, & iuniperi baccis. Pro sunt insuper epithemata cor roborantia, itemq; inunctiones, quæ ex odoramentis constant ualentioribus: præsertim oleum nostrum de scorpionibus superius descriptum aduersus uenena.
- 10 Refert Galenus libro secundo de antidotis Asclepiadis autoritate, cantharidas proprio ueneno remedium & antidotum esse, si earum pedes, & alæ trite cum melle eclegmatis modo paulatim assumantur. Id quod etiam asseruit libro xi. simplicium medicamentorum, ut superius libro secundo in earum quoq; mentione retulimus. Hoc idem scribit Aëtius à Galeno fortasse mutuatus libro xlii. capite xlii. sic inquit. At uerò contrariæ affectionis ratione, quantum nihil aliud his auxiliantur cantharidum alæ, & pedes cum passo pota. hæc Aëtius. Veruntamen cum huiusmodi remedium suspitione non uacet (non propterea Galeni testimonium reiiciendum putauerim) cumq; à multis improbetur, atq; ipse nullum adhuc eius periculum fecerim; ideo nec ipsum damnare, nec probare ausim. Arabes namq; pro certo habent, omne uenenum, quod cantharidibus insit, earum tantum alis, pedibus, & capitibus inesse. Quare cum cantharidas suis immiscent medicamentis, tam intus sumendis, quam extra adhibendis, iubent contra Græcorum sententiam, ut capita, alæ, ac pedes absceindantur. quanquam credendum arbitror Arabas Hippocratem perperam intellexisse, ut ultimo commentario de ratione uicūs in morbis acutis scribit Galenus. Sed quoquomodo res se habeat, ambarum partium placita in medium attulimus, ut unusquisq; suam in hac re sequatur sententiam. Nos tamen suspecta medicamenta semper dimittenda iudicauimus, atq; his utendum, de quibus inter probatos authores, & doctos uiros conuenit. Sunt è uulgaribus, qui ad epotas Cantharidas acetum commendent. Sed id equidem probare non ausim, quòd antiquorum, recentiorumq; repperim neminem, qui scriptis tradiderit acetum contra cantharidas auxiliari. Quinetiam medentur urinae ardoribus, & pudendorum inflammationibus, non tantum ea medicamenta, quæ per os sumuntur; sed ea quoq; quæ exterius illinuntur. Præstant igitur ad hoc rosaceum, omphacinum oleum, uiolaceum, & quod sit ex nymphææ floribus: item quod ex papauerum semine conficitur, quodq; ex ijs paratur fructibus, quorum plantam appellant aliqui Balsaminam, alij uerò Caranzam, cuius historiam, ac facultates superius libro quarto descripsimus, cum de uite nigra differeremus. In quem usum hæc non modò exterius illinuntur pubi, peni,
- 30 & testium; sed etiam in pudendi meatum clystere iniiciuntur, præsertim addito oui albo diutius rudicula agitato, aut sedi succo, aut hyoscyami, aut portulacæ, aut lactucæ. Maxime etiam prodesse compertum est, si ad umbilicum usq; duabus aut tribus horis fuderint patientes in aquæ tepentis balneo, cui ibisci radices, malæ folia, & semina, uiolarum flores, psyllij, cydoniorum malorum, scenigræci, & lini semen, hordeum, & hyoscyanum, & id genus alia fuerint incocta. Postremo ad omnes huius ueneni reliquias, quæ corpori hæsisent, eradicandas, læsaq; membra roboranda, & ad pristinum temperamentum restituenda, probatissimum erit medicamentum bis in die mane, & uesper, electarium mox describendum, uncia pondere ex humano, uel caprillo, uel asinino lacte potum. Fit autem hoc modo. Accipe nucleorum pineorum uncias tres: nucis Indicæ recentis uncias duas: pistaciorum fescunciam: seminum melopeponum, cucurbitæ, cucumeris, papaueris albi, malæ, singulorum uncia dimidium: corticis arboris thuris, drachmas tres: margaritarum, coralliorum amborum, santalorum alborum, singulorum sesquidrachmam: succi gly-
- 40 cyrrhizæ drachmas duas: baccarum iuniperi drachmam unam: gummi Arabici fescunciam: terræ Lemniæ drachmas sex: succi baccarum haliacabi, portulacæ, singulorum uncias sex: diluti uiolarum uncias octo: spissamenti è seminibus malorum cotoneorum, aqua uiolarum maceratis, uncias sex: serapij uiolacei uncias quatuor: de floribus nymphææ, de papauere, cuiusq; uncias decem. Quæ terenda sunt, conterito, deinde commistis omnibus secundum seplasiariorum regulam, electarium facito: quo utitor, ut antè diximus.

Controuersia
inter Græcos,
& Arabas.

Electarij de-
scriptio.

ΠΙΤΥΟΝ ΕΡΥΚΑΙ. PINORVM ERVCAE.

CAP. II.

- 11 Iis qui erucas pinorum hauserint, illico dolor in ore & palato exoritur: uehemens alui, linguæ, ac stomachi, inflammatio torquet: intestina dolor excruciat, ita ut pruriginem sentire uideantur: corpus totum exæstuat: fastidium urget. Quibus est succurrendum remedijs, quæ deuoratis cantharidibus dantur. Peculiariter tamen pro simplici oleo & irino, melinum, quod è cotoneis pomis & oleo temperatur, accipiemus.

ΒΟΥΡΕΣΤΙΣ. BUPRESTIS.

CAP. III.

Qui buprestin biberunt, non dissimile nitro uirus sapiunt: stomachi, uentrisque uehemens dolor insequitur: tam uenter quam stomachus mirum in modum, ut in aqua inter cutem, distensus, inturgescit. vniuersa corporis facies contenditur: vrina supprimitur. Quibus eadem, quæ potis cantharidibus auxiliantur. Priuatim post uomitus, & uacuationes, quas clysteribus molimur, aridæ ficus profunt: item earum decoctum, ex uino. Vbi uerò iam ferè pericula inclinantur, Thebaicarum

Thebaicarum palmularum cibo, aut earundem tritarum in mulso, aut lactis potu, iuuantur. Pyrorum etiānum omne genus esse, & lac humanum bibere, conuenit.

DE BYPRESTIBVS, & pinorum erucis superius libro secundo satis differuimus, quantum ad earum historiam attinet: nunc harum uim ueneficam prosequimur. Hæc igitur animalia etsi pota, aut aliās in uentriculum ingesta, quædam symptomata, & incommoda pariant, ab his planè diuersa, quæ ab epotis cantharidibus inferuntur; tamen & ipsa eandem expetunt curationem, eademq; postulant medicamenta, quibus in epotis cantharidibus utimur. Verum aduersus hæc quoq; nonnulla propria, peculiariq; habentur antidota, quorum cum latius meminerit Dioscorides, non est cur nos de ijs plura dicamus.

Σαλαμάνδρα. SALAMANDRA.

CAP. IIII.

SI SALAMANDRAM hauserunt, linguæ inflammatio consequitur: mens, & sermo præpeditur: tremor cum torpore, aut horrore quodam, ac exolutione accedit: partes nonnullæ corporis liuoribus circumquaque fugillantur: sæpeque, diutius immorante ueneno, putrescentes defluunt. Quibus præstabis cuncta, quæ potis cantharidibus. Peculiariora uero remedia, resina pinus, aut galbanum ex melle linctum, & aiugæ decoctum, in quo nuclei pinci conterantur: urtica quoque folia, cum lilijs & oleo decocta. Prostant etiam oua testudinis marinæ, aut terrestris cocta: item ranarum ius, cum quibus eryngij radix incocta sit.

Salamandræ
uenefica natu-
ra.

NON solum ueneno inficit, & necem adfert Salamandra sicca, & in puluerem pota, uel clam cibis admista; sed etiam morsu, uiperarum modo, cæterorumq; serpentium uenenum ei aculantiū. Quin & fructus, & herbas inficit tum salua quadam, tum mucosa specie, quæ è toto eius corpore sudat, magno degustantium discrimine: siquidem plerique reperti sunt, qui hoc tantum ueneno periere. Proinde mirum non esse uidetur, si recentiorum quidam tradiderunt, integras quandoq; interiisse familias: quod aquas bibissent, in quorum puteos fortè Salamandra ceciderat: uel quod panem tantum comedissent furno incoctum, qui lignis ea infectis concaluerat. Quibus tamen non usquequaque credendum existimo, cum ignium uim uenena omnia absumantur. Sed potius adstipulandum fuerit Plinio, qui libro *xxix. cap. iiii.* non ex pane furnis incocto, in quibus ligna salamandræ ueneno infecta, accensa fuissent, quosdam iam fuisse necatos prodidit, sed ex panis crusta lignis inassata pede tantum salamandræ contactis, ut eius uerba testantur, cum inquit. Inter omnia uenenata salamandræ scelus maximum est. Cætera enim singulos feriunt, nec plures pariter interimunt, ut omittam, quod perire conscientia dicuntur homine percusso, neq; amplius admitti ad terras. Salamandra populos necare improvidos potest: nam si arbori irrepit, omnia poma inficit ueneno, & eos qui ederint, necat frigida ui, nihil aconito distans. Quinimo si contactu ab ea ligno uel pede, quo crusta panis incoquatur, idem ueneficium est, uel si in puteum cadat. Quippe cum salua eius quacumq; parte corporis, uel in pede imo respersa, omnis in toto corpore defluat pilus. hætenus Plinius. His igitur, qui hauserint (ut Aëtius est author libro *xi.*) præter ea quæ à Dioscoride scribuntur, macule in totum corpus exoriuntur albæ, deinde rubæ, postremo nigræ, quæ tandem putrescentes, uniuersum deglabrant corpus. Sic uenenatis succurritur (ut Dioscorides ait) iisdem remedijs, quæ ad cantharidas præstant. Quod tamen aliquibus minimè uidetur rationi consonum. quandoquidem cum salamandræ uenenum maximè frigidum, humidumq; sit, cantharidum contrà calidissimum, & exiccans, nullo quidem pacto consentaneum censent, quod iisdem utrisq; succurratur medicamentis. Verum his illud rectè, mea quidem sententia, responderi potest, quod ubi Dioscorides salamandris cantharidum commendat medicamenta, de generalibus, quæ in uniuersum fiunt, duntaxat intelligit, nempe ut quàm citò fieri possit, uenenum è uentriculo, & intestinis extrahatur crebris uomitionibus, & clysmatis acrioribus: in cordisq; præsidium dentur theriaca, Mithridatium, aliq; generosa antidota, quæ pota cor ipsum à uenenatis omnibus tuentur. Siquidem in cantharidum capite, quod omnium primum habeatur, generalis methodus Dioscoridi tradenda fuit, ne eadem per singula capita sæpe frustra & ineptè repeterentur. Quare scitè cum ad cantharidum remedia legentes reijcit, de generalibus tantum intelligit. Auicenna eandem salamandris adhibet curationem, quam opio, quod tam hoc, quàm illæ frigidissimo sint temperamento. præfertq; cæteris theriacam, Mithridatis antidotum, resinam terebinthinam, styracem, urticæ semen, & cupressi frondes. Cæterum quoniam salamandra sui corporis forma STELLIONES mortiferi etiam morsus animalia mihi in mentem reuocauit, cum eorum peculiarem mentionem non fecerit Dioscorides, non alienum fore duximus, eorum primò historiam describere, deinde uenenati morsus remedia in medium adducere. Sed an lacertarum generi legitime stelliones adscribi possint, profectò non ausim decernere: quanquam non desunt, qui asserant, maiores lacertos, quos uulgo appellamus Ramarri, alij Liguri, alij uero Lucerti, ueros esse stelliones. Quorum tamen sententiæ non possum subscribere. quandoquidem Plinius libro *xi. capite xxv. & xxvi.* Stelliones inquit esse lacertarum figuræ, & chameleonum quodammodo naturam habere, ut qui rore tantum uiuant, præterquam araneis. Ex quibus fateri licebit, stelliones non esse nostrates lacertos. namq; hi cochleas, cicadas, locustas, & papiliones deuorant, & id genus animalcula. Ad hæc copiosum in uenis continent sanguinem, & amplo referti sunt iecinore, hominibusq; haudquaquam inimicantur, quin potius eos amant. Contrà uero ijs aduersantur stelliones, Plinio auctore libro *xxx. capite x.* ubi nullum animal fraudulentiùs inuidere homini tradidit. Præterea (ut idem eodem loco scribit) stelliones hyemant in domibus, in locis hostiorum, & fenestrarum, aut cameris, sepulchrisue. quapropter uenatores obseruant cubile eorum

Salamandræ
ueneni cura-
tio.

Stellionū con-
sideratio.

cubile eorum æstatibus. Ibi uere incipiente fisis harundinibus textas opponunt casus decipularum modo, quarum angustis etiam gaudent. Venantur autem eos, ut eorum senectam, qua ut serpentes quotannis exuuntur, facile consequantur: quod nihil ei remedio in comitalibus morbis præferatur: ex more enim exutam senectam illico deuorant. Hinc igitur sanè perspicuum fuerit, stelliones à maioribus Italicis lacertis differre: hi siquidem in campestribus, in frutetis, sepibus, & macerijs degunt, illi uero in sepulchris, & domibus nostris oberrant. Proinde iubet Dioscorides, ut qui in uenenorum timore uersantur, & culinam subdiali loco apparare nequeunt, sub lecto apparent. Sed tum diligenter laquearia animaduertenda, quod frequenter à superioribus contabulamentis animalia decidunt, exigua quidem, sed quæ non modicam perniciem moliantur, ut phalangia, stelliones, & alia quædam reptilia. Quod autem stelliones in Italia proueniant, testis est Aristoteles libro VII. cap. XXIX. de historia animalium, asserens in quibusdam Italicis locis stelliones morsu homines perimere. Sed qui sint, nullam habeo historiam clariorem. Quamquam his coniecturis iandiu existimauerim ea lacertarum genera esse stelliones, quæ in Hetruria in nostris morantur domibus, præsertim quibusdam prope terram foraminibus, à nobis uulgò Terrantola appellata, de quibus superius libro secundo latius diximus, de lacerta Chalcidica differentes. Quandoquidem hoc animal lacertis persimile uisitur, & araneos maxime uenatur, ut Plinius inquit, item Aristoteles libro IX. cap. primo de historia animalium. Dorso præterea maculis quibusdam nitet stellarum modo radiantibus, unde & fortasse nomen. Quinetiam, quod uenenum morsu relinquant, cum è cauernis exeunt, statim in Hetruria necantur. His (ut audio) abundat Syria in caminis potius, quam aliubi commorantibus. Varia sanè sunt huiusmodi animalium genera, de lacertis, chameleonibus, scincis, crocodilis, stellionibus, & salamandris loquentes: quippe quoniam in unoquoque horum genere habentur differentie tum forme, tum coloris, tum magnitudinis. Obseruauit ego salamandras in quibusdam Germaniæ syluis uniuerso dorso nigerrimas, 20 pectore uero, & uentre admodum rubentes. Sunt & in Vtinenfibus aquis degentes, cauda anguillarum modo lata, et rotundo rostro, aluo admodum rubente, nigricante dorso, nullis maculis resperso. Quod etiam scincis euenit: nam & hi in Italia habentur Vicentino agro, parui & nigricantes, ijs utiq; absimiles, qui ab Alexandria Aegypti Venetias comportantur. Sicuti & in Arabia lacertæ sunt bicubitales. In Nisa Indiæ monte XXXIII. pedum longitudine reperiuntur. Et in ea fortunatarum insula, quæ Capraria nuncupatur, magnæ admodum, & copiosæ. Sed ut ad stelliones iam noster redeat sermo, eorum morsibus succurrendum est theriaca, Mithridatis antidoto, & alijs, quæ in uniuersum uenenosorum animalium morsibus opitulantur. Imponuntur priuatim maximo præsidio, demorsis iam locis contriti scorpiones. Proinde oleum nostrum de scorpionibus, de quo abunde in prima huius commentatione diximus, ijs præcipuum fuerit antidotum. Si uero quis uenenum hoc in potu ciboue sumpserit, primum tum uomitione, tum clysteribus extrahendum erit: mox ualentioribus antidotis cordi succurrendum. Illud postremo non ignorandum 30 est, quod (ut Plinius inquit) ex stellionibus fit malum medicamentum: nam cum stellio immortuus est uino, faciem eorum, qui biberint, lentigine obducit. Ob id in unguento necant eum insidiantes pellicum forme. Remedium est oui luteum, & mel, ac nitrum.

Stellionū mor-
sus remedia.

ΕΦΗΜΕΡΟΝ. EPHEMERVM.

CAP. V.

Symptō ephemero, quod aliqui Colchicon, aut syluestrem bulbum appellant, pruritus in toto corpore excitatur, non secus atque ijs, qui vrtica, aut scilla laceffuntur: interna rosionem sentiunt: stomachus cum ingenti grauitate exæstuat. cæterum inualecente morbo, cruor strigmentis admixtus, per aluum exigitur. Quibus, ut ijs qui salamandram hauserunt, uomitione aut 40 clysteribus auxiliari conueniet: sed antea quàm uenenum inualescat, dandum est decoctum frondium quercus, aut glandium, aut malicorij: lac bibere prodest, in quo serpyllum sit decoctum: item succum sanguinalis herbæ, aut ramorum vitis, aut rubi, aut medullæ recentis ferulæ, aut myrti cum uino. Baccæ autem myrti tusæ tritaque, & aqua macerata, ut liquor inde sumatur, opem ferunt. Media castanearum tunicula, similem effectum præbet, si cruda in aliquo supradictorum succo sumptitetur: origanum quoque cum lixiuio epotum, eximiè iuuantur afinini lactis, aut buli calidi potu, etiam si in ore contineant: ita ut quibus copia lactis huius adfit, non aliud desideretur.

Colchici Ephemeris historiam picturamq; reddidimus libro quarto, ubi ea attulimus, quæ in ipso consideranda nobis occurrebant. Eius autem ueneno medendi rationem hoc loco adeo diffusè tradidit Dioscorides, ut plura 50 ab alijs, qui post ipsum claruerunt, consequi mihi non licuerit. Danda igitur opera est, ut primum (quod in alijs quoque sæpenumero dictum est) crebræ uomitiones, & clysteres suum præstent auxilium. deinde propria antidota exhibenda sunt, præsertim humanum lac, afininum, bubulumq;. Nec tamen omittenda, quæ in uniuersum omnibus uenenis resistunt, de quibus iam sæpius diximus. Sed quoniam inter uenenata recensentur Anacardia sic Mauritanis uocata, forma ephemeræ quadantenus proxima, quanuis colore dissimilia: itemq; Staphis agria, quæ & perniciofa habetur, & eiusdem ferè cum anacardijs temperamenti; cum hæc Dioscoridi prætermissa uideantur, sintq; medicamenta, quibus quotidie ad uarios humani corporis morbos utuntur medici, ab instituto nostro defecisse putarem, nisi horum quoq; naturæ ueneficæ propria assignassem remedia. Præsertim cum sæpe contingat, quod hæc medicamenta (quæ crassa quorundam circumforaneorū ignorantia est, qui non modo non mederi, sed uix etiam legere sciunt) propinantur, nullis seruatis ponderibus, nec mensuris, nullisq; additis medicamentis, quæ illorum uim maleficam frangant: unde

Ephemeris ue-
neni curatio.

Anacardiorū
ueneni signa,
& curatio.

Staphidis a-
griæ noxa, &
curatio.

unde nonnunquam miseri egrotantes in tam magna incidunt discrimina, & tam seua sequuntur symptomata, ut nisi postea à peritis medicis remedia & antidota adhiberentur, facile deperirent. id quod plurimis euenisse scimus. **ANACARDIA** igitur tam in potionibus hausta, quam aliàs ingesta præter quàm quòd fauces, guttur, & uentriculum inurunt, & usque adeò uniuersum excalfaciunt corpus, ut inde febres oriantur, excitant & paralytim in quibusdam corporis membris, & ratiocinatricem facultatem corrumpunt, quòd sua calorifica ui atrium succum exurant. Quibus est succurrendum, factis antea uomitionibus ac clysterijs, oleo amygdalino dulci, aut è pineis nucleis, aut è nucibus Indicis, aut è papaueris semine, aut recenti butyro, & bubulo lacte. Dantur hæc affatim in potu, magno sanè iuuamento. Quin & alia pinguium medicamenta conueniunt: nempe pinguium carniū iura, suillus, & asperinus adeps liquefactus, quadrupedum, & uolatilium cerebrum, & osium medulla. quandoquidem his amplissima inest facultas (ut pluries diximus) qua uenenorum calidorum omnium feruor extinguitur, retunditurq; acrimonia. Præterea ijs auxiliantur omnia, quæ suapte natura refrigerant, uel quæ arte fuerint refrigerata. Proinde Auicenna Anacardiorum feruori extinguendo cæteris prætulit bubulum lac acefcens, uioleum oleum, & hordeaceam pitisanam, prius tanè glacie, uel niue frigesactam. Veruntamen proprium Anacardiorum antidotum sunt iuglandes, & pinorum nuclei aliquantisper torrefacti. Ceterum **STAPHIS AGRIA**, anacardijs (ut paulò superius diximus) temperamento respondet, quòd admodum calida sit, ac urens. Quare eadem sanè adfert incommoda, quæ anacardia, & cantharides. Adurit enim fauces, & palatum, uomitiones commouet, uentriculi erosiones facit, & dysentericos fluxus ciet, postremo strangulat, nisi statim succurratur. Sed cum hæc sua sponte & propria facultate uomitiones molitur, non aliter est prouocandus uomitus. Verum animaduertendum est, an ipsa rejiciatur. quod ubi non euenierit, dulce amygdalinum oleum in potu fuerit dandum, admisto hydromelitis plurimo: atque interim cogantur egri, ut continuo inambulent. namque hoc tantum medicamento ualentissimè per uomitum exigitur. Nec tamen ob id negligantur clysteres, quorum pluries meminimus, ut si ramentum ipsius aliquod ad intestina descenderit, his extrahi possit. Reliquum uero curationis sumatur è cantharidum curatione, non omisissis uniuersalibus antidotis.

Δορύκνιον. DORYCNIVM.

CAP. VI.

DORYCNION, quod aliqui manicon solanum appellant, epotum, lactis saporem in gustu refert: continentes singultus ciet, humor linguam uexat, sanguis cõfertim rejicitur: mucosa quadam perinde quasi dysentericis, aluo egeruntur. Itaque antequàm aliquid ex ijs eueniat, auxilio sunt antedicta, uomitus, clyster, & quæcunque potum uenenum expellere possunt. Priuatim ijs opitulatur, aqua mulsa, lac caprillum, aut asininum, dulce uinum, quod tepidum cum aniso bibatur, amygdalæ amaræ, gallinacea pectora decocta. quinetiam conchilia omnia, tam cruda quàm tosta esse, salutare est. conueniunt & locustæ marinæ, & gammari, & pota corundem iuscula.

Dorycnij ue-
neni confid.

Solani manici
ueneni noxa,
& curatio.

DE **DORYCNIO** satis differuimus libro quarto, quantum quæ nostra esset de eo sententia, ingenuè dicendum erat. Hoc tamen loco non tacebo, quòd idem esse non arbitror Dorycnium, & manicum solanum. quandoquidè duobus capitibus libro quarto, de his tanquàm de diuersis differuit Dioscorides. Verum enimuero etsi hoc in loco dixerit is reperiri quosdam, qui Dorycnium manicum solanum appellant; non tamen id esse uerum asserit, sed aliorum tantum refert opinionem, quam nec probandam censet. Ceterum Solano manico ueneficam uim inesse constat, utpote quòd eos, qui ipsum hauserint, maximis afficiat incommodis, ut ipse Dioscorides testatur loco citato, cum inquit: Solani manici radix drachmæ unius pondere pota ex uino, facit species uanas, imaginesq; non iniucundas obuersari: sed duplicatus hic modus, ad tres usque dies mentis alienationem adfert: quadruplicatus uerò interimit. Remedio est aqua mulsa copiosius pota, & uomitione reiecta. Has perniciosas facultates, carumq; remedia loco dicto reddidit Dioscorides Solano manico: cuius tamen hic inter uenenatas plantas postea non meminit. Ibidem libro quarto non aliam uim maleficam Dorycnio assignauit Dioscorides, quam quòd copiosius haustum mortem adferat. Hinc itaque conijcere ausim, quòd eadem utrisq; medicamenta facile competere possint. Dorycnium Auicenna uiam uulpinam uocat, nec tamen plura de eo retulit, quàm scripserint Dioscorides, & Paulus. Idcirco hoc in negotio à Dioscoride minime discedendum erit, nec ab ijs præterea medicamentis, quæ à nobis inferius in opij curatione describentur.

Ἀκόνιτον. ACONITVM.

CAP. VII.

ACONITVM statim in lingua inter bibendum, cum adstrictione quadam dulcescit: & subinde, potissimum cum exurgere conantur, vertigines offundit: lacrymas ciet: grauitatem pectori, & præcordijs adfert, simulque crebri spiritus deslantur. Quare uenenum uomitione abigi, aut clystere per aluum egeri opus est. Vtimur inter propinandum, origano, ruta, marrubio, uel absinthij decocto, cum uino absinthite, uel semperuiuo, uel abrotono, chamelæa, aut aiuga. Prodest etiánnum opobalsami drachma, cum melle aut lacte, cum castorio, pipere, & ruta, aquis ponderibus ex uino, coagulum hædi, leporis, aut hinnuli cum aceto: ferri quoque stercus, item uinum in quo aurum, ferrum, argentumue cadens restinguatur, potum: lixiuiaque cum gallina, & uino decocta, aut carniū bubularum præpinguium iura, cum uino sumpta. Fertur & aiuga priuatim ipsis subuenire.

TAMETSİ

TAMETS I plura sint, ut superius libro quarto retulimus, Aconiti genera: nempe tria, quæ cynoctona, hycoctonaq; appellantur, & quartum pardalianches uocatum, quæ omnia ueneficam uim sortiuntur; unam tamen, & eandem exposcunt curationem. Refert Aëtius, præter Dioscoridem, eos qui hausere, post dulcedinem, & adstrictionem amaritudinem percipere: adstringuntur deinde maxillæ, subsequuntur morsus, & erosiones stomachi. Quibus nisi illico succurratur, caligant oculi, & subruenti uisuntur. Oboriuntur tremores, corpusq; uniuersum intumesceat, fiuntq; ægri hydropicis similes. Medendi ratio à Dioscoride petenda: quippe qui usque adeo præstantia descripsit medicamenta, ut Aëtio, & Auicennæ plura non reliquerit addenda. Attamen Conciliator Aponensis, qui inter recentiores de uenenis luculenter scripsit, aconitum bibentibus sphragidem Lemniam commendauit drachmarum duarum pondere ex calida potam: dein uomitum excitari iubet: à uomitu theriacam eodem pondere exhiberi, ex uino in quo incocta fuerit gentiana. Atq; adeo putat Aconiti præcipuum esse antidotum longæ aristolochiæ radicem. Ceterum dum hæc scriberem, mihi in mentem uenit nonnunquam inter uenenatas plantas haberi scillam, flammulam, urticæ, & dracunculi semen, quæ cum hic silentio prætermissa fuerint à Dioscoride, optimum institutum esse putauimus, nunc de singulorum ueneno, eiusq; remedijs nonnulla commemorare. Sunt igitur in SCILLARVM genere, quæ suapte natura uenenoſa proueniunt: sunt etiam contra quæ nullo imbutæ ueneno in medicum ueniant usum. Hæ potest, uel aliàs ingeste, nullam pariunt noxam, nisi earum plus, quam par sit, assumatur. Illæ uero sua malefica uim, eſi quam parce deuorentur; illico tamen hominem torquent, quemadmodum fungi. Venenoſa autem scilla (ut Mesues, ac ceteri Mauritanorum tradidere) sola nec alteri annexa prouenit, locisq; oboritur fœdis, ac graueolentibus, ut apud Ibermas. Discant igitur diligentissimi seplasiarij ijs uti scillis, quæ simul conuascuntur, sapore amaro, acris, flammulæ dulci, splendentibus undiq; laninis. Quandoquidem nulla his facultas inest, qua corpus lædi possit: nisi fortasse, ut dictum est, plus earum assumeretur, quam ferre posset natura. Quamobrem de his differens Auicenna inter uenenatas plantas sen septima quarti uoluminis, sic inquit. Scillæ malæ, aut probatæ longior usus, quam par sit, uentriculum exulcerat, & intestina, ipsasq; mesaraicas uenas, aliòsque meatus, qui è uentriculo in iecur permeant. Quo fit, ut in uisceribus oriantur punctiones, acutiq; cruciatus, & inde dysenteria. Quibus incommodis succurritur lactis potu, in quo ferrum, quod Græci stomoma, nos uero chalybē appellamus, pluries restinctum fuerit, deuoratisque ouorum uitellis, in aceto decoctis. Quinetiam ijs fixa cibaria conferunt, pingua carniū iura, recens, crudumq; butyrum, & extrema iuuenum quadrupedum membra, aliq; permulta, de quibus latius egimus, eion de cantharidibus sermo haberetur. Nec minora facit incommoda FLAMMULA uocata, cuius historiam scripsimus libro quarto in alterius clematidis mentione. Ipsa enim præter uenenoſam, quam possidet facultatem, excalfacit ordine quarto, adeo ut ualentissime corpus exulceret, ubi fuerit imposita. Ingesta uero fauces, guttur, uentriculum, & intestina magnis afficit ardoribus. Quin & intolerabilem excitat sitim, & aridam reddit linguam: intestina deradit, et ardentem pellit urinam. nam quandoque tam altè excoriat, ut erosio uasorum tunicis, mixtu sanguis reddatur, intolerabili sane dolore. Ad hoc facit, auxiliaturq; excitatis prius uomitibus, et chysteribus infusis, lac bubulum suo cum butyro potum, aut alio recenti admixtum, item amygdalinum oleum, aut è pineis nucleis, aut indicis nucibus, aut papaueris semine expressum. Quippe (ut iam sæpenuero diximus) huiusmodi acutorum curatio, non est aliunde petenda, quam à pinguibus, & seminum quorundam crassamentis. Præstat hoc in negotio & iecur fouere, lactucæ, portulacæ, & intubi hortenſis succo: item santalis aqua rosacea maceratis: quin et haliacabi baccas deuorare prodest. Quod si cruenta cum lotio reddantur, illinantur statim renes, pubes, testes, & ipsa demum uirilia, rosarum, polygonij, plantaginis, cynoglossi, papaueris, lactucæ, et hyoscyami succo. Opitulatur etiam chysteres è bubulo, aut capri no lacte, aut è pinguibus carniū iusculis infusi, addito rosaceo, et uino è myrtinis baccis confecto, ut diffusius in cantharidum curatione retulimus. Sequitur VRTICÆ SEMEN, id præsertim, quod lini semen refert, quo excitandæ ueneris gratia quidam utuntur. Sed cum & ipsum in medicum ueniat usum, ac etiam quorundam cibis admisceatur, animaduertendum est, ne largius ingeratur, præsertim solum, sed ijs adijciatur cibus, uel medicamentis, quæ eius acrimoniam excedentemq; feruorem obtundere, & extinguere queunt. cuiusmodi sunt pistacia, nuclei pinei, dulces amygdalæ, nuces Ponticæ, & priuatim deglubitum sesami semen. Nam cum urticæ semen assatim deuoratur, non solum (ut Auicenna est author) omnes scillæ malos præbet effectus; sed priuatim etiam continentem excitat tussim. Curatio eadem quæ scillæ. uerum ad finiendam tussim, quæ priuatim ex urticæ semine prouenit, ea non sunt omittenda, quæ suapte natura pectoris asperitates mulcent: qualia sunt amygdalinum oleum, serapium uiolaceum, & ex rizophis, saccharum quod canditum uocant, diatragacanthum frigidum, hordeacea ptisana saccharo inspersa, & id genus alia. Præstant præ cæteris (ut scribit Conciliator) ad epotum urticæ semen, malorum cydoniorum semina confusa, & ex calida aqua pota. Calidissimæ porro, acerrimæq; facultatis est etiānum DRACVNÆ c V L I semen, utpote quod potum, aut in cibis sumptum, guttur asperitate afficiat, adurat, ac pungat: linguam itē, gingiuas, & dentes uexat: quin & corpori uniuerso ingentem calorem inducit. His noxis auxiliatur recens butyrum haustum. Priuatim tamen præcipuum remedium adfert hordeacea farina in pultem conformata, additis pinidijs, aut saccharo, amygdalino oleo, uel recenti butyro.

Aconiti ueneni consideratio.

Scillæ uenenoſæ noxa, & curatio.

Flammulæ ueneni noxa, & curatio.

Vrticæ seminis noxa, & curatio.

Dracunculæ seminis noxa, & remedia.

MELI TIS HERACLIAE. MEL HERACLIAE.

CAP. VIII.

MEL IN Heraclia Ponti, ubi aconitum gigni solet, inuenitur. quod qui edunt, bibuntve, non fecus affliguntur, quam qui aconitum ebiberunt. Iis eadem, quæ poto aconito conueniunt. Adiuuantur in primis continuo uini mulsi potu, cui rutæ folia sint adiecta.

Kk MELLIS

MELLIS Heracleotici historiam, & vires fusius libro secundo retulimus. Quo in loco tradidit Dioscorides (et si id postea hic silentio inuoluerit) eos mente abalienari, ac sudore diffuere, qui illud comederint: remedio autem esse rutam esitatum, & salsamenta, aut epotum mulsum. Sed cum iandiu in Italiam non adferatur: ideo nec curæ eius insistendum est, præsertim quod eandem cum aconito uenenatam sortiatur facultatem, & curationem.

Κόριον. CORIANDRUM.

CAP. IX.

CORIANDRUM ob odorem latere non potest. epotum autem vocem exasperat: insaniam adfert, à temulentijs non abhorrentem. qui sumpserunt, pudenda dictu blaterant, totiusque corporis odore, venenum fatentur. Quibus post uomitionem irino oleo concitatum, uti retulimus, merum & per fese, & ex absinthio potum auxiliatur: item oleum: nec secus oua in eodem exinata, si liquefacta in muria forbeantur: & epota muria, & ius salsum ex gallina, & anseris: passum quoque cum lixiuia sumptum.

Coriandri venefica natura.

Mauritanorum error.

Coriandri ueneri remedia.

DE CORIANDRO libro tertio abunde disputauimus, atque ostendimus, quam aperte cæcutiant in erroreque uersentur medici illi, qui Mauritanos secuti, eius semen saccharo contextu ad inhibendos uapores in caput ascendentes, & cerebrum roborandum, à prandio, & coena suis agrotantibus deuorandum exhibent. quandoquidem (ut Dioscorides est author) prorsus contrarium facit. Quare fuerit, mea quidem sententia, existimandum Mauritanos rem hanc perperam accepisse. Auicenna uirescenti tantum uim inesse uenenosam putat, quæ stuporem, & uertiginem infert, & homines in furorem agat, inebriet, mentemque moueat: sicco uero contrariam. Id quod minime rationi consentaneum uidetur: nam etsi sicco coriandri semini humoris tantum non insit, quantum in eo uisitur, quod ultimam maturitatem non sensit, & in herba ipsa; non ob id tamen asserendum erit, eandem non habere facultatem, quamuis non adeo uehementem: siquidem in sicco semine uiridis uires non euanescent. quod in papaueris, hyoscyami, cicutæ, & aliorum complurium semine, apertissimo exemplo cognoscitur. Vanum igitur fuerit credere, coriandri semen iam maturitate siccum, contraria illi facultate pollere, quæ in uiridi reperitur. Quod si uerum esset (ut quidam opinantur) necessario sequeretur Coriandrum ultimam maturitatem adeptum, in aliam transire speciem, suo utique generi contrariam. Sunt præterea recentiorum quidam, qui ut Mauritanorum sententiam tueri uideantur, asserunt deleri coriandri noxam, qua cerebrum tentat, & mentem turbat, si triduo semen aceto maceretur. Quod minime probandum censemus. quippe quamuis ea, quæ ad medicamentorum uenenosorum acrimoniam hebetandam, noxamque tollendam adijciuntur, hoc aliqua ex parte efficere uideantur; non tamen eorum temperamentum, & uires usque adeo permutare queunt, ut contrarium illi præbeant effectum, quæ suapte natura, priusquam ea adderentur, in nostris corporibus exhibebant. Oportet ut illis, qui coriandrum largius sumpserint, præter ea quæ à Dioscoride produntur, theriaca ipsa ex mero pota: quin & herba uincetoxicum uulgò uocata, de qua libro tertio scripsimus in Asclepiadis mentione: namque hæc proprium coriandri antidotum est. Subueniunt præterea raucedini, uocique exasperata gargarizationes ad id expertæ: item ea, quæ pectori conueniunt. Ad cerebri uero noxam præstat diamoschum, & diambarum, & id genus alia, quæ cordi, & cerebro auxiliantur.

Ψύλλον. PSYLLIVM.

CAP. X.

PSYLLION epotum, corpori toti frigus, & torporem cum exolutione, & mœrore quodam adfert, ita ut animus despondeant. Cui omnia, quæ exhausto coriano auxiliantur.

Psyllij ueneri noxa, & curatio.

PSYLLIVM, & eius semen, cuius in pharmacopolijs frequens est usus (ut superius libro quarto diximus) notum omnibus est. Hoc in potionibus hausto præter ea, quæ à Dioscoride illi assignantur indicia, consequitur anhelitus difficultas, alui tumor, & tanta denique cordis anxietas, ut plerumque oborto sudore frigido commoriantur ægri. Curantur qui hauserint, primum uomitionibus, & clysmatis. Post hæc antidota illa exhibenda sunt, quæ in uniuersam omnibus ueneris aduersantur. Sed & ea omnia ijs maxime subueniunt (ut Dioscorides est author) quæ & ijs, qui coriandrum exhausserint.

Κάβηλον. CICUTA.

CAP. XI.

CICUTA pota uertiginem excitat, oculisque caliginem offundit, ita ut ne minimum cernatur: singultus ciet, mentem turbat, extremi artus gelantur: denique conuulsi, suppresso arteriæ spiritu, strangulantur. Quare inter initia, uti in reliquis, cicutam vomitu, excutimus: postmodum deiectionem molimur, ut quod ad intestina prolapsum sit, excernamus: tum denuo in meracam potionem, quæ maximo est auxilio, deuenimus. repetendum per interualla, in quibus proderit, lac asininum, aut bubulum potui datum, ut absinthium cum pipere & uino, castorio, ruta, mentha cum uino, aut amomi, cardamomi, aut styracis vncia, aut piperis, cum semine urticæ & uino, aut lauri folia. Item lafer ex oleo, & passo, & passum per fese largius potum proficit.

CICUTAE

CICUTAE historiam, & facultates, quibusq; in locis magis exitialis proueniat, ita copiose retulimus libro quarto, ut opus non sit, ea hoc loco repetere, nec plura nobis restent addenda. Sed iam ad uires eius ueneficas transeundum est. Pota hæc, uel in cibis sumpta (ut Dioscorides inquit) uertigines excitat, uisum adimit, oculis caligine offusa, & mentem usque adeo perturbat, ut in furorem agi uideantur, qui hauserint. Quæ omnia experimento nobis comperta sunt. Quippe cum rusticus quidam magnifici Ioannis à Turri uinitor non longè à Goritiæ arce suas coheret uineas, ligone fortè fortuna erutis cicutæ radicibus, secumq; domum delatis, pastinacæ radicis loco decoxit, comeditq; in cœna unâ cum uxore: mox statim (quæ rusticorum cōsuetudo est)ambo iuere cubatum. Media autem nocte, à somno expergescens, omni penitus amissa ratione, huc atq; illuc per domum in tenebris uagabantur, amentia, & furore ducti: unde adeo caput, faciem, & oculos in parietes percusserunt, ut mane accurrentibus uicinis, partim percussionebus tumidi, partimq; effuso sub cute sanguine liuentes, tumentibus admodum oculorum palpebris, horrendam ac monstruosam ostenderent faciem. Vocor ego statim ad curam, percontatisq; domesticis, quibus edulijs in cœna uictitassent, reperi hos cicutæ esitasse radices, quas pastinacæ esse crediderant. Quandoquidem mihi in propinquam uineam adueni, ostenderunt alij locum, ubi rusticus ille radices effoderat, ibiq; inueni alias cicutæ radices, quæ iam folia emittere incipiebant. Quare perspecta celeriter ad ægros redij, quos quidem non multo post tempore, Deo adiuvante, in pristina mentem & sanitatem restitui. tametsi percussionum curatio multò longior fuerit, quàm ueneni. Decepta quoq; hisce radicibus est superioribus annis quædam nobilis matrona à Coloreto Vtinenfis, quæ cicutæ radices proprio in horto effossas toti familiæ decoxit, præbuitq; esitandas carotarum loco. Quinetiam monachum Franciscanum curauimus, qui pluribus mensibus modò amentia, modò furore agebatur, quòd cicutæ folia hortensis petroselinum uice piscium quorundam iusculis imposita comedisset. Caueant igitur omnes, ne in hæc ueniant discrimina.

Exhibet Aëtius, præter Dioscoridis antidota, cicutam haurientibus apij semen, ex uino potandū, aut iridis radicem, aut seseli Massiliense: item nitrum ex aqua copiosiore potum. Totum præterea corpus calefacere conducit, & præsertim præcordia. quamobrem ad uehementiorem motum, ac cursum (ut ipse inquit) cogendi sunt ægrotantes. Conciliator tamen theriacam maximopere commendat, duarum drachmarum pondere, ex dictamni decocto potam: aut gentianæ radicem ex uino. Nanq; hoc cicutæ uerum esse antidotum putat.

Cicutæ uenefica uis.

Historia cuiusdam casus.

Cicutæ sumpta curatio.

Σμίλαξ. TAXVS.

CAP. XII.

SMILAX, à quibusdam tithymalum, à Latinis taxus appellatur. frigus vniuerso corpori, strangulatus, & celerem interitum infert. Cui eadem, quæ cicutæ conueniunt.

TAXVS arbor, cuius historiam superius libro quarto retulimus, ubi & eius plantæ picturam adiecinus, non solum eos perdit homines, qui folia & fructus esitauerint, uel biberint foliorum succum; sed etiam (ut aiunt quidam) quadrupedum omne genus, quod præsumptum pabulum non ruminat: cuiusmodi sunt equi, asini, muli, & id genus alia. quanquam scribit Plutarchus, tertio symposiorum commentario, Taxum eo tantum tempore noxiam, quo iam florere inceperit, quòd succo sit maxime prægnans. Dioscorides libro quarto de taxo agens, inquit. Narbone tam præsentis est ueneni, ut si qui dormiant sub ea, aut in eius umbra subsideant, ledantur, & se penumero moriantur. Id quòd Sestius (authore Plinio libro xvi. capite x.) in Arcadia quoq; euenire scribit. Vasa etiam uiatoria ex ea uinis in Gallia factis mortifera fuisse compertum est: & in Hispania lethales esse baccas. Prouenit arbor hæc frequens in Tridentinis montibus, præsertim Ananie uallis, & Flemarum, ubi ea inter ingentes abietum, picearum, pinorum, & laricum syluas, numerosa conspicitur. Iis in locis nobis compertum est, quòd non modò iumenta, quæ non ruminant, deuorata taxo, moriuntur; sed etiam quæ ruminant. quandoquidem boues complures uidimus à rusticis deplo-ratos, qui taxum depasti fuerant. Quapropter cum in montanis, syluosisq; pascuis boues morbofi fiunt, conclamant rustici, animaduertendum esse, ne Naxum degustauerint: ita enim taxum corrupto uocabulo nominant. Nihil minus eius baccæ iisdem in locis noxiæ ac perniciosæ deprehenduntur: quippe quòd curauerim ego pastores, aliosq; in syluis ligna cædentes, qui saporis dulcedine allekti, baccas ipsius comederant. ex quarum esu non modò in arduas febres inciderant; sed & in alui profluium, adeo ut in maximo uersarentur discrimine. Cæterum non parum dubitandum uidetur, an inter plantas calidas, uel inter frigidas Taxus sit reponenda. Dioscorides quidem, & eius sequaces omnes existimant Taxum esse frigidi temperamenti, argumento quòd asseruerint, iisdem remedijs taxi uenenum superari, quibus & cicutæ. Quorum tamen sententia, omnium pace dixerim, mihi planè non probanda uidetur. nanq; amaror, qui cortici, & frondibus inest: coma perpetuò uirens, pinorum, abietum, & picearum modo, quibus fronde similis spectatur: baccarum tum dulcedo, tum acrimonia quædam: & quòd auiculæ eas depastæ nigrescant; manifestè indicant insignem temperamenti caliditatem. Atq; hinc est, quòd & febribus, & alui profluvio tentantur, qui baccas esitarunt, inflammatis eo cibo spiritibus, & sanguine. Verum quanuis aliquis respondere posset, accendi in his febres, gigni; alui profluium, ex humorum putredine, quemadmodum in æstate eueniunt hæc ex frigidorum fructuum esu: nigrum uerò colorem in auiculis contrahi posse non minus à frigido, quàm à calido; ex eo tamen adhuc suspecta & improbanda relinquitur eorum sententia, quòd frondium, & corticis amaror, baccarum dulcedo, & acrimonia, perpetuòq; uirescens coma, nulla prorsus repugnantia contrarium præ se ferant, nempe quòd & febres, & alui profluvium oboriantur potius caloris primum exuberantia (ut accidit deuoratis anacardijs) quàm humorum putredine. Neque præterea potest nigredo illa à frigido pabulo in auicularum pennis suboriri: nam si frigiditate nigrescerent, illico perirent. Quandoquidem nimis excedens frigus haudquaquam nigredinem inducit, nisi membris simul confectis ac deperditis.

Taxi uenefica natura.

Taxus utrum calida, uel frigida.

Nerij malefica
natura.

Nerij ueneni
curatio.

Azadaracht
arboris uene-
num, & reme-
dia.

perditis. At non ita fit ea nigredo, quæ perustis humoribus gignitur, quemadmodum accidit Aethiopicis. Hæc sanè dixisse uolumus, non ut quicquam tam celebratorum uirorum authoritati detraberem, neque etiam quod ausim temere eorum sententijs refragari; sed ut meam in medium proferrem sententiam, atque ut hæc à nobis proponerentur alijs discutienda, & studiosis diligentius æstimanda. Caterum quoniam taxus ^{NERIUM}, quod Græci rhododendrum, & rhododaphnen uocant, Mauritanii uerò oleandrum, mihi in mentem redegit, cum sciam scripsisse Galenum, & ipsum secutos, non modò brutis; sed etiam hominibus esse uenenum, cumque eo quàm plurimis in locis referta sit Italia, prætereundum non duxi, quin hic de Nerio aliquid dicerem. Et quanuis non absque ratione fortasse scripserit Dioscorides libro quarto, itemque in huius præfatione, quòd Nerij folia & flores, si deuorentur, hominibus contra mortiferos serpentium morsus præsidia sunt, atque in hac re ideo possit ei fides adhiberi, quòd etiam cantharides dentur potandæ à cane rabido demorsis, & euphorbium ictis à scorpione; cum tamen nec Galenus, nec qui eum sequuntur, nec Auicenna, ceterique posteri id probent, aut admittant, Nerium potius dimittendum putarem, quàm cuiquam exhibendū, præsertim quòd alia non desint antidota, quæ à serpentibus demorsis magnopere opitulantur. Nerium igitur, Galeni & Auicennæ testimonio, tam potum, quàm in cibis sumptum, quanuis non largius ingeratur, homines & quadrupedes interficit. Primum enim intolerabiles excitat angustias, intumescit inde aluius, & subsequitur uniuersi corporis inflammatio: quòd temperamento calidum sit, & siccum, difficans, et exulcerans. Ob id enim non tantum noxam corporibus infert, intra corpus sumptum; sed etiā eos afficit, qui in eius umbra subsederint, taxi (ut antè diximus) modo. Quinetiam aquæ fluuiorum, & lacuum, in quorum ripis Nerium crescit, umbra, frondibus, floribusque deciduis infestæ, nonnunquam in magnum discrimen bibentes ducunt. Succurritur noxæ epoto sceni græci decocto, aut deuoratis palmulis, aut uiticis semine, aut frondibus, aut hausto horum decocto. Conferunt et caricæ ex melle, aut saccharo aut iulapio sumptæ. Præterea defrutum, & pinguis, & quæ crassum dant alimentum auxiliantur, non omisissæ tamen clysteribus, & uomitionibus, ut in alijs omnibus sæpenumero dictum est. Conuenit & diacastoreum (ut Conciliator est author) potum duarum drachmarum pondere. Profunt item iuniperi baccæ eodem pondere. Porro illa quoque lethifera est arbor, quam perperam quidam Sicomorum appellant, quæ fructus profert loti arboris instar, quorum osculis funiculo traiectis, suas preces Deiparæ uirgini numerant infimæ gentis mulieres, quæ illos uerticillos à monachis sæpe dono accipiunt, quòd in eorum monasterijs arbor ea frequens reperiatur. Hanc Auicenna uocat AZADARACHT sen VI. quarti uoluminis, sic inquit. Folia Azadaracht, quemadmodum & lignum, animalia necant. Tollitur noxa ijs medicamentis, quæ in uniuersum omnibus succurrunt uenenis. priuatim uerò ijs, quibus & nerij uis exitialis aufertur. Caueant itaque omnes, qui hanc arborem suis in uiridarijs alunt, ne forte imprudenter se ipsos, & domesticos omnes in perniciem agant. Sed si aliquis fortasse dubitaret hanc arborem non esse Azadaracht Auicennæ, fidem illi manifestam faciet Andreas Bellunenſis, qui in Arabicorum nominum interpretatione, ita esse aperte declarat.

Καρπάσου ὀπός. CARPASI SVCCVS.

CAP. XIII.

EPOTVS carpasi succus saporem, citamque strangulationem adducit. Adiuuantur autem qui hauserunt, epotæ cicutæ remedij.

Carpasi, & opocarpasi
cōsideratio.

Vana quorū-
dam opinio.

QVODNAM hodie plantæ genus nobis Carpasium dici possit, omnino fateor me ignorare: nec quenquam reperiri crediderim in Italia, qui plura quàm nos de Carpaso referre possit. Quandoquidem etsi hic inter uenenatas plantas illud descripserit Dioscorides; nusquam tamen in præcedentibus libris quicquam de Carpaso retulit, quemadmodum nec posteri tam Græci, quàm Arabes, ex quo coniectari possit, quidnam antiquis fuerit carpasium. Hoc Paulus Dioscoridem secutus lib. V. carpestam uocat. Quamobrem credere nonnulli carpasiam, carpestiam, & carpestiū, de quo primo libro latius diximus, unam & eandem esse plantam. Sed uanam prorsus horum sententiam esse arbitror. Siquidem à nemine posteritatis memoriæ proditum inuenitur, deleteriam uim ullam carpesto inesse, uerum eandem (ut Galenus, & Paulus testantur) quæ ipsi phu. quinimo ita aduersus uenena commendari compertum est, quòd Quintus carpestum cinnamomi loco in theriacam addere non dubitauerit, quòd tantum id præstare existimauerit, quantum potest laudatissima castia. Verum si quis fortasse assereret opocalpasum, de quo scribit Galenus, dum probatissimæ myrrhæ notas expendit, libro primo de antidotis, et opocarpasum hoc loco à Dioscoride descriptum unum & idem esse medicamentum, is meo quidem iudicio, rem (ut aiunt) acu tetigisset, quòd opocalpasum Galeno mortiferum omnino sit & lethale. Caterum cum huius usus, & notitia apud omnes penitus exoleuerit, non est cur alia à nobis frustra de eo sit instituenda curatio.

Σαρδονία ῥοά. SARDONIA HERBA.

CAP. XIII.

SARDONIA ranunculi herbæ generi assignatur, quæ uescentibus mentem adimit, & quadam neruorum distentione labia in rictum contrahit, ut risus speciem præbeant. à qua quidem affectione, de Sardonio risu adagium in vulgus infausto omine manauit. Post uomitum peculiariter conuenit aqua mulsa & lac, liberalius epota: irrigatio, perunctioque à pinguibus medicamentis, totum corpus excalfacientibus: in calidam aquam, oleumque descendant, sed tum multum perfricare, & inungere expedit. & in summa, curam omnem, quæ conuulsioni neruorum adhibetur, exequi oportet.

QVOD

Quod inter Ranunculi genera ea annumeretur planta, quæ à Sardinia, ubi plurima nascitur, nonnullis uocatur herba Sardonis, abunde docuit Dioscorides libro secundo. Tradidit huiusce curationem Aëtius libro xiii. qui præter ea medicamenta, quæ huic curationi à Dioscoride redduntur, declarat quibus auxilijs hoc conuulsionis genus priuatim curari debeat. Quippe cum diuersa sint conuulsionum genera, diuersa etiam exposcunt remedia. Præfert tamen castoreum in puluerem contritum aut per se, aut è dulci uino potum. Cæterum, ut Conciliator est author, adiuuantur qui hauserint Apium risum (sic enim Sardoniam herbam appellauerunt Mauritanii) uino dulci potentius; adeo largè epoto, ut inde ebrii facti diutius dormiant: item melissophylli succo, ex aceto sumpto: is enim, ut idem ait, Sardonie herbe uerum ac singulare est antidotum. Sed quoniam (ut Dioscorides prodidit) in hac cura, balnea, & laconica admodum profunt, ea utiq; paranda sunt medicamentorum decoctis, quibus uis insit excoalsaciens, tum etiam desiccans, & quæ propria facultate neruos tum roborent, tum iuuent. Cuiusmodi sunt, stoechas, hyssopum, salvia, ruta, betonica, chamæpitys, amaracus, origanum, calamintha, pulegium, dictamnium, anthemis, satureia, acorum, Syriaca & Celtica nardus, asarum, phu, cyperus, rosmarinus, & id genus alia. Ad hæc præstat inungere occipitium, ceruicem, & uniuersam spinalem medullam, fusino oleo, aut è castoreo, aut è terrestribus lumbricis, aut è costo, aut ex hyperico, aut uulpino, aut unguento aragone, aut agrippino, aut deniq; alijs his similibus.

Sardonie herbe uenenum, eiusque curatione.

Ἑοσκυάμος. HYOSCYAMVS.

CAP. XV.

HYOSCYAMVM potum, aut comestum, similem ebrijs abalienationem mouet: sed facile medicamentis cedit. Auxiliatur aqua mulsa copiosè data, lacque, præsertim afininum: si id desideratur, caprillum, uel bubulum, uel aridarum ficuum decoctum. Faciunt ad id etiam nuclei pinci, aut cucumis semen ex passo sumptum, & uinum falsum, cum adipe fuilla recenti, passoq;: itidem urtica semen, aut nitrum ex aqua, & intubus erraticus, & sinapis, & nasturtium, radix, cepa, & allium: & hæc singula cum uino sumantur. Postea sinendi quiescere, quemadmodum qui uinum biberunt, ut excoquant.

SVCCVRRITVR facile Hyoscyami noxiæ, cuius historiam cum Dioscoride tradidimus libro quarto, ubi eius quoq; effigiem dedimus, si antea, quam uenosa uis inualescat, superetq; corporis uires, conferentia propinentur medicamenta. Sed præter indicia, quæ epoto, uel comeso hyoscyamo à Dioscoride assignantur, alia plura eidem reddidit Aëtius libro xiii. nempe quod insequatur iactatio corporis cum distortionem: quibus succedit exolutio, animi deliquio similis, oculorum rubor, pruritus, deinde tremor: præterea omnino delirant ægri, & putant se flagris corpore cædi. Proinde merito Ananienses hyoscyamum uulgò uocant Disturbio, utpote quod mentem, & omnes corporis sensus distorbat. Meminit utriusq; hyoscyami inter deleteria pharmaca etiam Auicenna, sic inueniens. Epoto hyoscyamo albo, osium compagines luxantur, lingua in abscessus transit, spumat os, caligant & rufescunt oculi, spiritus difficulter redditur. Hinc fiunt uertigines, surditas, ginginarum, & totius corporis pruritus: ebrietas, amentia, furor, comitialis morbus, uocisq; diuersitas: nam quandoque rudunt affecti, asinorum mulorumq; more, & equorum modo hinniunt. A nigro autem corporis extrema confrigescunt, obtenebrantur oculi, oboritur delirium, atq; adeo constringitur pectus, ut impedita prorsus respiratione, suffocentur, conuellanturq; ægrotantes. Verum hæc omnia cicutam facere tradiderunt Dioscorides, & Paulus. Quo fit, ut suspicari liceat, in hoc cæcutisse, errasseq; Auicennam, quemadmodum & in alijs quam plurimis simplicibus medicamentis, quorum nomina ab eo sepe numero confunduntur. Cæterum in albi hyoscyami curatione idem Auicenna præfert cæteris medicamentis theriacam, & Mithridatis antidotum. Sed ijs, qui nigrum hauserint, post uomitum, & chyleres, meracum præbet potandum: quin & bubulum lac, absinthium, castoreum, rutam, laseris lacrymam, baccas & folia lauri, defrutum, urticae semen, magdalarum, cardamomum, & styracem: sed quæ singula ex uino sumantur. His præterea addit mori radice decoctum, & opobalsanum ex lacte potum. Ad hæc insuper farinam triticeam uino subactam, emplastri modo uentriculo utiliter imponi promittit. Sunt porrò ex recentioribus nomine præclaris, qui longum piper in hoc magnopere commendat, atque etiam pistacia largius manducata, cæteris præferunt antidotis.

Hyoscyami uenosa uis.

Auicennæ erratum.

Hyoscyami utriusque curatione.

Μανδραγόρας. MANDRAGORA.

CAP. XVI.

MANDRAGORA si bibatur, confestim sopor insequitur, exolutio, ac uehemens ueternus, nihil temerè distans à lethargo. Cui, antequam aliquid ex ijs accidat, uomitus & aqua mulsa profundatur. Proficit excitatio, & motus corporis, & olfactus eupatorii, & piperis, sinapis, castorij, & rutæ, tritorum in aceto: & liquidæ picis, & odor è lucernarum exustione, & extinctu. Quod si ægrè ij reuocentur, sternutamenta mouere, alijsque communibus auxilijs uti conueniet.

QUANDOQV IDEM Mandragoræ historiam latius prosecuti fuimus libro quarto, ubi utrunq; eius genus depinximus: ideo nunc tantum indicia præmiam, & accidentia referam, quæ ab epotis uel deuoratis eius tum radice, tum fructu euenire solent: deinde horum curationem aggrediar. quoniam si diutius malefica uis serpere, augeriq; negligenter dimittatur, nullis adhibitis remedijs, facile ij qui hauserint, emori poterunt. Quamobrem dixerim, Aëtium

Mandragoræ uenefica natura.

Mandragoræ
noxæ reme-
dia.

Rosaceum v-
trum hic con-
ueniat.

Metellarū nu-
cū ueneficiū,
& remedia.

secutus, eam uix fallere bibentem, aut comedentem posse, quod odore sit admodum graui, ac nauseabundo, amaro iniu-
cundoq; gustu. Certa itidem copia, & mensura ad lœdendum requiritur. De cætero uerò molestias quidem facit, sed
serius interimit. Huius potu facile egrotantes (ut Dioscorides inquit) in ueternorum soporem delabuntur: quin &
segnes, & languidi, & tristes, & exoluti fiunt, adeo ut clamoribus, ac torsionibus excitati, repente rursus tanquam
amentes recidant. Remoueri noxam scribunt, præter ea quæ Dioscoridi produntur, coriandri semine, aut pule-
gio ex calida aqua, aut alui deiectione cum deiectione medicamento, quo ad ueternosos utimur. Quod si à uomitu, qui
malè habent, non excitentur à somno, origanum potandum ex frigida, tanquam expertissimum medicamentum offerri
uolunt. Prosumt item acriaclysmata, frictiones asperis linteaminibus in totum corpus extensæ: cucurbitulæ ignis flama
appositæ tum occipitio, tum scapulis, tum etiam natibus: fibulæ extrema corporis membra torquentes: quin &
sternutamenta, quæ ueratri albi puluere naribus indito cienda sunt: & septica medicamenta uescas excitantia, ut
cantharides, & ranunculus, occipiti, & post aures emplastri modo imposita, maximopere auxiliantur. nanque hæc
omnia ualentissimè reuocant, quæ cerebro efficiunt. Porro animaduertendum est, quod iubet Dioscorides egro-
tantium caput ad repellendum uapores eo petentes, rosaceo, acetoq; perfundi. Id quod etiam Galenus lethargicis cõ-
mendasse uidetur libro xiii. methodi medendi. Sed hoc certè, si quis rem accuratè expendat, rationi refragari de-
prehenditur. Vnde nil mirum, si Paulus, Aëtius, Alexander Trallianus, & alij, qui Galeni uestigia sequuntur, cùm
rectè nouissent ueternum morbum à frigidis tantum humoribus prouenire, & rosaceum cum aceto illi haud quaquam
conuenire, quod magis refrigerare ualeant, castorium, chamæpitum, pulegium, calamintham, serpyllum, thymbram,
& thymum huic medicamento addiderint, ne eo solo admoto, morbum fouerent, atq; demum ægris mortem adferrent.
Verum enim uero putandum est, Galenum rosaceum ex aceto tantum imponere, ubi frigidus humor, quo ueternus ex-
citatur, bili (ut plerunque accidit) fuerit admistus, quæ tamen bilis maxima ex parte in ipso duntaxat morbi princi-
pio uexare solet: nam cùm tenuis sit, facile resoluitur, & superatur à frigido. Hinc itaq; quisq; expendere & cogno-
scere potest, an ijs, qui à deuorata mandragora ueternosi fiunt, purum illud medicamentum ex rosaceo, & aceto ad-
mouere liceat, nullis additis excalfacientibus, cùm (ni fallor) ab assumpta mandragora caput nullo afficiatur calore.
Ad hæc tametsi mandragoræ poma matura comedantur à nonnullis detracto semine, citra ullam prorsus molestiã; im-
matura tamen, et cum semine deuorata, mortifera sanè inferunt symptomata. Siquidem exoritur intolerabilis ardor,
qui uniuersam corporis superficiem adurit: lingua, & os arescunt, quam ob causam ore perpetuò biante cernuntur
affecti, frigidum trahentes aërem. Quibus nisi illico succurratur, conuulsi pereunt: contra uerò facile liberantur, si
statim hauserint, quæ opem ferre possint. Id autem commodè, & efficaciter præstat Andromachi theriaca, ex aqua
pota: quippe hæc sola momento omnem aufert molestiam. Curantur (ut Conciliator inquit) qui huiusce radicem, uel
pomum, uel succum sumpserint, unius tantum diei inedia, si tamen subinde præstantissimum meracum uinum largius
bibant ægri, & acetum olfaciant, cui admistum sit castoreum. Sed horum omnium peculiare scribit esse antidotum do-
mestica radix triduo cum pane, & sale deuorata. Ceterum cùm mandragoræ poma METELLAS NVCES
quas uocant, mihi in memoriam reuocauerint, quarum historiam superius libro primo descripsi, sciuerimq; non modò
si edantur suapte natura canes necare, sed etiam homines, cùm nihil de his, quod extet, posteritatis memoriæ prodide-
rit Dioscorides, nec antiquorum ceteri, non alienum duxi hoc loco earum indicia referre, atque etiam medicamenta
commemorare, quæ harum ueneno opitulantur. Eæ nuces igitur cùm intus in corpus sumuntur, uertigines, & faciei
ruborem inducunt: quin & oculorum caligines, temulentiam, inexpugnabilemq; somnum: postremò oboritur frigi-
dus sudor, uicinæ mortis præsagium. Auxiliatur noxæ excitatus pluries uomitus aqua calida, & oleo: post uom-
tum datur conuenientissimè butyrum, & uinum meracum copiosum, additis pipere, pyrethro, lauri baccis, cinnamo-
mo, & castoreo. Prodest, & egrotantium extremas corporis partes, nempe manus, & pedes calida aqua fouere, ac
inde frictionibus rudi linteamine factis calorem in uniuersum corpus excitare: cum eo tamen, ut subinde balnino, aut
costino oleo perungantur affecti. Præstat item exercitatio, proinde ad celerem gressum cogendi sunt, ut uniuersum
corpus incalescat: & pinguibus postea cibus, dulciq; uino refocillandi. In summa & his ea maximè conueniet cura-
tio, quam epotum requirit opium, de quo proxima commentatione differemus.

ΜΗΚΩΝΕΙΟΝ. MECONIVM.

CAP. XVII.

ΕΡΟΤΟ papaueris succo, quem meconion uocant, consequitur ueternus cum perfrictione,
& pruritu uehementi, ita ut sæpe inualecente ueneno, tanta erumpat prurigo, ut hominem exci-
tet: corpus id medicamentum olet. Post citatam oleo uomitionem, acres clysteres auxiliantur, 50
acetumque mulsu cum sale potum, aut mel cum rosaceo calido: merum cum absinthio aut cin-
namomo copiosum, aut calidum per sese acetum: nitrum ex aqua, & origanum cum lixiuia aut
passo: & rutæ syluestris semen cum pipere, uino, & panace: piperque cum castorio, & aceto mul-
so, vel cum satureiæ aut origani decocto cum uino. Hi olfactilibus excitandi: & ob enatam pruri-
ginem in balneas descendant, & foueantur. Post lauacrum prodest iurium pinguium vsus, cum ui-
no, aut passo: medulla etiam ex oleo pota.

ΜΗΚΩΝ ΚΕΡΑΤΙΤΗΣ. PAPAVER CORNICVLATVM.

CAP. XVIII.

QVOD corniculatum papauer appellant, & potu, & cibo eadem inferre consuevit, quæ papa-
ueris succus: nec alijs expugnatur auxilijs.

INGRATVS

INGRATVS Opij odor, perinde atq; mandragoræ facile obstat, ne in cibis, aut medicamentis inferi possit, quin ueneficium pateat gustantibus, præsertim cum necem non inferat, nisi certa quadam sumatur quantitate. Quamobrem raro contingit, ut homines uenefici opio utantur, ubi quenquam ueneno tollere uolunt, nimirum ueriti ne fraus odoris grauitate deprehendatur. Tamen si quandoq; accidat, aut forte medicorum imperitia, aut pharmacopolarum negligentia, ut ebibitis medicamentis, quibus opium admistum sit largius quam par sit, sumentes in ea incurrant discrimina, quorum meminit Dioscorides. Atq; illa quoq; sequantur, quæ in suis alexipharmacis Nicander ijs uerbis representauit. Animaduerte, inquit, è sumpto papaueris in capite suo semina gerentis liquore dormientes: nam illi in summa corporis cute frigent: nec oculi eis aperiuntur, sed enim palpebræ eorum immobiliter colligantur, eiq; labore eo, odoratus sudor distillat una collectus, adeoq; ipsum corpus pallefcit ac labia ardent, eiq; genis nexus demittunt, id est flaccide maxillæ sunt. Languidus item & frigidus è gutture anhelitus expirat: sæpe & liuidus unguis, uel obtortus nasus mortem non procul abesse nunciant, ipsiq; oculorum, qui in caua recesserunt, radij. Nicandro subscribit Aëtius libro xiiii. ubi sic inquit. Quando uoluntarie meconium aliqui biberint, siue id manifestare uoluerint, siue uolentes non possint, his cognoscuntur indicij. Sequitur enim eos, qui opium acceperunt, in somnum grauem collapsio cum frigidityte & pruritu intenso, ut aliquando ob ipsum excitentur: odorq; opij per totum corpus effertur, et exhalat: inferior maxilla laxatur, tumescunt labra, irruit singultus, distorquetur nasus, pallor adest, liuor unguium, præcordiorum diuulsio, respiratio parua, & frigida, oculorum offuscatio, & ad postremum mortifera conuulsio. Hæc de notis, quæ opium sumptum consequuntur. Quibus ualentissime illa remedia auxiliantur, quorum hic meminit Dioscorides. neq; enim plura apud posteriores Græcos reperi. Auicenna autem præfert laserpitij lacrymam, & castoreum. Sed præstantissimum dicit esse medicamentum, theriacam, sagzeneam, & Mithridatis antidotum ex uino potum. Excitandi etiãnum sunt ægrotantes sternutamentis, fibulis, frictionibus, odoramentis, nempe moscho, castoreo, lasere, anbaro, naribus inditis, quin & sulphuris fumo. Succurritur conuulsioni, si uniuersum corpus perungatur susino oleo, ac etiam costino, alijsq; remedijs, quorum in præcedenti capite meminimus. Verum longè omnium potentissime proficit antidotus nostri usus, scilicet quinta essentia theriacalis, de qua superius in præfationis commentatione diximus, quod præsentaneo remedio non modo his omnibus opituletur; sed etiam omnibus in uniuersum uenenis, quæ frigidityte nimia interimunt. Nec aliter curantur, qui corniculatum papauer deuorauerint.

Opij uenefica natura.

Opij ueneni curatio.

Φαρίκον. PHARICVM.

CAP. XIX.

QVOD Pharicon uocant, sapore syluestre nardum imitatur. Resolutionem neruorum potum adfert, cum conuulsione & delirio. Oportet autem post uacuationes uinum absinthiten potui dare, cum cinnamomo, aut myrrha, aut nardo gallico, quod serinen aliqui uocauerunt: aut spicæ nardi duas drachmas, & myrrhæ totidem obolos, cum passo: aut irim cum croco ex uino: derafumq; caput illinire hordeacea farina cum aceto, & trita ruta.

NON equidem hætenus apud quenquam scriptorem consequi potui, quid Pharicum antiquis fuerit, an simplex, aut compositum medicamentum. Quin neq; etiam certò inuenire licuit, unde id nomen traxerit, cum uaria sit de nomine eius apud authores sententia. Porro is, qui in Nicandri alexipharmaca scholia scripsit, hæc protulit. Præxagoras memoriæ prodit pharicum lethale medicamentum sic uocatum à Pharico uenefico quodam Cretensi, qui hoc reperit. Sunt qui primum Pharis Arcadiæ repertum uelint: appellant autem etiam Medicum. Nec desunt qui in Thessalia in Pheris, alij Lacedæmone, quod ibi fortasse proueniat. hæc ille. Ceterum cum iam id merito deperditum sit, neq; hoc tempore à nemine, quod sciam, cognoscatur, superfluum sanè esset plura de eo scribere: nam institutum nostrum non est, in re incerta diutius immorari.

Pharici ueneni confid.

Τοξικόν. TOXICVM.

CAP. XX.

TOXICVM ex eo nominari videtur, quod barbarorum sagittæ eo illinebantur. Qui biberint, labiorum, & linguæ inflammatione torquentur. Incoercitus furor varias ijs imagines obuerset: quare uix medicinæ locus est, raroq; qui hauserunt, euadent. Vinculis ergo cohibendi, aut uinū dulce cum rosaceo bibere, & reuomere cogantur: rapi semen bibendum cum uino. Priuatim ijs conuenit quinefolij radix, & hircinus sanguis, aut caprillus, eodem modo sumptus: roboris, fagi, aut ilicis cortex cum lacte tritus: malaque cotonea trita esse, aut cum pulegio, & aqua bibere, conueniet: amomum & balsami semen ex uino. Sed qui periculis defuncti sunt, diu lecticis decumbunt: & ubi surrexere, stupidi reliquum uitæ tempus degunt.

QVID antiquis fuerit Toxicum, quo Barbari sagittas inficiebant, ut ijs uulneratos inimicos haud dubie perderent, nec à Dioscoride, nec ab alio aut Græcæ, aut Arabicæ familie authore memoriæ proditum esse, mihi hætenus compertum est. Ideoq; difficile admodum fuerit decernere an Toxicum hodie sit, uel cognoscatur in Europa, cum propriè hi Barbari antiquis dicantur, qui Troglodyticam Aethiopie regionem incolunt, apud quos fortasse tantam nascitur. Verum enim uero putauerunt quidam, ut Manardus Ferrariensis uir nostræ ætatis celebris, id antiquis fuisse Toxicum, quod Arabes Napellum uocant. Quæ quidem sententia non omnino ijs uidetur refellenda, qui plura de

Toxici confid. deratio.

Manardi opinio reprob.

Toxico

Toxici nota
ex Nican.

Napelli uene
num, eiusque
remedia.

Toxico non inuestigarunt. quandoquidem (ut Auicenna est author) non defuere, qui sagittas napello inficerent: constatq; napellum haurientibus linguae, & labiorum inflammationem excitari, et raros admodum esse sumentes, qui euadant: id quod omnes Graeci toxico adscribunt. Ad haec cum asserat Auicenna, quod si qua cura toxico adhiberi possit, ea fiat uomitionibus, hausto antea rapi semine, & sumptis subinde glandium putaminibus, hoc omnino illorum opinionem auget. Siquidem Dioscorides quoque ijs, qui toxicum hauserunt, rapi semen ad ciendum uomitum ex uino potandum praebet, ac deinde quercus, fagi, aut ilicis corticem, arborum nimirum, quae omnes glandes proferunt. Quae sane omnia facile ad credendum trahunt Graecorum toxicum, & Arabum napellum unum & idem esse uenenum. Sed diligenter rem expendentibus contrariae profecto sese offerunt rationes. et si enim ex notis praedictis toxicum, & Napellum unum & idem esse uideantur; tot tamen aliae habentur notae, quae alterum ab altero discriminant, & contrarium arguunt, ut aliter existimandum non sit, quam quod deleteria haec medicamenta plurimum inter se dissideant. 10 Nam nusquam, quod legerim, tradidere Mauritanos eos, qui Napellum hauserint, in tantum furorem agi, ut uinculis sint coercendi, quemadmodum eos, qui toxicum deuorauerint. Equidem illud pro certo testari possum, quod Corsi illi latrones, sicariiq; nequissimi, quorum historiam libro quarto prodidimus, cum de aconito differeremus, quanquam ab assumpto Napello ea omnia dederint indicia, quae ab Auicenna napello assignantur; in nullum tamen furorem adducti fuere, neq; ullum etiam sensere delirium. Praeterea Auicennae, nostroq; testimonio, qui experimentum uidimus, epoto Napello, oculi exterius prominent, oboriuntur uertigines, animi defectus, & ingens crurum imbecillitas. Quorum tamen symptomatum nihil de toxico agens meminit Dioscorides. Quinetiam (ut ipse perhibet Auicenna) qui Napelli pericula euadunt, plerumq; aut ad hecticam febrem, aut ad tabem, aut ad comitalem morbum desciscunt. id quod Toxicum sumentibus non euenit: horum siquidem qui superuixerint, stupidi tantum reliquum uitae tempus ducunt. Ex his itaq; omnibus liquido apparet, quod haec inter se maxime differunt. Longe enim seniores sunt Toxicum incommoda, 20 quam Napelli, ut abunde constat ex Nicandro in alexipharmacis, ubi Toxicum descripsit ijs notis. Protenus etiam lethalis toxicum dolorem, & malum abigere discas, quando suis cruciatibus hominem comprehenderit. Lingua eius, qui Toxicum hauserit, inferne crassior redditur. Sed labia intumescunt, os plane pondere suo degrauiant, ac aridum prorsus sputum regerit, inferioriq; parte gingivae diffunduntur, et suis stationibus mouentur. Saepius etiam cordi stuporem iniecit, omnisq; sensus consternatus est, fontico isto malo perturbatus. Ac laborans eo, & balat, & mugit, innumerat nugas fabulasq; praefansania edens: ac sine intermissione dolens, uehementer uociferatur, instar hominis, cui caput, totum corpus compingens, ense amputandum sit. Vel quemadmodum craterifera sacras res tractans ipsa Rheae sacerdos, nona mensis publico appropinquans itineri, longum ore suo rorem, & clamorem edit, quem horrendum in montanis latratum audientes sibi metuunt. Sic ille rabie, mente sua turbatus errans euolat, ac lupi instar fugitiue ululat, obliquisq; pupillis taurino more inspicens, album dentem acuit, dentibusq; suis desumat. haecenus 30 Nicander. Ceterum differunt toxicum, & napellum in curandi quoque ratione. Toxicum nanque Dioscoridi curatur rosacco ex passo poto, quinquifolij radicibus, caprillo, & hircino sanguine, cotoneis malis, anomom, & balsami fructu. Auicenna uero Napello succurrit cum uini potu, butyro, moscho, capparis radice, & eo denique mure, qui napelli ipsius radices depascitur. quae utiq; medicamenta omnia ab ijs, admodum discrepant, quae in Toxicum curatione commemorauit Dioscorides: quem tamen penes ad uerbum reddidit Auicenna in ceteris uenenorum auxilijs. Haec igitur apertissime ostendunt, conuincuntq; Napellum & Toxicum esse diuersa uenena. Nec illa obstant sententiae nostrae, quae superius in Manardi fauorem adduximus. quandoquidem (ut facile colligi potest) ex uniuersa huiusce libri materia alia etiam habentur uenena, quae quod eadem excident accidentia, & paribus curentur antidotis, uidentur unam, & eandem rem esse, cum tamen longe diuersa cernantur: cuiusmodi sunt mandragora, opium, hyoscyamus, corniculatum papauer, & id genus alia. Sed ut iam de Toxico meam in medium proferam sententiam, 40 eum haudquaquam falli crediderim, qui dixerit, id esse Auicennae Toxicum, quod idem Tusom appellat. Nempe quod asserat eo epoto labra, & linguam inflammari, sequi delirium, & incoercitum furorem. quae propria toxici sunt indicia. Attamen hoc uidetur illi omnino fuisse incognitum. quod nec minus fortasse Dioscoridem latuit. Nam si toxicum nouisset Dioscorides, eius certe historiam libro quarto silentio non dissimulasset, ubi de ceteris mortiferis descriuit medicamentis. Illud porro indicium quodammodo facit, Mauritanorum tusom esse Dioscoridis toxicum, quod nomen illius licet corrupte, ab hoc Arabes traxisse uideantur, quasi toxicon tusom nominauerint. Verum cum toxicum de NAPELLO loquendi nobis occasionem dederit, non alienum fuerit, ut nostrum sequamur institutum, hoc loco eius tum uenenum, tum remedia describere, praesertim cum nascatur in Italia. Napellus itaque, ut Mauritanorum testantur monumenta, & nostra adstipulatur experientia, si potu uel cibo in corpus ingeratur, seu statim adfert discrimina: nempe illico labia inflantur, & adeo intumescit lingua, ut exeri extra dentes, & oris amplitudine capi non possit: oculi item pariter intumescunt, ita ut prominent: uertigines, & animi deliquia frequentissime inuadunt, & crura imbecillitate affecta immobilia redduntur: subinde uniuersum liuescit corpus, intumescitq; & confestim malo occupatur habitu. Quo fit, ut breui temporis spatio, qui sumpserint, miserabiliter intereant. Sed id mirum non est: quippe quoniam tanta est huiusce lethiferi ueneni uis, ut nisi statim proprijs antidotis succurratur, nullis subinde expugnatur medicamentis. Imo quauis etiam in ipso principio ualentiora dentur remedia; pauci tamen superuiuant, qui aut hectica febris (ut diximus) aut tabe, aut comitali morbo tandem non conficiantur. Succurrendum igitur illico fuerit, excitatis prius uomitionibus (ut Auicenna inquit) epoto rapi, aut napi semine. Prodest deinde butyrum bubulum coctum, & saepe ac large cum uino sumptum: item glandium putaminum decoctum ex uino potum. Auxiliatur diambari, & diamoschi puluis: quin potius ambarum & moschus praeceteris per se, & cum Lemnia terra, ex uino pota. Quod si haec non proficiant, nihil sane praeterea sperandum relinquitur, quod parum, uel

uel nihil possint in huiusce ueneni noxa theriaca, et Mithridatis antidotus. Proinde dicebat Auicenna, theriacam Napello non prodesse, nisi certo tempore, & termino. Faciunt ad hoc & capparium radices, quod dixerint quidam antiquorum, has uerum Napelli esse antidotum. Conciliator smaragdi puluerem duarum drachmarum pondere magno remedio ex uino potandum pollicetur. Sed hoc dari tantum potest Pontificibus, Imperatoribus, Regibus, alijsq; opulentis principibus. quandoquidem parua, uel nulla est adhibenda fides pretiosorum lapidum fragmentis, quibus hac ætate seplasiæ utuntur. Ad hæc recentiores ferè omnes, qui uenenorum materiam pertractarunt, Auicennam secuti, uerum securumq; Napelli antidotum putant murem quendam, qui Napelli radices depascitur. Hunc uidimus nos, cepimusq; in quibusdam altioribus uallis Ananiæ montibus. Sed non omnibus datur ipsum inueniendi, uenandiq; modus: ad hoc nanq; multa patientia, & uigilantia opus est. Quamobrem mihi mirum non est, quod scripserit quidam recentiorum clarissimus, magnificum quendam uirum ac principem, philosophum tamen, & medicum, cum diu hos mures quæsiuisset, neq; eos inuenire potuisset, ut demum suum conficeret antidotum, horum uice magnas quasdam cepisse muscas, quas folijs, & floribus Napelli uictitare obseruauerat. Eo autem antidoto, quod constabat ex prædictis muscis numero uiginti quatuor, uncijis duabus Lemniæ sphragidis, & pari pondere baccarum lauri, atq; Mithridatis antidoto, omnibus oleo & melle sufficienti exceptis, admirandos fecit effectus, non solum aduersus Napelli uenenum, quod ut periculum faceret, diuersis dederat animalibus, et ipsemet experiundi antidoti gratia sumpserat; sed etiam in omni alio ueneno. Sed quid dicam (si tamen licet sine uitio sua quæq; laudibus efferre) de admiranda ui olei nostri de scorpionibus, cuius componendi rationem tradidimus in præfationis huius libri commentatione, cum à tam sæuo exitialiq; ueneno, qui biberint, breui admodum tempore liberentur, eo tantum exterius inuncti: nihil certè aliud, nisi quod aduersus hoc uenenum, & cetera quæ uiscera non erodant, sicut & uenenosorum omnium morsus & ictus, inter omnia remedia (pace aliorum dixerim) id primum sibi locum uendicat. Vbi enim uehementissima, ferociq; fuerint uenena, singulis horis inungi postulat: ubi uerò minus uehementia, minusq; seua fuerint, interposito trium horarum spatium, pluribus continuis diebus. Inungi autem debet non modo cordi ad sinistram mamillam; sed temporum quoque, manuum, & pedum arterijs.

Pêlas. IXIA.

CAP. XXI.

IXIA, quæ vlophonon appellatur, inter potandum aliquid ocimo simile gustu & odore redolet: uehementem lingue inflammationem excitat: mentem mouet: omnes excrementorum exitus supprimit: strepitum cum animi deliquio ciet: ijsq; intestina latrant, nec egeritur quicquam. Post uomitionem aluumq; resolutam, auxilium præstat aqua, in qua absinthium maduerit, ex uino largiore, aut aceto mulso pota: rutæq; syluestris semen, aut laseris radix. item tragorigani decoctum, cum aliquo supradictorum, aut lacte, aut resina terebinthina, aut nardo, aut castorio, aut laserpitio, quorum singuli oboli conueniunt. quin & nuces iuglandes ex uino, cum resina, castorio, & ruta tritæ, ita ut singula drachmæ pondus æquent. Itidem chamelææ, aut thapsiæ, aut absinthij succi ficilicus cum aqua mulsa, & acetum calidum potum.

IXIA, ut superius libro tertio retulimus, lenta, & uisci modo tenax est lacryma, quæ in chamæleonis albi radicibus agglutinata reperitur. Hæc (ut Nicander, quem Dioscorides est secutus, in alexipharmacis inquit) gustata ocimo similem saporem præbet: hausta extremum lingue tractum exasperat, interiora adurens. quinetiam corde suo turbatur ad insaniam usque qui sumpserit, ac linguam penitus dentibus lacerat. Porro mente attonitus redditur, aluiq; temere ambos utrinq; meatus & liquidorum, & esculentorum obdurans, quæ & intrinsecus spiritum suffocans, submurmurat, ac modico tractu uolutatur. Qui item hoc malo angitur, ægrè magnaq; difficultate respirat, adeoq; uenena illa ixia potio pro enus excrementa eiecit ouorum similitudine. hætenus Nicander. Ceterum Mauritaniam aldabac uocant, quod propriè uiscum significat. Cuius nimirum incommodis in primis succurrunt, Auicenna teste, excitatæ uomitiones, & infusi clysteres, qui ijs maximopere auxiliantur: sed mitiores lenioresq; esse oportet. Præstant deinde auxilium theriaca, & Mithridatis antidotus, ex absinthij Romani, aut santonici decocto pota. Præstant item epithemata, quæ cordis imbecillitati dicantur: quin & utriusque buglosi flores saccharo asseruati, additis margaritis, corallijs, pretiosorum lapidum fragmentis, moscho, ambaro, & alijs quæ cordi opem ferunt. Conuenit insuper rosaceum aceto admixtum, & sincipiti ubi futura interfecat, linteis illitum. Quæ sanè remedia non modo remorantur, franguntq; ueneni uim; sed omnibus etiam incommodis ab eo excitatis mirificè subueniunt. Porro cum in frequenti recentiorum medicorum usu sit albi chamæleonis radix ad arcendam pestilentiam, & ad interaneorū tinea necandas; ideo caueant qui ea utuntur, ne agglutinatam lacrymam, si qua fortè fortuna inhaerit, præbeant deuorandam. quod facile cauere poterunt, si cum primum radix è terra fuerit effossa, eius corticem cultello deraserint, & uino subinde lauerint. Verum ego in radice albi chamæleonis, qui in Italia prouenit, nullam hætenus ixiam reperi. At tamen quidam Cretensis rei herbariæ studiosus mihi pro certo affirmauit, e carlinæ uulgò uocatæ radice in Creta ixiam ab ijs colligi, qui sagittas conficiunt, ut pennas sagittis conglutinent. Nec modò eam reperiri mihi retulit in eo Carlinæ genere caule uiduo; sed etiam quandoq; in altero, sed rarius. Quæ certè omnia opinionem auxerunt, ut hoc obiter dicamus, carlinas uocatas Dioscoridis esse chamæleones. Quod autem plus ueneni insit CHAMAELEONI nigro, quàm albo, ut Galenus scriptum reliquit, & post ipsum Paulus, & Aëtius eius doctrinam secuti (de qua resuperius libro tertio differuimus) non ita facile crediderim, cum albo tantum ixiam innasci scribat Dioscorides. Non ob id tamen

IXIA uenefica natura.

IXIA ueneni curatio.

Chamæleonis nigri uenenū, & remedia.

id tamen præteribo, quin hoc loco ea referam, quæ de Chamæleonis nigri ueneno, & eius remedijs memoriæ prodiderunt Paulus, & Aëtius: ita enim scribunt. A chamæleonis nigri potu morsus uentris, & linguæ tumor, cum rugitibus intestinorum sequitur: facies distortetur, & uomitus spumofus, tremores, concussiones, & totius corporis convulsiones, ac uocis interceptio concomitantur. Cæterum curantur ex his, quæ ad fungos sunt relata. Datur eis & thlaspios, & betæ succus, et triticæ ptisanæ cremor ex passo, absinthij dilutum, et nitrum cum aceto mulso. Vbi uero euomuerint, lac recens multum sæpe exhibeto, & aluum cum lubricis infusis eluito, uelut est sceni græci & alibi hæc decoctum. Præcordijs etiam fomenta, ac calfactoria adhibeto.

ΥΠΟΥΔΙΟΥ. CERVSSA.

CAP. XXII.

CERVSSA suo colore proditur: sumpta enim, mox palatum, gingiuæ, lingua, & commissuræ dentium, candore quodam inficiuntur: singultus, tussim, ac linguæ ariditatem excitat: ijs extrema frigescunt, mens labat, membra torpescunt. Quibus dare conuenit aquam mulsam, aut ficuum, aut maluæ decoctum, aut lac calidum, aut sesamam ex uino tritam, uel lixiuiam ex sarmentis factam, amaracinum oleum, aut irinum, perficorum ossa cum hordei decocto: columbina oua cum thure, aut hordei decocto, aut prunis: aut gummi, quod ulmus plorauit: aut humor, quem ulmea folia reddiderunt, cum tepida aqua: sed tum quoque uomant. Conuenit etiam thapsiæ succus, aut scammoniæ, cum aqua mulsâ potus.

Cerussæ lethalis natura.

CERVSSÆ faciundæ rationem tradidimus superiore libro. Hæc tamen si ad ulcerum medicamenta, quæ exterius illinuntur, salubre plerumque sit medicamentum; si tamen sumatur intus in corpus, interficit, quemadmodum cætera deleteria pharmaca, de quibus iam plura retulimus. Epotæ cerussæ incōmoda pluribus notis, quam fecerit Dioscorides, eleganter carminibus reddidit in alexipharmacis Nicander, quorum carminum hæc erit paraphrasis. Cerussa per omnia spumanti adhuc lacti, cum uerno tempore, pingue & recens in mulstram emulsum fuerit, colore similis est. Porro cerussæ spuma super gingiuas adstringente uiscandit, quæ spumosi medicamenti frigore areseunt, & contrahuntur in rugas. Lingua, & fauces asperitate languent. Vexantur ob id, qui hauserint, arida tussis, oculisque nutantes grauitate, dum crebros ructus egerunt, non sine labefactione sui oppelluntur. Hinc fit, ut capite non parum turbentur: quinetiam animo suo nauseabundi præ tristi labore gemunt. At sepius in ipsa luce uanum phantasma, quod re ipsa nullum sit, cernunt. Alias somnolenti toto corpore frigent, neque ut antea membra, potissimum manus, et pedes, suum officium faciunt, adeo ut ne eis succurratur, eo tandem dolore lacesciti, succumbant pereantque. hæcenus Nicander. Cæterum Auicennæ testimonio cerussam haurientibus alia adueniunt incommoda, nempe animi deliquium, faucium asperitas, uentriculi, & alui compunctiones, præcordiorum tensio, anhelitus difficultas, præfocatio spirituum, & albedo totius corporis: quin & urina modo nigra, modo cruenta redditur. His auxilium præstant (ut ipse, & Aëtius tradidere) scammonium ex mulsâ potum, aliaque medicamenta, quæ suapte natura urinam ualenter pellunt. Post hæc chysteribus uti conueniet, ac subinde providere, ne dormiant affecti, sed uigilantes sepius euomat potu prius hydromelite, fusino, & narcisino oleo admistis. Præferunt quidam uomitiones ab atriplicis, & rapi semine concitatas: item chyteres ex brasiæ decocto cum oleo, absque sale: insuper theriacam ex uino, & Muhridatis antidotum, & album meracum uinum largius potum.

Cerussæ mali auxilia.

ΜΥΚΗΤΕΣ. FVNGI.

CAP. XXIII.

FVNGORVM alij genere, alij copia lædunt: omnes tamen strangulatus suspendio similes concitant. Quibus confestim succurrendum: communiter ex oleo uomere cogendi: mirifice iuuat lixiuia ex sarmentis, aut pyrastri furculis, epota cum sale, posca, & nitro. Fructus, aut folia pyrastri cum fungis decocta, strangulantem illam uim auferunt, esitataque eisdem auxiliantur. Aduersus fungos gallinacea oua cum posca proficiunt, adiecta aristolochiæ drachma: item absinthium cum uino melleque sumptum, & ex aqua potum: apiastrum ex nitro: panacis radix, & semen in uino: fæx uini cremata, cum aqua: atramentum futorium ex aceto: radix, uel sinapis, aut nasturtium esu profunt.

Fungorum uenefica natura.

NON modo nocent in uniuersum Fungi, quod in eorum genere aliqui habeantur lethales, & suapte natura ueneno imbuti; sed etiam quod ex his, qui perniciosi non sunt, plus quam uentriculi robur ferre possit, quandoque ingeratur, ita ut tunc non malefica ui, sed copia lædant. Quippe cum natura humidi admodum, & frigidi sint, & lentore non modico scateant, superato sua quantitate corporis calore suffocant, strangulant, & denique interimunt, nisi citius remedijs succurratur. Cognoscuntur qui mortiferi sunt (ut superius libro quarto tradidimus) si frangantur, quod illico uarios mutant colores, statimque computrescant. Proinde dicebat Auicenna, in fungorum genere eos esse lethales, qui uirides, & cæsij deprehenduntur. Sed certè magnopere admirari licet, quod tanta in hominibus inualuerit gula libido, ut etsi sciant fungos esse plerumque necis hospitium; tamen sui ipsius obliti, magno sanè apparatu eos in cibis auidiissime deuorent. Verum postquam tantam cum palato fungi inire gratiam, ut ab his abstinere homines non possint, saltem discant uelim, ut se ipsos à morte uindicerent, fungos nunquam esse sumendos, nisi prius cum syluestribus

Fungorum præparatio.

stribus

stribus pyris decocti fuerint. Quod si sylvestria pyra desiderentur, ex domesticis ea supplere poterunt, quæ cæteris austeriora habentur. in quem usum adhiberi possunt tam recentia, quam sole siccata. Præstant idem arboris tam folia, quam cortex, præsertimque sylvestris: siquidem fungorum antidotum pyra sunt. Dioscorides libro quarto præter medicamenta hic ad fungos assignata, prætulit origani, & saturiæ decoctum, & gallinaceorum simum, ex aceto aut melle potum: quod tamen (ut Philagrius explicat) album esse oportet. Sed primum medicamentis sæpius enarratis eliciendus est uomitus, & subinde acria infundenda clysmata, ut extra corpus trahatur virus. Cæterum ignorandum non est, eos incommoda asferre longè maiora, qui propria natura uenenati nascuntur. quandoquidem non modò suffocant, strangulantque comedentes, sed etiam intestina exulcerant, uentriculum inflant, singultum, & punctiones excitant, corpori uniuerso pallorem inducunt, & urinam remorantur. Præter hæc alia uerenda, & lethifera oriuntur symptomata, nempe frigus, tremor, interceptio arteriarum, animi deliquium, perfrigidus sudor, & mors ad postremum immatura. His primò auxiliantur uomitiones omni celeritate excitatæ: quibus etiam conuenit epotus domestici raphani succus, aut deuorata rutæ folia, aut origanum, aut mel. Prodest deinde mirum in modum theriaca, & Mithridatis antidotus ex acerrimo aceto pota, aut ex oxymelite, aut ex aqua uitæ uocata. quamobrem quinta essentia nostra theriacalis, in his fungorum malis mirificam fert opem. Prætulit ad hæc Auicenna calida quæcunque aromata: cuiusmodi sunt diapipereos, diacymnum, diagalanga, dyamoschum. Conciliator potandum exhibet magno uanamento uinum optimum, in quo conferbuerit piper, offertque subinde allium crudum deuorandum. Id quod facit uniuerfa ferè rusticorum turba, qui (ut Galenus inquit) allio theriacæ uice plerumque utuntur.

Fungorū ueneni remedia.

Γύψος. GYPSVM.

CAP. XXIIII.

LAPIDESCENS gypsum strangulationem creat. Quare eadem proferenda sunt, quæ mansis fungis, auxilia: & ad hæc malux decoctum, quod etiam olei uicem pensat: utpote cum pingue sit, euomendo lubricas uias, & faciles reddit, deradique corpora non finit. quod ubi duratur in lapidem, gypsum efficit. Quinetiam prodest oleum ex aqua mulsa, aut ficorum decocto: & lixiuia è ficulneo cinere, aut sarmentis facta, cum vino copiosiore pota: & origanum, aut thymum cum lixiuia, aut aceto, aut passo: hi que decocto malux proluendi.

GYPSVM omnibus notum, si bibatur, aut comedatur, strangulat (ut Dioscorides inquit) quod respirationis meatus ualenter adstringat, & obstruat. Meminit huius inter uenenata medicamenta Auicenna, sic inquit. Eadem sunt gypsi indicia, quæ & cerussæ, præterquam quod illud citius, & atrocius strangulat. quamobrem ijs, qui hauserint, ea conueniunt medicamenta, quæ cerussæ, & fungis opitulari diximus. Postea lubrica danda sunt, cuiusmodi est malux, althææ, fœni græci, & lini seminis decoctum. Conciliator egelidam aquam cum butyro primum potandam iubet, & deinde uomitum excitandum, à uomitu calidam item cum melle præbet, ut iterum uomant: postremò Mithridatis antidotum uino meraco mistum, drachmarum duarum pondere. Quod si alius ab hoc adstricta fuerit, citetur oleo, & anatis adipe clystere infusis, & illinatur uenter ricino oleo. Quin & murium stercus (ut ipse ait) ex uino potum, proprium est gypsi antidotum. Auicenna autem ultimò purgari iubet scammonio, & alijs pharmacis, quæ aluum deiciendo ad rem faciant.

Gypsi ueneficiū, eiusque remedia.

Αἷμα ταύρου. SANGVIS TAVRINVS.

CAP. XXV.

TAVRI recens iugulati sanguis epotus, spirandi difficultatem, strangulatumque concitat: faucium, tonsillarumque meatus cum neruorum distentione præcludit: lingua rubescit: dentes inficiuntur, & quædam concreti sanguinis uestigia, inter eorum commissuras restant. Quare uomitum uitabimus: sanguinis enim globi attractu illo in sublime relati, magis gulæ inculcantur. Dari ergo opus est quæ concretum sanguinem discutiant, & aluum subducunt. Grosi lacteo succo turgentes ex posca, & nitrum per sese, auxiliantur: nec secus coagulum omne cum aceto, & laserpitij radice, aut lasere: itidem & brassicæ semen, & è cinere ficulneo lixiuia: conyzæ folia cum pipere, & rubi succus ex aceto. alius resoluenda. Iis qui feruantur, stercorosa, & fluida per sedem egeri consueuerunt. Stomachum, aluumque hordeacea farina ex aqua mulsa perungere oportet.

NEMO tauri sanguinem clàm potandum exhibere potest: nam unusquisque sanæ mentis sanguinem cognoscet. quare, mea quidem sententia, fieri non potest, ut uenefici eo quenquam decipiant: quippe nisi largius bibatur, & adhuc calens ab ipsis defluens uenis, antea quam concresecat, noxam non infert, aut leuem. Quo fit, ut eos tantum taurino sanguine interire crediderim, qui aut atrabile tentati, aut cacodæmonibus irritati, uel ut aliquod sæuum mortis genus ab legibus pro suorum facinorum pœna luenda institutum effugiant, uel ut immedicabiles & grauissimos morborum cruciatus finiant uitam pertæsi (quod Plinius libro xx. capite xviii. fecisse ait epoto opio Licinij Cecinnæ patrem ciuem Romanum) mortem sibi uoluntariam consciscunt. Proinde scitè Nicander in alexipharmacis ita scriptū reliquit. Si ex insipientia quispiam atrum tauri sanguinem hauserit, mœrore adeò ingemit, ut nimio cruciatu tandem conficiatur. quando cordi appropinquans sanguis ille condensatur, ac in medio alui receptaculo in grumos coagulatur: hinc & meatus spirituum obdurantur, & halitus suffocatur impleto gutture. Atqui tractibus, & singultibus iste

Sanguinis tauri uenenata natura.

Sanguinis mē-
strui uenenū,
eiusque cura-
tio.

Pardi felis ue-
nenum, eius-
que remedia.

Viperæ felis
uenefica uis,
& auxilia.

Canis piscis
felis uenenū,
& cura.

Felis cerebri
maleficiū, &
remedia.

Caudæ cerui
uenenum, &
eius curatio.

bus iste afflictus, crebro humi spuma coinquinatus alpitat. hæc ille. Ceterum si forte fortuna euenierit, ut quis tauri sanguinem potauerit, & ad eum domestici, quibus factum constet, medicos aduocent, tunc medici ijs uti poterunt remedijs, quorum hic abunde meminit Dioscorides. Sed quoniam taurinus sanguis menstruum sanguinem mihi in mentem redegit, atque etiam hic nobis occurrit fel pardus, uiperæ, & canis piscis: item cerebrum felis, quem Græci elurium uocant, cerui extrema cauda, quorundam quadrupedum sudor, & malum denique improbatumque castoreum, quæ omnia inter lethalia medicamenta annumerantur, cum hæc à Dioscoride in hoc uenenorum censu prætermissa deprehendantur, et nobis propositum sit, singulorum uires maleficas, earumque auxilia describere, hic locus opportunus uisus est, in quo de ijs differeremus, & nostrum institutum, quantum possumus exequeremur. Sanguis itaque MENS-
STRUI mulierum, præsertimque biliosarum, & facile rixantium potus, adeo bibentes effascinat, & inficit, ut lu-
uaticos, & amentes efficiat. Id autem detestabilis facinoris quandoque perpetrant maleficæ ueneficæque mulieres ca-
codemonibus ductæ, ipsum exhibendo proprijs maritis, uel alijs, quos odio prosequuntur. Huius tamen noxæ suc-
curritur contritis margaritis drachmæ pondere ex melissophylli aqua potis: auxiliatur & tepidæ balneum. Confert
ad hæc (ut Conciliator inquit, si tamen id absque diuinæ legis iniuria fieri possit) ut affecti hilari frequentique mulierum
consortio letentur, cum eisque coeant, præcipue cum iuuenibus, quæ raro nuptias celebrent. Prodest & theriaca dra-
chmæ pondere ex sumariæ aqua quotidie pota. Prosumt & uiperæ pastilli scrupuli pondere, additis tum margaritis,
tum theriaca eodem pondere. Epoto autem PARDI felle excitatur uomitus, ceu aloës amarore, os & nares
inficiens: post uomitum uniuersum corpus flauescit, ictericorum modo: postremo ea omnia consequuntur incommo-
da, quæ ab assumpto napello, & à uiperarum morsibus eueniunt, cum tam seuum lethiferumque sit, ut tribus tantum
horis potantes perimat. quod si hoc temporis spatio non interficit, prorsus desperandum non fuerit. Expugnatur
primùm uomitionibus illico excitatis, subinde ijs utique antidotis, quæ napello, uel uiperæ morsi infectis opitulatur.
Auicenna huic ueneno peculiarem conficit theriacam ex Lemniæ terræ, & lauri baccarum, singulorum drachma
una: capreoli coaguli drachmis quatuor: myrrhæ, & rutæ seminis, cuiusque semidrachma. quæ omnia melle excipit.
Hanc iuglandis quantitate exhibet, excitatis deinde uomitionibus, ductisque demum laborantibus in calidæ aquæ bal-
neum, cui inferbuerint odorata medicamenta. Sed VIPERÆ fel adeo perniciosum existit, ut statim animi de-
liquium adferat: quare rarissime antidotis succurri potest, quod nullum detur ea præparandi spatium. Veruntamen
si quid est, quod tam breui temporis momento quicquam opis ferat, id erit quam celerrimè excitatus uomitus, epoto
prius cocto butyro, igne colliquo: quo uomitiones iterum, atque iterum mouere oportet. Post uomitus nihil salu-
brius, quam theriaca, & Mithridatis antidotum, moschus, ambarum, & eorum composita medicamenta, quæ dia-
moschum, & diambarum appellantur. Vbi autem animi deliquia perseverant, & corporis uniuersi angustia, unum
quidem offerendum est, aut caporum, & gallinarum carnum succus ex aqua feruentis balneo in uase uitreo distilla-
tus. Huic equidem noxæ crediderim magnificè aduersari oleum nostrum de scorpionibus, cuius componendi ratio-
nem tradidimus in huius libri præfationis commentatione: itidem & quintam essentiam nostram, quod ictu oculi suis
perquam tenuissimis partibus in totum deferatur corpus. Porro fel, quod à CANE pisce eximitur, lethiferum
est. quippe quod potum, uel esitatum lentis tantum quantitate, septenis diebus interficiat. Curantur tamen qui hausa-
rint, epoto bubulo butyro cum gentianæ radice, cinnamomo, & leporis coagulo. Prodest & corpus uniuersum odo-
ratis oleis illinire, & uictu tenuissimo uti. Ceterum qui FELIS CEREBRUM in cibis ederint, crebris affi-
ciuntur uertiginibus, suntque subinde stolidi, & amentes. Quibus etsi subueniri possit, id tamen non nisi temporis tra-
ctu, & admodum difficulter fieri potest. His danda est Lemniæ sphaeragis, & uomitiones inde sunt excitandæ, fierique id
oportet ter, aut quater in mense. Præstat item auxilium, si quotidie mane sumant egri diamoschi confectioem, tri-
bus uel quatuor horis ante cibum. Quinimo moschus per sese sufficienter auxiliatur: namque ut quidam tradiderunt,
moschus tantum huius cerebri proprium est antidotum, si dimidij scrupuli pondere ex uino bibatur. Sed illud non
est ignorandum, quod non modò Feles deuorato eorum cerebro homines inficere possunt; sed pilis quoque, respiratione,
& oculorum intuitu. Nam etsi pili omnes imprudenter in cibis sumpti, præfocare possint, anhelitus meatus obstruen-
tes; tamen felium priuatim exitiales censentur. Eorum præterea spiritus tabifico quodam ueneno infectus deprehen-
ditur. Et enim noui ego quosdam, qui cum felibus adeo delectarentur, ut nunquam sine ipsis dormitum peterent, attra-
cto inde diutius aeris uehiculo eorum spiritu, in tabem, & marasimum incidere. quibus postremo confecti diem suum
obierunt. Nec diu est, quod in quodam monachorum cenobio uniuersa periijt familia, magno felium numero, & con-
tubernio. Lædunt item suo (ut diximus) oculorum intuitu, adeo ut quidam reperiantur, qui his uisus, aut auditus, pa-
uore quodam illico capiantur, terreanturque maxime, quod non modò ex eorum ueneno prouenire existimauerim; sed
etiam propria eorum natura, qui eos uel intuentur, uel audiunt. quandoquidem ij sua natura talem à cælo qualitatem
influxam habent, quæ nunquam ad propriam mouetur actionem, nisi obijciatur id, quod natura sibi contrarium fue-
rit. Horum plures in Germania duntaxat uidimus, & quosdam ex ea natione Goritiæ commorantes. Quod autem
uerum sit id aliunde euenire non posse, quam à congenita qualitate, quæ paucis admodum inest, aperte sanè ostende-
runt eorum aliqui. Quippe cum huius gentis quidam hyemis tempore in hypocaustum nobiscum cœnaturus intras-
set, quod plurimum amicorum sodalitas conuenerat, mulier quedam huius uiri naturæ conscia, ne is, uiso felis catulo,
quem educauerat, iratus discederet, illum in arcula quadam eodem in cenaculo concluderat. Sed quāuis nec uidisset
ille, nec audisset catulum, cum pauco post tempore ærem felis halitu infectum inspirasset, irritata statim ea tempera-
menti qualitate felium inimica, emissio sudore, pallida admodum facie, omnibus sanè admirantibus, tremebundus con-
clamare cœpit, hic aliquo in angulo latet felis. His autem eadem opem ferre putauerim, quæ cerebrum comedenti-
bus remedio esse diximus. Inuenitur etiamnum in CAUDÆ CERUI extremis partibus porraceus quidam,
humor

humor felle bili admodum similis, qui si forte deuoretur, presentaneum est uenenum. Adfert enim illico intolerabiles angustias, animi deliquia, & omnia tandem symptomata, quæ epotum napellum consequuntur. Succurritur his, ut cæteris, primum uomitionibus, epoto butyro excitatis. Postea dandus smaragdi pulvis ex uino dimidij scrupuli pondere. Quin & pistacia profunt, & ponticæ nuces in cibis largius sumptæ. Ad hæc uniuersum corpus inungi præstat, oleo è citri semine expresso. Item theriaca proficit ex uino pota duarum drachmarum pondere. Magna quoque infert incommoda quadrupedum quorundam **SUDOR**, præsertim equi, asini, & muli, quanuis etiam cæterorum sit malus. Is igitur potus uiridem tumidamque reddit faciem: sudorem foetidum in uniuersum excitat corpus, præsertim sub alis. Perturbat præterea tum uentriculum, tum aluum uniuersam, genitis excitatisque flatibus in intestinis. Quod si bibatur ex uino, delirium facit. His tepidam largius præbendam scribunt, ut concitato inde uomitu puluerulentus

10 sudor reiciatur. Post uomitum confert uinum cum rosaceo potum: item rhabarbarum semidrachmæ pondere sumptum, addito fositij salis momento. tamen si propria huiusce sudoris antidotus ea sit theriaca (ut Auicenna est auctor) quæ ex Lemnia sfragide, & lauri baccis conficitur, cuius componende rationem paulo superius retulimus, de Pardi se differentes. Venenosum æquè ac lethiferum aiunt esse etiam **CASTOREVM**, quod iam putredine nigredinem contraxit, uel illud potius, quod è Ponto fuerit allatum. Hoc enim (ut Strabo inquit) uenenosum est propria sui natura. Animaduertant igitur tum seplasiarij, tum medici, cum plurimi usus sit medicamentum, ne malum exhibentes castoreum, aliquem interimant. Quandoquidem non modo furore aguntur, qui hoc medicamentum hauserint; sed etiam intumescantem linguam exerunt, atque tam seua febre corripiuntur, ut uno tantum fere die intereant. Aduersus hoc uenenum mirum in modum iuuant uomitiones, quas toties butyro, & hydromelite epotis citare conuenit, quod nullum ea, quæ reiciuntur, castorei odorem referant. Post uomitiones conducit dianuron potum, aut limonium, aut

20 citrei mali succus saccharo admixtus. Verum peculiariter huiusce castorei antidotum est coriandri semen tostum, drachmarum duarum pondere sumptum.

Sudoris animalium uirus, & remedia.

Castorei uirtus letaria uis, & curatio.

Γάλα ἐμπυτία σθέν. LAC INTVS COAGVLATVM.
C A P. X X V I.

Eos QVI coagulatum lac hauserunt, frequens illico strangulatio inuadit, quod in globulos quosdam lac coalescat. Quibus iuuandis pro antidoto, coagulum ex aceto damus, & bibere sæpius cogimus. Damus & calaminthæ folia arida, item succum: aut laserpitij radicem, aut laser cum posca: thymumque ex uino, & cum luto suo lixiuiam. Sed nulla falsilago obijciatur: quoniam magis lac coiret, & in caseum densaretur. Neque illos vomere conuenit: siquidem concretum lac se

30 se in gulæ angustias insinuans, strangulat.

CREDIDERE quidam Dioscoridis interpretes, authorem hoc in loco de eo coagulato lacte differere, quo frequenter in cibis utimur. E' quorum numero fuisse Ruellius, & Manardus Ferrariensis ea epistola, in qua uniuersam Marcelli interpretationem corrigit. Sed ij alioqui uiri eruditissimi, in hoc haud dubie falluntur, meo iudicio. Siquidem lac ea ratione coagulatum, nutrit, non autem strangulat, ut omnes in uniuersum homines testari possunt, sed præsertim ij qui in montibus degunt, cum Maio, & Iunio mensibus huiusmodi lactis plurimum deuorent. Ideo nil aliud nobis asserendum esse putauerim, quam quod de eo tantum lacte intellexerit Dioscorides, quod cum admixto coagulo bibitur, antequam coalescat, ita ut intus, non extra coagulatum sit. Quo factum est, ut in hoc à Ruellij interpretatione in aliam descuerimus & hic, & in huius libri præfatione prope calcem. Magis enim Dioscoridis sententiam exprimi censemus, si lac intus coagulatum, uel (ut Marcellus) lac cui coagulum admixtum sit, uertantur uerba illa γάλα ἐμπυτία σθέν. Nam quod iam coagulatum estur, non magno labore coquitur, ac digeritur, transitque in nutrimentum. Illud uero, quod ubi coagulum ei admixtum sit, subinde hauritur, priusquam coalescat, cum aliquantisper in uentriculo resederit, uel admixti coaguli illico inibi concreuit, sique concoctrici facultati adeo contumax, ut superato caloris robore strangulet, non secus ac taurinus sanguis. Proinde asserit Dioscorides, tauri sanguinem minime suffocare, nisi reces calidusque è iugulati tauri uenis defluxus bibatur, antequam concreuit. quandoquidem is non enecat aliqua propria ueneni facultate, sed concretionem tantum, quam in uentriculo consequitur. Id quod euidentissimum est in epoto lacte, cui admixtum sit coagulum: aut in eo quoque, quod sine coagulo bibitur, & per se alijs de causis in uentriculo coalescit. Euenit enim quandoque hoc, cum lac bibitum crassius fuerit, & uentriculi, & iecoris temperatura calida, & sicca nimis. Nam ingens horum uiscerum tum caliditas, tum siccitas, consumpta breui lactis humiditate, reliquum quod crassum est, facile cogit, & conspissat. Quinetiam illud idem ingenti sit frigiditate: nimirum expresso ab ea, quod tenuium est partium, reliquum crassioris substantiæ facile congelascit, haud secus quam de glacie, & niue fieri libro quarto meteororum tradidit Aristoteles. Quamobrem est Galeni consilium libro tertio de alimentorum facultatibus, ut nemo lac potaturus ipsum bibat, nisi mellis, aut salis tantillum prius admisceat, ne in uentriculo concreuit. Sed non propterea mirari licet, quod Dioscorides scripserit, lac concretum in uentriculo habentibus nihil salis falsiue esse offerendum. Quippe quemadmodum coagulum primo lac coagulat, contrariumque deinde efficit, si iam concreto lacti superaspergatur; ita sal prius lacti commixtum, id concrevere prohibet, mox contrarium effectum præbet, si iam concreto aspergatur. recens enim caseus sale respersus, illico duritiem contrahit. Sed iam ad curationem accedamus. Eadem autem erit lactis in uentriculo coagulati curandi ratio, quæ sanguinis tauri, quando ijs tantum sit utendum medicamentis, quæ suapte natura concreta liquant, & discutunt. Qua in re auxilium præ-

50

Lactis coagulati consideratio. Quorundam interpretum error.

Lactis in uentriculo coagulati curatio.

Dioscoridis
lectio castiga-
ta.

stant ipsa coagula, acetum, præsertimq; scillinum, lixiuium, & ea omnia, quæ incidunt, & disgregant. Porro illud non prætereundum esse arbitror, quod ubi in hoc capite legitur καὶ τὴν πηλοποιτικὴν κοίαν, id est, et figlinam lixiuiam, non ut uertit Ruellius, & cum luto suo lixiuiam, Gesnerus in primo suo de animalibus tomo, de tauro agēs, legendum rectius putat καὶ τὴν πηλοποιτικὴν κοίαν, hoc est, & pilopæorum lixiuiam: reprehenditq; in hoc Cornarium, quod putauerit figulos ad lutum lauandum sibi lixiuiam conficere. Sed mihi, ut ingenue dicam, magis placet Gesneri, quam Cornarij opinio. siquidem cum figlinum lutum nunquam lixiuia lauari aut parari audierim, uiderim, aut legerim, ueritati consonum non uidetur, ut de figlina lixiuia intellexerit Dioscorides: sed de ea potius, qua ad lanam expurgandam, ut infecturæ magis idonea reddatur, utuntur pilopæi, hi sunt, qui pileos conficiunt. Eorum namq; lixiuia, quod est combusta uini facie plerumq; fiat, ea quæ ad caput capillosq; abluendos communiter paratur, ærior, fortiorq; efficitur: & proinde ad lac dissolucendum in uentriculo coagulatum, est longè ualentior. Error præterea facilis esse potuit librariorum, ex unius duntaxat literæ uariatione, & proi scribentium. πηλός enim per scriptum, lutum significat, unde πηλοποιτικόν, & πηλοποιτικόν aliqui figulum interpretantur: πηλοποιός autem per i, artifex est, qui pileos ex lana conficit. Hac itaq; ratione putandum fuerit, πηλοποιτικὴν, non autem πηλοποιτικὴν in Dioscoride hoc loco esse legendum. Caterum Euchsus in suis doctissimis annotationibus in Nicolaum Myrepsicum ea sectione, in qua de unguentis tractat, capite xxviii. nil aliud hanc lixiuiam esse putat, quam aquam quæ lutum lauerit, uel per lutum transferit, non autem cum cinere, & calce factam. Sed cum figlinum lutum potius adstringat, contrahatq; quam laxet, ac digerat, nesciuerim profectò, qua ratione is eam lixiuiam est tali luto confectam, ijs potandam daret, quibus lac in uentriculo concreuisset.

Αἰθέρης. ARGENTI SPUMA.

CAP. XXVII.

20

SPUMA argenti pota, stomacho, uentri, & interaneis grauitatem cum magnis torminibus adfert, & nonnunquam pondere suo intestina vulnerat, urinamque supprimit: corpus intumet, plumbeamque deformitatem concipit. Quibus subuenit secundum uomitionem, potum syluestris homini semen, myrrhæ drachmæ octo, absinthium, hyssopum, apij semen, aut piper, aut ligustri flos ex uino: aridum palumbis simum, cum nardo & uino.

Spumæ argen-
ti mala.

POTA argenti spuma, cuius historiam libro quinto tradidimus, lethifera (ut Dioscorides inquit) adfert incommoda. Sed præter hæc, Aëtio, & Auicenna auctoribus, alia etiam eueniunt mala. nempe compaginum, & articulorum incendium, seu ardor: alui suppressio, quauis quandoque ex accidenti alius ipsa deiciatur: sermo item præpeditur, & sedis intestinum prominet: postremo inualefcente malo ægri suffocati moriuntur. Nicandro uero in alexipharmacis authore, ijs qui argenti spumam sumperint, alui molestia accedit: quin & flatus sese reuoluentes per medium uentrem, & iuxta umbilicum murmurant, instar torminum curatu difficiliorum, quæ hominem affligant duris cum cruciatibus impetentes. Nec iam urinæ eijciendæ patet exitus: membra totius passim corporis ardent, planèq; iam plumbeum, seu liuidum colorem induerunt. hæc ille. Caterum illud animaduertendum est, quod ubi in hoc capite legitur, dandam esse myrrham octo drachmarum pondere, non deest suspicio, quin ea lectio sit deprauata, quod hæc myrrhæ nimia uideatur esse quantitas. Auget suspensionem Nicander, qui duos tantum myrrhæ obolos exhibet, totidem exhibet Aëtius, Auicenna uero tres drachmas non excedit. Curatio in uniuersum fit citatis primis uomitionibus, & infusis deinde clysmatibus (ut Conciliator tradit) ex hydromelite, gallinarum, & anatum adipe. Post hæc prodest amygdalinum oleum potum è dulcibus nucibus expressum. Conferunt item caricæ in cibis sumptæ: præterea uentriculum apij succo, & aluum butyro illinire utile est. Proprium uero huiusce ueneni antidotum (ut idem ait) est lathyrus semen duarum drachmarum pondere potum. Veruntamen cum hoc facultatis admodum deiectionis sit medicamentum, drachmam ego non excederem. Eadem quoq; infert mala PLUMBI SCOBS tenuissimè contrita, & iisdem pariter curatur medicamentis. Siquidem argenti spuma nil aliud est, quam plumbum argenti, aut aris recremento commistum. Nec deleteria uel uacant (ut auctor est Auicenna) FERRI tum scobs, tum squama, tum

Spumæ argen-
ti curatio.

Plumbi scobis
noxa, & cura.

Ferri scobis,
squama, & re-
crementi noxa,
& cura.

Magnetis ue-
nifica uis, &
auxilia.

recrementum. tametsi omnia hæc prius diutius aceto macerata nulla prorsus molestia in medicum ueniant usum, denaturq; potanda dysentericis, mulieribus uteri defluxione tentatis, & in eclegmate ad lienis infarctus, itemq; ad enterocelas. Sed de his uel non infrænatis, uel plusquam par sit sumptis, fortasse intelligit Auicenna. Itaq; excitatur ab his intestinorum cruciatus, oris & lingue scabrities, æstusio uniuersi corporis, capitis dolor, marasmus, & membrorum omnium arefactio. Succurritur noxæ potu lactis recenter mulsi, ac subinde datis alium ualenter soluentibus medicamentis. secundum quæ butyrum tandiu potandum dare oportet, donec intestinorum dolores amoueantur. Hæc diu fiunt, perfundatur eorum caput oleo rosaceo, uiolaceo, & è nymphææ floribus parato. Tollitur deinde adueniens marasmi intemperies, & corporis uniuersi arefactio, demersis in balneo laborantibus, in quo testudines, ranæ, & maluæ folia inferbuerint: quinetiam clysteribus ex pedum hædorum iure, aut althææ radicum decocto: item butyro largius in cibis sumpto, & epotis pinguium carniū iuribus. Sed (ut idem Auicenna scribit) proprium huiusce ferrei pharmaci antidotum, est lapis magnes drachmæ pondere potus, ex mercurialis, uel betæ succo. Veruntamen hoc haudquaquam fieri posse uidetur absq; manifesto summentum discrimine. quandoquidem etsi magnes suapte natura ferri trahat; non tamen affirmauerim, quod hanc ob causam eius quoq; destruat facultates, & impediatur noxam, sed potius quod eam augeat crediderim. Quippe cum is ferrum ad se traxerit, id sanè diutius in uentriculo retinebit, ex quo noxa fouebitur. Adde præterea, quod cum & ipse MAGNES deleteria sit facultatis, adeò ut eos, qui hauserint,

50

serint, lunaticos, & melancholicos efficiat, cum haudquaquam ore sumendum esse duxerim. His itaq; qui Magnetem sumpserint, commendant quidam auri tenuissimam scobem ex uino potari, & smaragdorum ramenta eodem pondere. Laudant etiam clysteres ex lacte, & dulcium amygdalarum oleo infusos. Sed ceteris praeferunt smaragdum ter nouem diebus potum, tribus semper intermissis diebus. Lethifera & non parum formidanda est etiam AERIS SQUAMAE AERIS LETHIFERA UIS, & REMEDIA.
SQUAMAE uis. Ea siquidem pota, intolerabiles alui defluxiones mouet, aut noxias uomitiones concitat, obortis inde molestissimis alui, & uentriculi punctiōibus. His auxiliantur citatæ primū uomitiones: deinde ægri in balneum mittendi sunt, in quo hircorum conferbuerint capita, aut ingens cochlearum numerus. Prodest & menthæ succus potui datus: insuper aluum, et uentriculum calido rosaceo perungere expedit. Verum ad hoc præ ceteris pol-
 10 lent acori radices trium drachmarum pondere potæ, aut earum succi tantundem. Sed nobis acori succum dare per-
 difficile fuerit, cū legitimum in nostris non proueniat regionibus, nec nisi siccum afferatur. Lituani tamen, & Tar-
 tari eo abundant, ut superius libro primo prodidimus.

Υδράργυρος. ARGENTVM VIVVM.

CAP. XXVIII.

ARGENTVM viuum potum eadem quæ spuma argenti infert, eidemque utendum auxilijs. Lac copiose potum auxiliari constat: sed postea euomant, qui hauserunt.

VERAM omnino & exquisitam argenti uiui cognitionem non habuisse Dioscoridem & Galenum, illud maximo
 indicio esse uidetur, quod hic paucis, ille uero perplexè eius historiam, & facultates tractauerit. Hoc, ut in præfa-
 20 tionis huiusce uoluminis commentario tradidimus, interimit, si largius bibatur, excessu summè frigido & humido.
 Putrefacit enim hoc suo exuperante temperamento innatum cordis humorem, ac subinde congelat sanguinem, uita-
 les spiritus, & ipsam deniq; cordis substantiam. quandoquidem id medicis experientia compertum est, ut Conciliator tes-
 tatum reliquit. Nam cū seplasiarius quidam ardentissima febre correptus, siti intolerabili uexaretur, & delirio
 oberrans in pharmacopolium descendisset, ut aliquid ad potandum inueniret, forte fortuna in argenti uiui uas incidit,
 multumq; ex eo potauit, aquæ fortasse uice: postea statim in suum cubiculum se recepit, ubi paucis post horis conge-
 latus interiit. At cū eius domestici sub cadauere magnam argenti uiui quantitatem inuenissent, iam per sedem egressi,
 aduocarunt medicos, ut eius rei, quam miraculum existimabant, diligenter causam inuestigarent. Ii statim ex phar-
 macopolio argenti uiui uas adferri iusserunt, quod ubi ferè uacuum reperissent, rem uti se habuerat deprehenderunt:
 auxitiq; fidem, quod cūscerato homine, adhuc argenti uiui libram in eius uentriculo inueniunt: quin & sanguinem
 30 circa cor concretum. Quo argumento palam sit, magno admodum recessu frigidum esse argentum uiuum. Verum
 enimuero in eius curatione illud inquirendum est, an purum sit quod potum fuerit, an salua aliūque liquore extinctum,
 aut acerrima aqua, qua chymistæ utitur, aut per se tantum præcipitatum, aut unā cum arsenico, uel chalcanto subli-
 matum. cū enim aliud alio perniciosius habeatur, proprium quodlibet exigit remedium. Pernicialius est sublima-
 tum: secundum hoc præcipitatum: proximè sequitur quod salua, aut aliquo liquore fuerit extinctum: minus uero
 ceteris nocet, quod purum, uiuumq; fuerit: uelut cū fluidum admodum sit, & ponderosum, non difficulter clyste-
 ribus extrahitur. Id quod ceteris generibus non euenit, quæ cū uentriculo inhereant, illum facillè erodunt, & ex-
 ulcerant. Argento uiuo puro, aut extincto, aut præcipitato epotis, eadem consequuntur symptomata, quæ argenti
 spuma pota infert, sed cum magno anhelitus scetore, quem & ij resipiunt, qui Gallica lue affecti eo illinuntur. Quod
 maximum præbet indicium, quod sua exuperante humiditate, omnes humores, qui uentriculo alijsq; circumstantibus
 40 partibus hæserint, computrescere faciat. Ceterum epoto sublimato, illico lingua, & fauces non aliter exasperan-
 tur, quàm si quis immaturorum sorborum succum hausisset. Quod sanè incommodum nullo lenientium gargariza-
 tu, nisi difficilè, & longo tempore tolli potest. Id enim quàm primū in uentriculum descenderit, ei pertinaciter in-
 heret. quare statim erodit, & exulcerat: tum inextinguibilem sitim excitat, & inexplicabilem angustiam inducit. His
 succedit linguæ tumor, animi deliquium, urinae suppressio, anhelitus difficultas, & uentriculi, & intestinorum tor-
 mina, tam uehementi erosione, ut nisi confestim succurratur, pereant affecti, erosis, perforatisq; uentriculo, & in-
 testinis. Purum curatur (ut Dioscorides, Aëtius, & Paulus memoriæ prodidere) auxilijs, quibus argenti spuma:
 nam nisi copiosius ebibatur, non interficit, quod ob sui tum pondus, tum fluxilem substantiam facillè per inferna sece-
 dat, nulla in uentriculo, & intestinis protracta mora. Ex quo nil mirum, quod scripserit Auicenna, non deesse qui bi-
 bant argentum uiuum, & nullam inde sentiant noxam, quod facillè labatur è corpore, dummodo qui hauserint, conti-
 50 nue huc atq; illuc deambulent. Goritienses mulieres ægrè parturientibus ultimo remedio, argentum uiuum potandum
 præbent, scrupuli pondere. Nec desunt qui ad interimendas alui tineas, pueris etiam propinent, ad duorum grano-
 rum milij quantitatem, citra nullam molestiam. In aliorum autem curatione alia requiruntur remedia, nempe cly-
 steres, uomitiones, pingua in potu sumpta: & ut in uniuersum dicam, his opem ferunt omnia medicamenta, quæ ue-
 nenis erodentibus conueniunt, quorum latius superius meminimus in cantharidum curatione, ad quam breuitatis studio
 lectorem reijcimus: namq; ijs efficaciora non plura hæctenus nobis comperta sunt. Nec alijs utendum est remedijs,
 ubi quis cinnabarin sumpisset.

Argenti uiui
perniciālis na-
tura.Argenti uiui
sumpti cura-
tio.

ΤΙΤΑΝΟΣ, ΣΑΝΔΑΡΑΧΗ, ΑΥΡΙΠΙΓΜΕΝΤΟΝ. CALX, SANDARACHA, AVRIPIGMENTVM. CAP. XXIX.

CALX, sandaracha, & auripigmentum, pota aluum, & intestina cum vehementi erosione excruciant. Præbenda cuncta, quæ suo admistu illorum acrimoniam hebetant, ac soluunt, & facilem lubricamque aluum reddunt, cuiusmodi ibisci, & maluæ succus est: natura enim utriusque perlubrica. Dandum decoctum seminis lini, vel semen tragi herbæ, vel oryza, lacque cum aqua multa copiosum, iura pingua, & boni succi.

Calcis, sandarachæ, & auripigmenti uenefica vis, & curatio.

Arsenici sublimati, & aliorum quorundam venenum.

Arsenici sublimati curatio.

Aeruginis ueneri remedia.

Risagalli curatio.

NON modo Calx, Sandaracha, & Auripigmentum, quorum historiam superiore libro tradidimus, hausta uehementissimos uentriculi, & intestinorum cruciatus, & erosiones excitant, ut Dioscorides inquit; sed etiam sitim inexplabilem, faucium, & gulæ asperitatem, tussim, spirandi difficultatem, urinæ suppressionem, & dysenteriam. Cæterum hæc omnia adiuvantur (ut scite docet Dioscorides) pinguibus acrimoniam obtundentibus, & potionibus lenientibus, aluumque lubricam reddentibus, tum etiam cremoribus, atque seminum quorundam spissamentis, ut in cantharidum curatione latius, diffusiusque prodidimus. quandoquidem medicamentorum omnium erodentium curatio à cantharidum curatione non differt: neque ipsi sanè ualentiora nobis sese offerunt remedia. Quare ex eo loco illa medicamenta petenda erunt ipsi, quibus usui futura sunt. Eosdem quoque effectus malos, & noxios præbent ARSENICVM sublimatum, Aerugo, & quod officinæ Risagallum appellant: quin & Saponis lixiuum, quod uulgò uocant Itali la maestra, & Aqua ea omnium acerrima, qua aurifices, ac chymistæ aurum ab argento separant. Sed aquæ huius, & lixiuij difficilis est cura, quod illico in totum diffundantur corpus. Vniuersalis tamen curandi ratio eadem erit, quæ calcis, & auripigmenti, tametsi alterum altero sit uehementius, & erodentius. Qui autem priuatim Arsenicum sublimatum hauserint, eos frequenter uomere oportet, potio semper prius butyro, aut per se tantum, aut addito rapii seminis decocto. Prosunt his & clysteres ex pingui iure, aut ptisana alicuius cremore, aut spissamentis ex psyllij, maluæ, & cydoniorum semine factis. Auxiliatur amygdalinum oleum, & ius pinguium gallinarum in cibis sumptum. In præstantissimum uerò antidotum censetur fossile crystallum, in tenuissimum puluerem contritum drachmæ pondere, ex dulci amygdalino oleo potum. Porro AERUGO, præter alia eius mala antè dicta, adeo spirandi meatus occludit, ut magno impetu suffocet affectos. Succurritur noxæ crebris cum butyro, & calida excitatis uomitibus, ut in arsenico, & infusis subinde clysteribus ex asinino lacte, & dulci amygdalino oleo. Prodest & Lemnia sphaeris drachmæ pondere ex uino albo pota. Præstat item in olei balneum laborantes ad uentriculum usque demittere. Sed proprium huiusce pharmaci antidotum (ut ait Conciliator) est, ut qui hauserint, bibant ex uino corallia rubra in tenuem puluerem contrita senorum scrupulorum pondere. Cæterum RISAGALLO uulgò dicto, quod quidam Realgal appellant, cum maxime extremèque siccet, & neruos contrahat, non alia conuenit curatio, quam quæ argento uiuo, & arsenico sublimatis, & aerugini adhibetur. quanquam priuatim non obscure iuuat uniuersum corpus dulci amygdalino illinire, & uiolaceo iulapio, & ptisana hordeacea sitim extinguere. Proficit & pinorum nucleorum oleum, aut è magnis nucibus, quæ ex India aduehuntur, expressum, semilibræ pondere potum. In summa ea omnia efficaciter adhibentur, quæ cantharidibus conferre diximus.

Λεπιδος θαλάσσιος. LEPVS MARINVS.

CAP. XXX.

QUI leporem marinum biberunt, piscium uirus olent: procedente tempore, aluus dolore afficitur, & urina sistitur: et si quando eam reddere contingat, purpureum colorem referet. omne piscis genus auerfantur, & odio habent: foetido, ac graui sudore manant: biliosus vomitus, interdum sanguini promiscuus, subsequitur. His dandum lac asininum, vel passum continuè, aut radicis maluæ foliorumque decoctum, aut trita cyclamini radix cum uino, aut ueratri nigri, aut scammonij succi drachma, cum aqua multa, punicique mali acinis. Cedria contrita cum uino efficax est: anserinus sanguis, ut tepebit, potus. Sed cum pisces omnes respuant, aspernenturque, solis fluuiatilibus cancris vesci possunt, bibuntque eos admisto uino, adiutiue ab his percoquant. cumque appetere & comesse pisces cœperint, suæ salutis indicium habent.

Leporis marini ueneri signa.

DIXIMVS de Lepore marino libro secundo, de quo ita scribit Nicander in alexipharmacis. Sin marini lepore malè perdentis potionem deprehenderis, perniciem afferentem, odorem eius senties, qualis est squamarum, & piscium purgamenti. Porro gustus, & sapor eius piscosus est, qualis putrefactorum piscium esse solet: uel cum nondum ablutorum squamæ polluant corpus. Sequitur huiusce potionem uiridis fellis suffusio, cum obtenebratione uisus: & caro paulatim in homine contabescit. Accedit his ciborum omnium abominatio, malus habitus, & talorum ardor: oculi in concauum occultantur, & genæ ac maxillæ florido colore rubent. Urina ægerimine redditur: quæ tametsi reddatur, purpurea apparet, & plus æquo sanguinea. Ad hæc si pisces agris offerantur, eos illico nauseabundi exerantur. hæc ille. Cui subscribunt Aëtius, & Auicenna, qui præter relata indicia, alia adhuc lepori marino epoto assignant, his uerbis. Marinus lepus adeo isterum inducit, ut totius corporis habitus croceo admodum colore inficiatur. Postea facies liuens intumescit, pedum plantæ incenduntur, adest spirandi difficultas, pectoris & pulmonis angustia, rufescuntque oculi. Dehinc tussis emergit sicca, sputus cruentus, renum dolor, uiriliūque inflammatio, adeo ut per pauci

perpauci euadant, qui non labantur in tabem. Quare Galenus libro de theriaca ad Pisonem, proprium marini leporis esse ait, ut pulmonem exulceret, & erodat. Succurritur noxæ (ut Dioscorides inquit) asinino lacte ex passo poto, & maluæ decocto. Neq; id aliam ob causam, ut Aëtius declarat, quàm ad eliciendum uomitum, & ueneni acuitatem retundendam, quemadmodum elleborum, cyclaminum, et scammonium exhibet, partim ad citandas uomitiones, partim ad alium deiiciendam. Cetera uerò, ut incommodis subueniatur, quæ internis infert particulis. Præfertur quibusdam aduersus hoc malum humanus sanguis calens & uenis potus: humanum item lac, ab ipsis uberibus exuctum, & uulpis caro inassata: quin & theriaca diatefferon tribus diebus pota.

φρύνος, καὶ βάτραχος ἑλαῖος. RVBETA, ET PALVSTRIS RANA.
CAP. XXXI.

RVBETA, aut rana palustris assumpta tumores ciet: pallor corpus uehementer decolorat, ut planè buxum spectetur: spirandi difficultas torquet: & grauis halitus oris, singultusque, inuita interdum genituræ profusio consequitur. Adiuuantur secundum uomitionem multo meri potu, & arundinis radicis binis drachmis, aut cyperi totidem. Breuiter, cogendi sunt ut uehementi ambulationi & cursui se credant, ob torporem, quo corripuntur. quinetiam quotidie lauandi sunt.

RVBETAE Ranae, quam quidam bufonem uocant, diuersa reperiuntur genera. Terrestris tamen, quæ Graecis phrynos dicitur, Latinis uerò rubeta, quod in frutetis & sepius inter rubos degat, nocentior, magisq; lethifera est, quàm quæ in paludibus, & aquosis scrobibus uiuit (id quod non rectè, meo iudicio, intellexit Aloysius Mundella, Brixianus octaua sui uoluminis epistola) tantoq; magis noxia, lethiferaq; fuerit terrestris, quantò in opacioribus, frigidioribusq; locis uitam duxerit. Quamobrem in hoc genere eæ omnium pessimæ creduntur, quæ in umbrosis conualium syluis, & in harundinetis morantur. Adultæ crassa tenaciq; conteguntur cuti, adeo ut acutissimo palo quandoque difficilè à rusticis, qui ita eas interficere solent, perfodantur. Hæ cum circumnascens herbas, siue aliquod depascens animal, ueneno inspicere uolunt, contrahunt sese in tumorem, ut uenenum per urinam longius ei aculentur in plantas, & circumstantes quadrupedes. Quare admirari non licet, si nonnunquam repente interimant homines, qui fraga, fungos, aliasq; plantas harum ueneno infectas inscij deuorauerint. Quippe quod non modò ueneni mistu hæc omnia inficiunt; sed etiam salua ea sepius conspiciunt: quæ sanè non minus mortifera est, quàm napellus. quinetiam earum sanguis uipereo scatet ueneno. Proinde mirum non est, si in puluerem potæ mortifera inferunt incommoda, quemadmodum & morsu. Nam etsi dentibus careant; tamen compressa scabris gingiuis particula, et subinde ingressa per cutis spiracula salua, demorsos uenenant, ut in præfationis huiusce libri commentario tradidimus. Sicca & in puluerem potæ, ut Auicenna refert, præter mala quæ à Dioscoride redduntur, faucium, & gutturis tum inflammationem, tum siccitatem excitant: item oculorum caliginem, uertigines, conuulsiones, dysenteriam, fastidium, uomitus, animi deliquium, delirium, amentiam, & plerunque edentulos faciunt homines, quauis euadant, qui hauserint. Nec minora etiam pericula adferunt fructus, & herbe earum ueneno infectæ, & epotus earundem sanguis. Curantur ijs malis affecti theriaca, uel Mithridatis antidoto tribus cōtinuis diebus ex uino potis. Idem præstat testudinis marine sanguis, additis cumino, leporis coagulo, & uino. Datur potanda præsentaneo remedio quinta essentia nostra theriacalis. Quin & oleum nostrum de scorpionibus exterius commodè inungitur. Præfert Conciliator smaragdi puluerem ex uino potum scrupuli pondere, cum eo tamen, ut subinde intret æger nudus in mulum recenter exenteratum, inibiq; conclusus moretur, donec defruescat cadauer, totiesq; sic exenteratum mulum aut equum, si mulus non adsit, permutet, donec effuso diutius sudore cedat noxa. Aëtius mulis, & equis parcens, in clibano, quantum tolerari possit, calidissimo affectos, uel alio in loco arte calefacto detinendos ad sudandum iubet, quemadmodum curantur aqua inter cutem laborantes. Quorum medicamenta curatioq; ut Auicenna est author, hoc in negotio non parum

Rubetæ, palustrisque ranæ uenenum.

Ranæ maleficæ signa, & curatio.

conueniunt. Proinde prodest ijs maximè rhabarbarum, diacurcumæ, & dialacæ confectio: tamen si Conciliator lapidem his omnibus præferat, quæ in earum capite reperiri solet.

Βδ'ΑΛΑ. HIRUDO.

CAP. XXXII.

DEVORATAE cum aqua hirudines, si ori uentriculi adhærent, tractione partium, nonnullam suctionis imaginem præbent: eo enim argumento hausta hirudo deprehenditur. Has muria forbitione excutit, & Cyrenaicus succus, aut laserpitij folia, aut betæ, cum aceto, aut pota niuis glebula, cum posca. nitrum ex aqua gargarizatur, aut atramentum futorium aceto dilutum. Si faucibus hæreant, in aquam calidam ingressis, aqua frigida ore contineatur, & ad eam hirudines exilient.

Hirudinum deuoratarum noxa.

Hirudinum curatio.

HIRUDINES rarò in alijs aquis inueniuntur, quàm in palustribus, lacustribus, & stagnantibus: quandoquidem in probatissimis fontibus, & arenosis, & saxosis fluuijs non nisi rarissime uiuunt, cum suapte natura coeno, ac limo delectentur. Quamobrem caueant, qui palustres, uel stagnantes aquas bibunt, ne hirudines simul ingerant, quæ admodum inexpertis uiatoribus nonnunquam euenit. nanque æstatis tempore calore, & siti defatigati, dum aquam, cuiuscunque in itinere obuiauerint, auide potant, sæpe imprudenter hirudines hauriunt. Quo fit, ut subinde non modò sibi sanguinem exugi sentiant (ut tradidit Dioscorides;) sed etiam (ut Auicenna inquit) cruenta expuant, ac præ timore melancholici fiant. Verùm anteaquàm aliquod offeratur medicamentum, inuestigandum est, an animal ori uentriculi, an gule adhæserit, an ipsis faucibus. Id quod facillè intelligi potest ex eorum, qui hirudines hauserint, relatione: quoniam ubi suctionem sentiunt, nimirum ibi hirudinem fixam esse significatur. Quod si ori uentriculi affixa fuerit, auxilium præstat muria leniter epota, foetida item laserpitij lacryma, quin & lixiuium cum sale & aceto, aut raphani domestici succus cum aceto, aut oleum crudum haustum, quod per se tantum hæc interficit animalia. conferunt insuper ea omnia, quæ alui tineat, et lumbricos necant. Si uerò guttur medium ab hirudine obsideatur, proderit acre lixiuium gargarizare, aut aquam, in qua alumen cum aceto inferbuerint, uel calceanthum, aut muriam cum lixiuium, aceto, & sinapi simul commistis. Sed si ea faucium ambitui hæreat, opem mirificam feret (ut Dioscorides docet) calidæ balneum, aqua frigida in ore contenta. Siquidem hirudo ab aquæ calore propulsata, ad frigidam in ore contentam decurrens, facillè unà cum ipsa aqua expuetur. Interdum contingit, quòd statim sub linguæ radicibus, uel in primis faucium partibus adhærescit, ita ut depressa lingua uideri possit: tunc rostratis forcipibus facillè extrahi poterit, uel quòuis alio instrumento, quod cuique in promptu fuerit.

Ε'λλέβορος λευκός, θάψια, ἐλατήριον, ἀγαρικόν μέλαν. VERATRUM ALBUM, THAPSIA, ELATERIVM, AGARICVM NIGRVM.

CAP. XXXIII.

PROVIDENDVM etiam ijs, quæ etsi ferendi auxilij gratia tradantur; non minora tamen cæteris uenenis pericula sæpius adferunt. Qualia sunt album ueratrum, thapsia, elaterium, agaricum nigrum: siquidem ea strangulatus concitant, aut immodicas deiectiones mouent. Quibus ea medentur, quæ in fungorum mentione, & similibus retulimus. Nimios autem deiectionum impetus, medicamentis, quæ excrementa supprimunt, coërcebimus. Neq; negligenda quæ parum quidem nocere uidentur, interim uerò uitam in discrimina agunt. Quo in numero sunt syluestris ruta, gith, nouæ glacies, pappi recentes: flores autem sunt eius spinæ quæ cætos dicitur. Eos qui sumperint, sola uomitio recreat.

Diuisio capituli castigata.

EXTANT quàm plurimi Dioscoridis codices, in quibus caput hoc de Veratro albo, Thapsia, Elaterio, & Agarico nigro, à præcedenti capite seiunctum non legitur. Verùm cum antiquissimus manuscriptus codex, hæc proprio, & peculiari capiti dicauerit, uideaturq; absurdum de his disseruisse Dioscoridem unà cum hirudinibus, cum quibus nullam habent cognationem, neque iisdem curantur remedijs, non temerè facturos duximus, si illa à nobis seorsum proprio capite ab hirudinibus distincto, tractarentur. Sciendum itaque est, quòd cum hætenus scripsisset Dioscorides omnium uenenorum indicia, quæ pota, uel deuorata, homines necant, uel saltem ægros efficiunt, quin & uniuersalia & particularia antidota tradidisset, quibus illorum uis frangi, ac destrui possit, cum præterea sciret aliqua in medicum usum haberi medicamenta alui ducentia, quæ simpliciter pota, & nullis antidotis infrænata, uel maiori mensura, uel pondere, quàm par sit sumpta, non minus homines interimunt, quàm quæ propriè uenena uocantur, medicos illud hoc loco admonere uoluit, quòd in propinandis hisce medicamentis minime cæcutiant, sed in hoc omne suum studium, omnemq; diligentiam impendant. Verùm quauis, inter ea omnia, quæ in medicum usum ueniunt, paucorum tantum meminerit, nempe thapsiæ, albi ueratri, elaterij, & agarici nigri; non tamen ob id fuerit insimulandus, quòd nesciuerit præter hæc, alia plura esse medicamenta, quæ noxam inferre possunt, aut maiorem quàm illa, aut æqualem. Quippe quòd illi satis uisum sit, si tantum horum exemplo imperitos medicos discrimen, noxamq; docuisset, quæ omnia in uniuersum medicamenta alui cum labore ducentia plerumq; sumentibus adferunt, cum (ut modò diximus) uel largius quàm deceat, uel suis antidotis exuta sumuntur. Sed ut harum rerum studiosis in omnibus, quantum possumus, satis

- satisfaciamus, præter ea, quæ à Dioscoride tradita sunt, nos alia quoque plura addere decreuimus, quibus quotidie passim utuntur medici. Cuiusmodi sunt cyclaminus, ueratrum nigrum, euphorbium, turpetum, tithymali omne genus, scammonium, colocynthis, bryonia, lathyris, ricinus, thymelæa, & chamelæa. Quandoquidem cum hæc omnia medicis in frequentissimo sint usu, ad corporis excrementa exigenda, & ad uomitum quandoque ciendum, in quam plurimis hominum affectibus, mihi sanè negligentæ adscribi posset, si hæc prorsus silentio inuoluissim, præsertim cum sæpius eueniat quorundam circumsoraneorum imperitia, ac temeritate (pharmacopolas nunc prætereo, quod eorum errata sæpe, ac sæpius improbaui) ut uulgaribus, & rusticis, necnon & quandoque nobilibus, innumera propinentur pharmaca alium ducentia, quæ plerumque sumentes in magnum discrimen ducunt, quoniam nec medicamenta ponderant, nec infranata exhibent, nec ad ægrotantium temperaturam, ætatem, sexum, consuetudinemque respiciunt. Quo fit, ut ægrotantes, qui in eorum manus incidunt, præcipue ij qui natura sunt imbecilles, magnis nonnunquam afficiantur incommodis, quibus nisi periti proprijs succurrerent remedijs, facile interirent. Albi itaque Veratri potionem, aut Thapsiæ, aut Elaterij, aut Agarici nigri, aut Cyclamini sequuntur uomitus, ingentia alui profluvia, intestinorum tormina, strangulationes, & respirationis angustia. quibus dehinc tanta succedit principum facultatum imbecillitas, ut paruo temporis momento ægri animi deliquio corripiantur, grauius spirant, & frigido sudore madescent. Postremo, nisi citius succurratur, oborto singultu, illico uel suffocati, uel conuulsi intereunt. His primum auxiliantur uomitiones (ut multoties diximus) crebro concitatae, & infusa clysmata, quorum sæpissime superius meminimus. Post hæc remedio sunt antidota, quæ in uniuersum omnibus aduersantur uenenis, præsertimque theriaca, cui (ut Galenus pluribus in locis testatur) uis peculiaris inest, modo adulterio uacet, ut sumpta post medicamenta deiectionia, adeo eorum superet uires, ut nihil per aliam exigant. Ceterum priuatim Albo ueratro confert aqua mulsæ largius sumpta, & nymphææ flores duarum drachmarum pondere poti, uel deuorati, traduntque hæc propria albi ueratri esse antidota. Cyclamino deinde conducunt lauri bacca, duarum drachmarum pondere, sed propria facultate nigrum piper in puluerem contritum, & eodem pondere potum. Elaterio præterea opem fert Andromachi theriaca ex baccarum lauri decocto, aut melle pota senum scrupulorum pondere: uerum proprium eius remedium est menthæ succus. Thapsiæ denique & nigri agarici noxa tollitur, ijs medicamentis, quibus albo ueratro subuenimus, cum eadem sint huius, quæ illorum incommoda. Fiunt quoque à NIGRO ueratro (ut scribit Auicenna) interdum horrenda symptomata, nempe intolerabiles alui fluxiones, suffocationes, conuulsiones, animi deliquia, palpitatio cordis, lingue arefactio, dentium constrictio, frequentissimi ructus, & uniuersi corporis inflammatio: & nisi illico succurratur, tremor consequitur, uniuersum occupans corpus, cum quo postremo commoriuntur ægri. His auxilium præstat absinthium ex uino potum: quin & cumini, & anisi semen, nardus, castoreumque æquis ponderibus in puluerem contrita, & ex uino pota: appositis, ubi intumuerit uenter, linteolis igne calefactis, itemque sacculis flatus discutientibus. Cibandi autem sunt ægri recenti caseo, melle, butyro tam crudo quam cocto, pinguium carnum iuribus, ac etiam passo. Sed non propterea parcendum fuerit antidotis in uniuersum iuuantibus, nec etiam nymphææ floribus, utpote qui non modo albi ueratri uires demoliuntur; sed etiam nigri. Porro EUPHORBIVM fauces, & guttur uehementi admodum incendio uexat. Corpus uniuersum inflamat, uentriculum, & intestina magno dolore erodit, singultum excitat, & continuas alui fluxiones. Quæ itidem omnia mala inducunt TURPETVM, Scammonium, Colocynthis, Bryonia, Tithymali omnes, Lathyris, & Ricinus. quanquam non tam acriter nocent, ueluti euphorbium. A THYMELÆA autem, & Chamelæa pituitosæ spumantesque excitantur uomitiones, alui profluvia, intolerabiles intestinorum, & uentriculi erosiones, angustie, inflammationes, & uniuersi corporis cruciatus: quin & sitis implacabilis, singultus, conuulsio, præpedita locutio, & alia seuæ accidentia, quæ quandoque ea excedunt, quæ ab epoto euphorbio proueniunt. His omnibus in uniuersum primum opitulantur uomitiones & clysmata, seruata uniuersali methode, ac etiam communis usus antidota. Priuatim uero profunt oleosa, ac pingua: item quæ ualenter sunt frigida, ut hæc ingentem feruorem extinguant, illa uero ut exuperantem acrimoniam obtundant. Proinde prætulit Auicenna acidum lac, caphuram ex rosacea aqua potam, puniceorum austerorum uinum, angurie, cucumeris, cucurbitæ, & acidorum malorum succum: item hordei ptisanam niue, uel glacie refrigeratam. Sed proprium (ut aiunt) euphorbij antidotum est citri semen ex uino, in quo helenij radix inferbuerit potum. Scammonij uero lac, à quo demptum fuerit butyrum, malorum, cotoneorum, rhois, ribisque succus. Colocynthidis deinde antidotum fuerit sanè bubulum lac, & butyrum recens, Lemnia sphragis, & smaragdi puluis, pluries pota. Turpeti præterea, & Tithymalorum omnium, Andromachi theriaca ex uino pota, in quo Cretense dictamnium incoctum fuerit: item mumia sepiulcorum in puluerem ex uino meraco pota drachmæ pondere. Bryoniæ porro, theriaca ex uino hausta, in quo helenium conferbuerit, itemque nigrum piper contritum. Lathyris ad hæc, & Ricini proprium antidotum est hyperici succus, aut herba ipsa in puluerem pota. Thymelæa denique & chamelæa rosaceum serapium, ex hordei ptisana potum, & subinde origanum Cretense igni tostum. Sed hæc omnia præstant tantum ad supradiCTORUM medicamentorum uim deleteriam superandam. Ceterum cum plerumque eueniat, ut hæc, quæ modum excedunt medicamenta, uaria ac diuersa adferant incommoda, quæ etiam ob sui repentinam uehementiam præsentanea exposcunt remedia, nempe continentes uomitus, perpetua alui profluvia tam cæterorum humorum, quam puri sanguinis, cum uasorum oscula ueneni ui referantur, conuulsiones, præfocationes, animi deliquium, & uirium omnium imbecillitatem; idcirco non modo attendendum fuerit, ut medicamenti uis antidotis superetur; sed etiam ut ipsis grauib. symptomatis omni diligentia succurratur. Quandoquidem hæc sæpius tanti sunt ponderis, ut maiorem, celerio remque expetant curationem, quam cetera. Inhibentur itaque uomitus modum excedentes (si tamen medicamentum cum humoribus reiectum sit) adstringentibus medicamentis, quæ uentriculum roborant, exterius præsertim illitis: quin & uinculis, ac sibilis, extremis membris

Albi ueratri,
aliorumque no-
xa, & auxilia.

Nigri ueratri
noxa, & cura.

Euphorbij,
& quorundam
aliorum uene-
rata potio.

Euphorbij, &
aliorum om-
niū curatio.

Remedia ad
uaria sympto-
mata.

membris obtortis. Faciunt ad hoc in corpus sumpta flaua myrobalana, tam sicca, quam saccharo asseruata: item nucs cum putaminibus saccharo similiter condita, diacytonites, saccharum rosaceum diutius inueteratum, addita Lemnia sphaeragide: preterea cydoniorum, & punicorum malorum uinum, syluestrium prunorum succus, myrti baccæ, rhus, rosa sicca, syluestrium rosarum semen, cornu ceruinum combustum, santala, corallia, omphacium, acetum, & id genus alia. Sed eorum quæ exterius illita profunt, hæc sese offerunt, Indica uidelicet, & Celtica nardus, mentha, glandes, lentiscina, resina, thus, flaua myrobalana, myrti folia, & baccæ, rhus, melinum, nardinum, lentiscinum, & myrrinum oleum. Nec tantum pollent hæc ad uomitiones compefcendas; sed etiam pari facultate ualent ad sistendas alui fluxiones, quæ modum excedant: uerum ijs uniuersa alius est illinenda, ab ipso uentriculi ore ad pubem usque. Præstat & brachia ab scapulis ad manus, & crura à coxendicis articulo ad pedes usque, fascijs constringere, offusis subinde austeris plantarum succis. Confert item sudoris excitatio, aut detentis ægris in calido cubili, aut laconicis arte calefactis, in quibus egros caput emittere oportet, aut brachijs, & cruribus, in calidæ balneo demersis. Ab his dare conuenit, quæ adstringunt, & roborant. Principes in uniuersum facultates roborant odorata medicamenta, cuiusmodi sunt rosæ sicca, caphura, garyophylla, agallochum, styrax, laserpitij lacryma, iuniperi baccæ, santala omnia, & id genus plura. Prætulit in huiusmodi alui fluxionibus Auicenna nasturtij semen tostum, trium drachmarum pondere, ac subinde in lacte decoctum, quousque lac concreuerit, & postremo potum. Si uero hæc non profuerint, soporiferis uti licebit, nimirum Philonis medicamento, athanasia, requie, & alijs quibuscumque quæ opium, aut meconium exceperint. Nam etsi hæc quoque noxa haud uacent; tantum tamen adferunt iuuamenti (si tamen recta ratione exhibeantur) ut ijs tuto in tam magno discrimine medici uti possint. In summa si optimam haberemus theriacam, quæ ex adulterinis & supposititijs non esset confecta medicamentis, omnibus præponeretur antidotis in superanda in medicamentorum aluum ducentium. Siquidem testatur Galenus (ut paulo superius diximus) pluribus in locis, suis in libris de theriaca ad Pisonem, & Pamphilianum, illud optimæ theriacæ indicium esse, ut à præsumpto deiectionis pharmaco pota humorum deiectionem impediatur, citra ullam ægotantium noxam. Id quod nobis experientia compertum est præstari ab antidoto nostro, cuius descriptionem tradidimus in præfationis huius libri commentario. Prodest non parum præter hæc uomitionibus, & fluxionibus prædictis etiam uictus regimen ex adstringentibus & austeris institutum, quæ deinde niue uel glacie refrigerari conuenit, aut in altum aquæ puteum fume suspendi. Adiuantur conuulsiones, quæ ab ingentibus, laboriosisque alui profluuijs eueniunt, ijs duntaxat cibus, quibus ad resocillanda exinanita corpora, uiresque roborandas utuntur medici. Quo in negotio præfertur humanum lac ab ipsis exuctum uberibus: quin & dulcium amygdalarum cremor, & earum pariter oleum, ciborum condimentis admistum. Profunt & nuclei pinei, pistacia, Indicæ nucs, & melopeponum semen, omnia in mortario contusa, & caporum iure colliquata, addito candidiori saccharo. Opem similiter fert caporum, & phasianorum enteratorum carniū eliquatus succus, carniū ipsis tenuiter incisis, uitreo uase conclusis, & in aquæ balneo eodem in uase decoctis, quousque uniuersus ab his exudauerit succus. is namque frequenter potus cochlearis mensura (ut libello de uiribus cordis prodidit Auicenna) magis succurrit imbecillitati cordis, quam alius quouis cibus. Conducunt præterea recentium ouorum uitelli carniū iuribus admisti, & saccharo respersi: insuper caporum, phasianorum, perdicum, & attagenarum pulpa in mortario contusa, & iure, & saccharo temperata. Præfocantibus porro subuenimus ijsdem tum auxilijs, tum medicamentis, quorum superius mentionem fecimus, cum de mortiferis fungis differeremus. Ceterum meminit hoc capite Dioscorides præter prædicta, melanthij, syluestris rutæ, & earum plantarum lanuginis, quæ in aculeatarum genere quibusdam casti uocantur. Quorum omnium historias, et facultates superius proprijs locis tradidimus, quæ tamen non semper nocent. At si noceant, curantur excitatis uomitionibus, ebibito prius maluæ decocto, aut lacte, aut recenti crudo butyro. Post quæ proficiunt pinguis iura, & cetera, quæ aluum emolliunt. Dent igitur operam, diligenterque animaduertant seplasiarj prohi, ac fideles, ne in ponderandis hisce medicamentis, aut manu aut oculis imprudenter decipiantur. Quinetiam eos admonitos uelim, ut imperitos, ac temerarios circumsoraneos à pharmacopolijs suis excludant, reprehendant, & missos faciant: ac si opus fuerit, protomedicis & rectoribus ciuitatum eos denuncient, ne miselli ægotantes sub publica omnium fide ab hoc improbo ac pestimo hominum genere prodantur, atque in perniciem agantur.

Οἰκία ἡμῶν. DOMESTICA NOBIS.

CAP. XXXIIII.

AQUA frigida abunde pota, aut meracum uinum liberalius epotum, aut passum, præsertim à balneo, aut cursu, aut uehementi exercitatione, strangulatus, & dolores infert. In quibus sanguinis missio protinus, & uacuatio, imminetia soluunt pericula. Sed de notis ueneficiorum, ac remedijs, & cauendi modo, hæcenus dicta sint. Subiungeremus etiam antidota necessaria, quæ præclare auxiliantur, quibus utimur, quale Mithridatium est præsertim, & quod sanguine, & quod scinco temperatur. Verum quoniam alijs in locis diligentissimè scripta sunt, hic ab eorum descriptione superfedemus.

Rerum domesticarum nota.

NON modo aqua frigida, & uinum meracum, aut passum inter ea, quæ nobis domestica sunt, & quotidiano usu alimentum præbent in humane uitæ subsidium, eo modo pota, quo Dioscorides scribit, maxima adferunt discrimina; sed etiam carnes, & pisces. Etenim hæc utraq; cocta, & adhuc feruentia humidis locis diutius asseruata, subindeque frigida deuorata, eosdem malos pariunt effectus, quos à maleficis fungis creati tradidimus: tametsi quandoque non nisi duobus,

nisi duobus, aut tribus post diebus appareat noxa. Tostæ præterea carnes, uenenatorum subeunt naturam, si calide inter duas suffocentur patinas, obuoluanturq; linteis, ne exhalare possint. Eadem etiãnum mala inferunt morticinæ carnes esitæ, quemadmodum & eæ, quarum animalia aut à uenenatis serpentibus, aut à rabidis brutis demorsa, aut fulmine icta interiire. Quandoquidẽ sepius harum esu coli oritur inflammatio, mœror, alui profluuium, furor, obliuio, ueternus morbus, & ad postremum mors insequitur. Quamobrem hæc sanè negligenda non sunt, quin potius summa cura uitanda. quippe aliquos noui, qui his deuoratis nullo medicamento adiuti, intumescere inde toto corpore, tandem uitam misere finiuerunt. Nec minus euitare oportet oua barbi piscis: nam adeo uenenata sunt, ut si largius sumantur, eos qui hauserint, in magnum periculum adducant. Piscium curatio eadem est, quæ fungorum. quanquam non existimat Conciliator, ut piscibus sicut mortiferis fungis conueniant syluestria pyra. Carnium uerò suffocatarum malis succurritur excitatis prius uomitionibus, & infusis chysteribus: mox uini optimi & odorati potu, admisto cydoniorum malorum succo. Præstat à uomitu Lemniam sphragidem bibere, unã cum agallocho, & mastiche. quanuis eadem sit harum cura, quæ coli affectibus adhibetur.

Pisciu, & carniũ noxæ remedia.

De uenenatis animalibus.

Ἰοβόλα. VENENATA.

CAP. XXXV.

DE BESTIIS, quæ uirus eiiculantur, & exitiæ uenenis, ideo scribere aggredimur, ut tota curationis remediorumque ratio ad umbilicum perducatur. Siquidem pars hæc non minus quàm cæteræ aliæ, necessaria est ijs, qui artem medicam exercent, utpote cùm adminiculo eorum, quæ inibi traduntur, doloribus, periculis, & cruciatibus, plurimisque alijs malis homines liberari conueniat. Hæc autem in summa fastigia duo, sicuti ab initio relatum est, distribuitur. Nam qui de feris uirus inspuentibus sermo disserit, theriacus dici solet: qui uerò de amoliendis ueneficijs, alexipharmacus: quo prius tradito, simul quæ sequi signa consueuerunt, præmonstrabimus: tum quæ nonnihil auxiliij ferunt. Omnia autem in promptu, & ad manum habere artificem oportet, propter urgentem sæpenumero necessitatem. Siquidem pauca è uenenis & uirulentis animantibus, tarda & grassantia sensim pericula cient, ita ut dilationem admittant: pleraque uerò præsentaneam perniciem afferunt. Hominum autem partim malè alijs cogitantes, ingenita prauitate maleficium ita temperant, ut spatium curanti liberum non relinquant: partim sceleris admisi cõscientia, aut tristi aliquo euentu oppressi, hausto sponte ueneno, mortem sibi consciscere conantur. qui postea deprehenso, aut resipientes, & uitæ cupidi, præsentaneam opem poscunt. Non defunt qui hostiles sagittas illinentes, aut fontes aquasque puteanas hac labe polluentes, certam & ineuitabilem aduersarijs perniciem moliantur. In quibus ipsis etsi maleficium non subito, sed aliquantò post grassari natura sua comparatum est; tamen nisi primo quoque tempore coercetur, & remedijs subinde excipiat, frustra tandem succurritur, occupatis iam corporibus exitiali ui ueneni. Proinde non vulgari industria diligentiaque in ea re utendum est, ut quod in alijs incommotis ars consueuit, in his quoque salutem mortalibus præbeat. Quin & apud præscos genus hoc unum existimabatur esse eius partis, quæ medicamentis pugnat: sed recentiores id ipsum discreuerunt, nominantes præcautionem, & modum præcauentem, salubris sanantisque medium statuentes, parua & leui supra modum persuasione decepti. Siquidem tres in humanis corporibus constitutiones esse contendunt. vnã, qua sani degimus: alteram, qua sinistra ualitudine corpora laborant: tertiam, quæ medium inter utrasque locum sibi uendicat. In qua positi, sanitatem specie mentiuntur, facileque in morbos & pericula concidunt, ob uim corruptricem, quæ corporibus nostris incumbit: quemadmodum in ijs uidere licet, quos excandescens rabie canis momorderit, necdum tamen aquam horrent: in ijs quoque qui cantharidas hauserunt, sed nondum urinæ tormento cruciantur. Tripartitò igitur artem digeri, triplici que corporis constitutioni merito respondere tradunt. Salubrem partem esse uolunt, quæ sanitatem tuetur: præcauentem, eandemque prohibentem, quæ obstat, quo minus in morbos incidunt: & sanantem, qua uitia discutuntur. Quibus ita responderi potest, quòd primùm ex ista ratiocinatione non tres corporis tantum, sed quatuor haberi constitutiones fatendum esset. quippe ut aliqui sunt, qui necdum morbo laborant, morbo tamen maximè ob independentem causam sunt obnoxij: ita sunt, qui iam priore morbo defuncti, nõdum tamen secundæ ualitudini restituti sunt: id quod in ijs qui à morbo proximè sese recolligunt, cernere licet, qui uirium recreationem & robur desiderant. Sed quemadmodum curandi ratio ad partem medicamentariam pertinet; ita præcautionem eidem subijci par est. Ad arcendas enim ualitudines uehementibus utimur auxilijs, altiore scarificatu, uisionibus, amputatione, derodontibus epithematis, potionibus pernicii occurrentibus, & plerisque alijs. Verùm enim uero sunt usque eò rudes nonnulli, ut ne remedia quidem appellent, quæ morbos arceant. Cuius sententiæ inire rationem haud promptum est: etenim cùm uerbum ipsum, præcauere, tum agendi modus, omnino auxiliarem remediariamque uim præ se ferunt. Mirum uerò nisi etiam

etiam sua illa distributione partium eos complectuntur, qui in pestilentis cæli statu morbo non-
dum correpti sunt: pesti tamen, propter obuersantes aëris occasionem, opportuni, & in morbum
proni redduntur. Dicere forsitan quis posset, salubris institutionis præcepta non aliud esse, quàm
arcendorum morborum rationem: quippe cùm firma reddere corpora, & minus uitij obnoxia
nitamur, ut inoffensa ualitudine degant, nec morbis conficiantur. Neque id silentio prætereun-
dum, quòd maximè præcipuum, & tanquam caput rei est, non oportere medicinæ partium distri-
butionem, totidem corporis constitutionibus respondere, sed naturas singulorum suis notis seor-
sum scrutari, ac explorare, ut suis locis ostendimus. Cum ijs igitur non pluribus agendum. Illud
magis adnotare conuenit, affectus, qui à uirulentis animalibus, uenenisque contrahuntur, uocari
cæcos, id est, quorum ratio minimè iniri potest. Quin & ea, quæ eisdem auxiliantur, nulli pariter
sunt addicta causæ. quapropter quæstionibus obseruatoriæ artis, & eius quæ ratione fulciatur,
annumerari solent. Neque prorsus uerum deprehenditur, affectus huiusmodi cæcos esse. nam
quod semper se protrahit, & nullum in quibusdam necessarijs usum exhibet, haud facili coniectu-
ra colligi potest: etsi naturæ proprietate prorsus cæcos eos affectus concedimus, qui ab exitiabilibus
uenenis, & animantibus, quæ uirulento morfu sæuiunt, contrahuntur. Nam quod ad opus non-
nullum usum præbet, datque medendi occasionem, neque imperceptibile, neque cæcum, nulliue
causæ obnoxium reputatur: sed magis ab ipso quis impulsus, demonstrationem se habere, & opi-
nionem de abditorum cognitione confirmare poterit. Nam etsi sæpe minora sunt, quàm ut sensi-
bus percipiantur; euidenter tamen ex ipsis inter se collatis deprehenduntur. Diocles autem in eo
commentario, quem Plistarcho dicauit, satis modos perstrinxit, ad uerbū ita scribens. Nosse quis
hoc potest cùm in alijs non paucis, tum in uiperis, & scorpionibus, & reliquis id genus, secum ani-
mo reputans, ut quanuis exiguo sint corpore, uixque conspectui subijciantur; magnorum tamen
discriminum ac dolorum causas inferunt: quorum nihil præter quandam corporis exiguitatem,
uimque præ cæteris animantibus datam illis, facile fuerit spectare. Quanta enim ea moles corpo-
ris est, quæ à scorpij ictu, & aliorum id genus uenenatorum, quæ nos morfu conficiunt, attingitur?
quorum aliqua uehementes cruciatus excitant, alia erodunt, & putredines cient, nec desunt quæ
præsentaneam perniciem moliantur. Aut quantulum est quod à phalangij morfu ingeritur, & uni-
uersum corpus excruciat? neque enim quis magnitudinem ipsorum deprehendere posset, cùm
prorsus exigua mole constent. Ergo quòd hæc ad affectus referantur, constitit inter omnes. Ve-
rùm quòd exactè deprehensum sit, uim quandam ipsis inesse mortiferam, quæ insinuata corpori-
bus, molestiarum, quæ exoriuntur, nobis causa sit, in confesso est, & omnium cōsensu persuasum.
Nec quisquam inuenietur usqueadè contentionis studio flagrans, qui aliunde exoriri molestias
asseueret, quàm à materia mortifera partem corporis attingente. Porro id erat, quod inter utilia
artis opera in omni opere dicere oportuit, quænam res opus hoc efficiat, ut nihil prorsus nos lædat,
incomprehensa communis causæ quæ proprijs inest ratio: quandoquidem tum euidenter indicari
possit, cùm deprehensa est. Ideo Erasistratus empiricorum pertinaciam graui cauillatione inces-
sens, cæcis affectibus causas assignauit, inficiatus his communem, & supremam morborum cau-
sam incomprehensibilem esse: & hanc in eo, quem de causis scripsit, commentario aptissimè pro-
didit, candido signatam lapillo. Nec ferendos eos esse censuit, qui se dicant in quibusdam, ut in ue-
nenis, serpentium ictibus, & cæteris id genus trita medendi ratione contentos esse. neque satisfac-
turam sibi obseruationem eam, quæ à causarum comprehensione separata est: primū enim ge-
nere comprehendere facillè possunt. Quòd autem sit lethifera uis, corporaque permutans, ita ut peri-
mat, ex ijs quæ per genus, non per speciem uagantur, curationem indicat, qua hæc hebetare, &
prorsus expugnare liceat. Cùm uerò subiungit. Ad aquam dulcem, & potui idoneam uenit quis,
& ante obseruationem ad uomitum, ad vulneris dilatationem, ad demorsæ partis suctum, cucur-
bitulas adfixit, partem incidit, urentia medicamenta, aut ea quæ uim eandem adipiscuntur, admo-
uit, postremò partem amputauit: secum reputauit medicamina, quæ per summam cutim ferre, &
applicari solita, immixtæ ad intima pernicipi repugnarent. Hæc itaque, quæ disseruit Erasistratus,
ueritati consentanea sunt, nec arti refragantur. Sed methodicos demirari licet, qui mortiferam
uim corporibus illapsam, negotiorum, quæ ipsa facessit, esse causam dissiteant: verū rudiu-
sculè nomini attendunt. Nam apud ipsos palam immixta uis *φθοροποιός*, id est mortifera, nomi-
natur: *φθοροποιός* autem nullius officij alius esse potest, quàm causæ. Aiunt hæc nomina, *μάστιγος*,
& *ἀνακλῦπτεν*, esse reliquis omnibus similia, in quibus partes quædam dictionum non pro
uirtute, sed nuda enunciatione comprehenduntur. Enimvero quemadmodum in his uocibus *μάστιγος*,
& *ἀνακλῦπτεν*, partes neque certos, neque principes retinent significatus; sic in hoc uer-
bo *φθοροποιός*, partes productionis gratia, non pro uirtute coaluerunt. Hinc ad causarum disse-
rentias transeunt, affirmantque causarum aliquas euidentes esse, quæ dum aduersam ualitudinem
crearunt, separantur: cuiusmodi sunt frigus, labor, æstus, & similia. quasdam continentes, quæ
permanent, postquàm morbum excitarunt, hoc est, quibus præsentibus, & effectus eorum adsunt:
incrementibus, affectus augentur: decrementibus, minuuntur: & cùm desinunt, ijdem finiuntur:
quibus

quibus solis ac per se manentibus, effectus quoque ipsi manent. Talia quidem receptissima sunt causarum discrimina, quorum nulli phthoropæon subijci potest. Euidens enim causa non est, quoniam morbus ipse permanet, nec ipsa à corpore separatur. Nec continens causa dici potest, cum magna ex parte hic adfit: quemadmodum accidit ijs, qui à rabioso cane sunt demorsi. Quòd si neque euidens causa, neque continens fuerit, neque per se, neque alterius consortio causa erit. Quòd si à nulla causarum differentia phthoropæon deducere possumus, consequitur, ut neq; causam esse fateamur. Quòd autem asserunt, uocabula quædam in se non habere partes rerum significatrices, sed nuda & simplici pronuntiatione ficta esse, fateri necesse est. Verùm non omnia, sed perpauca talem nancisci conditionem existimandum est: neque enim *τοισιν* in hoc nomine *φθορά* 20 *τοισιν*, perinde atque assumptitia profertur, sed longè principem obtinet significationem. Quemadmodum enim *φθοράς*, id est corruptionis, nomen mutationem in peius significat; sic hoc uerbum *τοισιν* sumi debet, ut nihil amplius ex eo quòd hanc dictionem *φθορά* secum habeat, declaret. neque prorsus id significat, quod omnes palàm audiunt, & huic simile redditur, *καὶ δὲ καὶ δὲ καὶ δὲ*. Si dant à corruptione sanis fieri morbum, concedunt utiq; uim in huiusmodi uerbo *τοισιν* subesse: siquidem aliquid est, quod corruptionem efficiat. Omne autem quod aliquid efficit, ostenditur per singulas causas, quæ corporibus subijciuntur, idque tam in lethalibus uenenis, quàm in ijs quæ corporibus ingeruntur. Verùm nonnihil subiacere causarum differentiis produnt. Quinetiam aberrarunt, non exactam diuisionem assumentes. Qui uerò se dogmaticos profitentur, causam esse partim præparantem, partim continentem asserunt, ut inguinum ulcus, & inguinariam 30 febrem, & quæ effectui tum assisat, tum etiam separetur, ut à fractis præcipitatio. In summa quoties quidpiam suapte natura causa fuerit, nec ulla diuisione comprehenditur, uitiosum est, neque causæ adscribitur, eorum quæ idem genus sortiuntur. Sed quod phthoropæon causa sit, nomen ipsum argumento est, & in ijs quæ contingunt, apertius ostenditur. Quid aliud causæ arbitrantur esse post impressum à serpentibus ictum, quàm ex animante uim, & illapsum in corpora uirus? Neque enim frigus, neque æstus, neque sectionem corporis, neque cruditem, neq; aliud quicquam simile causari possunt. Verùm quoniam causarum differentiis gaudent, & aliquas continentes, alias euidentes appellant, ipsis dicendum, utroque istorum modorum euidentem quidem causam esse, quod affectum præcedit, & quod corporis substantiam præoccupat: continentem uerò, quod morbis præsentibus adest, qua separata recedunt, quæ cum ipsa euenerant. Sed de ijs hæc 40 nus. Statuendum itaque mortiferam uim intrinsecus manifestissimam esse causam, ipsamque principem facere scopum oportet. Et antequàm ad ima decumbant morbi, uariis modis est certandum, donec uis tota corporibus excutiat. Modò enim reuocari debet ea parte, qua pestis intrauerit: modò aliqua alia, præsertim principatum non obtinente, antè coërceatur, quàm altius irreperens uiscera tangat: aut eius pernicies eluatur, retundaturque, cum iam membratim peruagatura est. Itaque uenena si hausta sint, crebris uomitionibus: si morsu impressa, scarificatione, affixis cucurbitulis, exueto, carnis circumscriptione, nonnunquam amputatione extremæ partis, euocantur. Retinentur uerò infusione, & imposito medicamentorum acriù cohibentur. hæc simul utiq; arcere uirus, & eluere possunt. Restinguuntur, & euincuntur meraciore potu, aut passo nulla aqua diluto, uel contrariorum esu, quæ acrimonia sint prædita. Postremò deiectio alui, euocatus sudor, & alia quædam in commune, quæ membratim demonstrabimus, auxiliantur. Verùm enim 50 uero non lethiferam modò materiam; sed & magnitudinem, & tempus, pro scopo considerare oportet. etenim ab ijs remedia quàm plurimum discrimen capeunt. A magnitudine quidem, cum nonnulla ex uenenis, & uirosis animalibus pericula minantur: alia putredines altas, aut exteriores excitant: alia vehementissimos dolores, aut cecos cient: alia uix medicamentis cedunt, & magis minusve molestias excitant. Oportet autem ea, quæ pericula ferunt, peruiacioribus auxilijs expugnari: & minus infesta, mitioribus. Quippe absurdum fuerit in grauioribus, segnioribus medicamentis homines in discrimen adducere: in minoribus uerò, uehementium auxiliorum iniuria corpus laceffere. Finitio à temporibus in promptu est: hoc enim subito in pericula, & præsentibus molestias adducit: illud uerò sensim, & dilatas in diem longam, aut breuiorem producit. Itaq; 50 in acutis quidem cōfestim multa simul auxilia representari oportet: reliquis, paulatim. Hæc quædam artis formula breuiter definita sint. Iam membratim rem prosequamur.

Cum hætenus tradiderit Dioscorides de his priuatim uenenis, quæ epota aut in cibis sumpta, corpora nostra permutant, corrumpunt, destruunt, & deniq; in perniciem agunt, ut hac in re nihil amplius desiderari posset, statuit deinceps de his etiam sibi esse differendum, quæ uirulenta animalia ictu, uel morsu relinquunt. Quòd utiq; probè sciret, hæc non minora, quàm illa representare discrimina, imò etiam maiora: quandoquidem eueniant hæc ex tempore, & præter opinionem, plerumq; in campestribus, & montibus, ubi nullum auxilium, nullaq; uel rara remedia. Quonobrem de his non minus diligenter disseruit, quàm de alijs, quæ corporibus ingeruntur, argumento satis manifestò, quòd uniuersalia horum remedia non una tantum præfatione, sed pluribus scriptitauerit. Quòd cum animaduertit recentiorum quidam, haud dubie existimarunt, hoc sextum uolumen in quatuor libros esse diuidendum, nempe in sextum,

Ratio tractatus de uirulentis animalibus.

Novus ordo
huius libri.

in sextum, septimum, octavum, & nonum. Veruntamen ij mihi non rectè (pace semper eruditorum dixerim) ea ex-
pendisse videntur, quæ in huiusce libri præfationis initio à Dioscoride scribuntur: is enim apertissime hunc sextum li-
brum totius operis ultimum declaravit. Quapropter ipse Dioscoridem secutus, relictis aliorum opinionibus, asserere
non dubitaverim, hunc univèrsam de venenis, & venenatis animalibus tractatū, unum tantum, non plures esse libros:
tametsi pro cuiusq; arbitrio in plures sectiones dividi possit. Quarum prima ijs dari poterit, quæ ore sumuntur in cor-
pus: secunda canis rabidi morsibus: tertia indicij ac symptomatibus, quæ à venenatis morsibus oriuntur: postrema
verò eorum curationi. Verum enimvero cum hæc diutius examinaverim, ut Dioscoridis doctrina ad maius omnium
commodum in unum congeratur, & ne tot huius libri fiant sectiones, venenosorum animalium tum indicia, tum ac-
cidentia, quæ proprijs capitibus tradidit Dioscorides, ijs coniunximus, quibus ipse egit de eorundem curatione, &
remedijs, ut unusquisq; iunctim nulla temporis iactura, uno tantum capite indicia, accidentia, & curationem conse- 10
quatur. Quod & ipse fecit Dioscorides, ubi superius de venenis disseruit, quæ in corpus sumuntur. Ibi enim indicia
à curationibus non disiunxit. Nam si in uno tractatu indicia, in altero verò curationes querantur, maius temporis
dispendium fiet, maiorq; menti molestia inferetur, quam si hæc omnia in unum redacta legentibus sese offerant. Neq;
hoc nobis vitio adscribendum esse putamus, quando res eò magis placere soleant, quò commodius fieri possunt, cum
præterea illud (ut aiunt) frustra fiat per plura, quod fieri potest per pauciora. Neq; etiam ob id quis calumniari po-
terit, quòd Dioscoridis codicem aliqua ex parte depravaverim: quòd nusquam à me depravatum, sed tantum in me-
liorem formam, & ad priorem authoris doctrinam ipsum redactum, & restitutum putem. Porro non aliud super
hac præfatione nobis dicendum videtur (quæ multis intellectu difficilis exitit, ut Marcellus ipse fatetur, quòd fortas-
se Dialecticam ignoraverit) nisi quòd aliud sanè hæc præfatio non sit, quam Dioscoridis Aristotelem secuti discepta- 20
tio, adversus eos omnes, qui superficie tenus in medica facultate, super nuda ac simplici vocabulorum interpretatione
altercantur, eorumq; præsertim, quæ ex varijs, ac diuersis uocibus componuntur. Quandoquidem hæc interpreta-
tionis vocabulorum distractio, potius ad sophistas, & nugatores attinet, quam ad expertos, & probatos medicos, ut
facile uidere est in pluribus irreprehensibilibus vocabulorum exemplis ex pluribus uoculis compositorum, quæ in lib.
peri hermenias ab Aristotele assignantur. Quippe quoniam nouerat ipse Dioscorides, quòd tam methodicorum, quam
dogmaticorum quidam in ipsis compositis uoculis declarandis expertorum, exercitatorumq; medicorum sententiã,
proprijs uoculis denominant, haudquaquam secuti fuerant. Ceterum & eos non parum reprehendit, qui absque
aliquo Dialecticæ fundamento, diuisiones in causis facere audent. nam cum in diuisionibus errorem committant, in ijs
quoq; quæ sequuntur, errent necesse est. Proinde qui hæc latius uberiorq; noscere cupiunt, Aristotelem consulant li-
bro secundo physicorum: illis siquidem mihi amplissime satisfiet. Potuissimus quidem & nos rem hanc pluribus pro- 30
sequi: sed cum nostrum institutum non sit, nunc in aliam materiam digredi, hæc silentio prætereunda duximus.

CANIS RABIOSVS.

Σημεῖα κυνὸς λυσσάντος, καὶ τῶν ὑπ' αὐτοῦ δεδηγμένων.
NIS, ET DEMORSORVM AB EO.

SIGNA RABIOSI CA-
CAP. XXXVI.

DE RABIOSI canis morfu sermonem alijs præposuimus, quòd id animal domesticum, ac
frequens esse consuevit, & in rabiem sæpius agitur, ac perit, ab eoque cauere difficile. inde pericu-
lum inuitabile hominem manet, nisi multis vtatur auxilijs. Canis plerunque flagrantissimis
æstibus in rabiem efferatur: interdum quoties frigora inceserunt. Rabiosus autem potum & e-
scam auersatur: largam spumantemque pituitam naribus, & ore projicit: toruè & solito tristius
intuetur: in omnes passim sine latratu irruit, & æquè feras hominesque, tam familiares, quam i-
gnotos mordet: nec protinus infestum quicquam infligit, nisi, vt vulnus, dolorem: exinde mor-
bus ille, qui ab aquæ metu hydrophobicus Graia est voce appellatus, contrahitur. Euenit autem
cum

cum distentione neruorum, totiusque corporis rubore, præsertim faciei, cum sudore, & languore quodam. Aliqui auræ splendorem fugiunt: alij sine vlla doloris intercapedine vexantur. Sunt etiam qui canum more latratus ædant, & obuiam factos morfu adoriuntur, ac mordēdo simili uitio labefactant. Proinde ex ijs, qui hoc uitium senserint, neminem seruatum vidimus, nisi forsitan ex historia vnum aut alterum euasisse audiamus. siquidem Eudemus superasse quendam affirmat. Themisonem aliqui demorsum in hunc furorem incidisse, et euasisse fatentur. Alij ipsum cum amico aquā expauescenti morem gereret, & officium exhiberet, quadam naturarum concordia, similem contraxisse affectum: sed post multos tandem cruciatus seruatum extitisse. Molestissimum itaque genus morbi, à quo multos, anteaquam ipsum experirentur, vindicauimus, & complures
 10 ab alijs medicis seruatos nouimus.

NVL LVM in uniuersum animal homini tam domesticum, familiareque reperitur, nullumque quod tam multiplici, uarioque genere constet, quam canis. Hinc est, quod uiri, mulieres, ac pueri ijs magis delectantur, quam cæteris animalibus, quæ in domibus nostris aluntur, tanta quidem intercedit canibus cum homine societas. Qui tamen in rabiem acti, quos momorderint, in maximum discrimen plerumque deducunt. Cùm itaque canes à continuo hominum consortio nunquam absint, qui propterea illorum moribus magis subiiciuntur, quam cæterorum, quæ morfu pariter, uel ictu uenenum ei aculantur; ideo merito quidem de his prius, quam de reliquis bestiis uenenatis tradidit Dioscorides. Cæterum quanquam ipse causas non scribit, cur magis æstate Canicula ardoribus, itidem hyeme frigoribus uehementissimis in rabiem aguntur, quam reliquis anni temporibus; cùm tamen palam sit, canum rabiem non aliunde provenire, quam ab atrabiliarijs excrementis, facile cognosci potest, id æstate euenire perusto à caloribus eorum sanguine, hyeme uero frigoribus concreto. Rabidi canis indicia describit Galenus libro de theriaca ad Pisonem (si tamen liber is Galeni legitimus est) his uerbis. Si audieris canem, qui aliquem momorderit, gracilem corpore, & siccum, oculis rubentibus, cauda demissa, spuma ex ore fluente, præterea lingua foras porrecta, & tanquam bile colorata obuiū, quem quam insiluisse, citraque rationem cucurrisse, deinde rursus subito consistentem cum ira quadam magis furenti non ipsi præuisos momordisse, hæc inquam si in eo sic habere audieris, statim rabiosum canem fuisse intelligas. hæc ille. Incedunt præterea (ut quidam asserunt) lento gradu, demissis auribus, abscissa uoce, stupido capite, & obuios non modò homines nullo delectu; sed & bestias demordent. Nec mirum si proprium mordeant dominum, aliosque domesticos omnes, nullius habito discrimine, uel ratione. siquidem cùm proprium atræ bilis sit sensus omnes inficere, omnium & sui ipsius obliti, domesticos ipsos cognoscere nequeunt. Id quod etiam pluribus hominibus accidit, qui melancholici effecti, non modò patrem, matrem, uxorem, & proprios filios; sed etiam se ipsos quandoque occiderunt. Verum enim uero non tantum æstus caloribus, & hyemis frigore canes in rabiem aguntur, sed etiam morticinorum, putridarum, uermibusque scatentium carniū esu: quin & marcescentis earum sanguinis. Quod si fuerint hæc carnes eorum animalium, quæ pestilentia, aut ictu fulminis, aut uenenosorum moribus interierint, eo facilius maioriq; afficiuntur rabie. Quæ etiam excitari solet computrescentibus aquis frequentius ebibitis, quod hæc omnia atrabiliarios succos augeant, & putredine corrumpant. Eoque magis his de causis in rabiem aguntur, quanto alter altero suapte natura magis atræ bili obnoxius fuerit. Aduertant præterea nobiles mulieres, ne suis catellis, quos in delicijs habent, & quibus maxime oblectantur, cibum uel iusculum edendum præbeant, quibus aromata, præsertimque piper & gingiber, fuerint admista. Quippe cùm hæc caliditatis, siccitatisque modum excedant, eadem ratione, qua ingens ætatis feruor, canes rabidos efficiunt. Caueant ideo eas libenter monco, ne ipsis fortè fortuna id mali accadat, quod Tridenti euenisse sci
 30 mus clarissimo Baldo utriusque legis doctore. Is siquidem inter ludendum cum quodam suo catello iam rabie affecto, leuiter in inferiori labio demorsus fuit. Sed ipse huius rei ignarus quarto post mense rabidus factus, & tandem hydrophobicus miserabiliter mortem obiit, nullo adiutus medicamento. Ad hæc sciendum est, quod nō canes tantum (quantum ij magis, quam cætera animalia in rabiem agantur) rabidi fiunt; sed etiam alia pleraque animalia, nempe uulpes, mustelæ, uiuerræ, martes, simiæ, & id genus alia. Quapropter nesciuerim, quo argumento dixerit Galenus libro sexto de locis affectis, solum canem inter cætera animalia corripit rabie: nisi uoluerit dicere (ut equidem reor) canes cæteris animantibus rabiei magis esse obnoxios. Refert Aristoteles libro octauo de historia animalium, camelos etiā, & equos in rabiem agi. Id quod ego quoque asserere possum: etenim memini, cùm ruri degerem, me uidisse equum rabie furentem, qui fracto capistro obuiam quandam uetulam per capitis, & crinium uitam morfu comprehensam, decem pluresque passus à terra suspensam pertulit, nullo tamen uulnere illato, sed magno sanè terrore. Hoc affectu capiuntur (ut Auicenna est author) etiam muli, qui suis aliquando moribus dominos, & stabularios rabidos, & ueluti arrepticios reddiderunt. Verum huiusmodi animalia non nisi rarò, uel nunquam per se rabie tentantur: quandoque idem ferè semper id illis eueniat, cùm à canibus, seu lupis, aut uulpibus rabidis mordentur. Cæterum (ut ipse Dioscorides inquit) rabiosorum canum morfus infestum quicquam protinus non infligit, nisi, ut uulnus, dolorem. Sed neglecta curatione, demorsi aliquo post tempore rabidi fiunt, & aquam expauescunt. quod etiam fatetur Galenus libro de theriaca ad Pisonem, alijsque in locis. Idcirco diligenter aduertant, qui à canibus mordentur, si aliqua sese offerant indicia, quibus conijci possit, canem, qui momorderit, rabie laborasse. siquidem neglectis remedijs (ut modò diximus) in id discriminis demorsi adducuntur, ut nullus subinde relinquatur salutis locus. Tradidere Oribasius, Paulus, Aëtius, Auicenna, alijsque probatissimi authores, quod illitis per integram noctem contritis iuglandibus canū moribus, & postmodum gallis, aut gallinis in escam exhibitis, gallinaceos ipsos sequenti die interire, si à rabido cane illatum fuerit uulnus. Sunt etiam qui asserant, si panis emanante è uulnere sanguine inficiatur, & cuicumque cani quan
 40 tum

Canis rabiosi
 uenefica natura,
 & signa.

Canes quibus
 causis rabie
 exagitantur.

Animalia alia
 rabie tentantur.

Neglecti mor-
sus discrimi-
na, & causæ.

Salutis indi-
cium.

tumuis fanelico offeratur, canem non modo illum non mandere; sed nec olfacere quidem. Attamen his tantum experientis (meo consilio) non planè fidendum fuerit: quanquam ea à probatissimis prodantur authoribus. quapropter alia indicia iam dicta diligenter fuerint perquirenda. Cum autem rabidorum canum morsus negliguntur, post aliquod temporis spatium demorfi præter morem cogitabundi fiunt, eaq; mente reuoluunt, quæ illis insueta sunt, quod iam ueneni uis in cerebrum repens imaginatricem occupet facultatem. Si uerò adhuc in longum protrahuntur nullis remedijs adiuti, ijs frequentius nocte interruptitur somnus, sæpiusq; pauore expergiscuntur: exinde hominum, & domesticorum consortia uitant, & cum serino quodam aspectu secum submurmurant: solitudinem deligunt, lucem & candida omnia odere maxime, rubent quandoq; facie, ijsq; extremarum partium nervi conuelluntur: postremo eò deducuntur, ut aquam expauescant. Quod certissimum mortis, & inexpugnabilis ueneni præbet indicium. Proinde dicebat Dioscorides ex ijs, qui hoc uitium senserint, neminem seruari posse. Allata itaq; in eorum conspectu aqua, cuius potu facile sanarentur, si tamen bibere possent, ingentissimis clamoribus, & canū latratu astantes terrent. Quod si diutius ante eos aqua ipsa dimittatur, tremunt, sudant, deficiunt animo, delirant, pauoreq; concutuntur, ac si in ignem illico se proijciendos cernerent. Id uerò accidit, quod melancholici effecti, corruptis, infectisq; inde animalibus facultatibus, recusant miselli, metuuntq; aquam, qua sola sanari possunt. Nec alia de causa id euenire censent medici, quam huiusce inexpugnabilis ueneni prauitate. Nam cum humorum omnium, & totius corporis principalium facultatum, functionumq; imperium uenenum ipsum suscepit, cumq; iam omnes corporis dispositiones sibi similes reddiderit, mouentur uniuersi corporis uires, irruuntq; contra id, quod sibi contrarium existimant, hoc est, contra ipsam aquam, si ea in medium asseratur. Quocirca Galenus libro de theriaca ad Pisonem, ita scribit. Non enim corpus dumtaxat ipsis inarescit, & conuellitur interdum, febriq; acri intus uritur; sed animus etiam delirat, & grauissimum ipsis affert symptoma. Quippe aquam timent, ac propter multam siccitatem humidi tenentur desiderio, & à potu abstinent, quia mente alienati, id quod auxiliari possit, non considerant. Fugientes enim aquam, pauentesq; miserrimo mortis genere intereunt. hætenus Galenus. Hæ itaq; rationabiles sunt causæ, quibus in aquæ timorem deueniunt. Veruntamen quidam testantur, ut Aëtius, Posidonius, & Rufus, id etiam accidere posse, quod rabidi canis imaginem uidere in aquis inaginentur, cuius speciem recolentes, protinus ingenti terrore corripuntur. quod quidem nimiam obfcecrationem perpetiuntur. Nam philosophus quidam (ut Aëtius refert) morsus à cane rabido, & egregia animi uirtute affectioni resistens, dum phantastici canis imago sibi obuersaretur in balneo (ea enim ipsi quoque quemadmodum & reliquis eodem morbo affectis apparebat) diu intra se meditatus, ecquid tandem inquit commune est cani cum balneo? quod effatus balneum intrauit, & imperterritus bibit, atq; ita morbum superauit, & incolumis euasit. Vnde postea in prouerbum manauit, quid cani cum balneo. Refert Auic. quod si quis à cane rabido demorsus, aquam 30 timens in speculo respiciens, se ipsum cognouerit, huic salutis spes non deesse. Quod utiq; arguit hydrophobicis quoque sanari posse, cum ueneni uis non adeo uniuersum occupauerit corpus, & cerebri facultates, ut omnino ratiocinatrix facultas ablata sit. Quamobrem mirum non est, si philosophus ille, cuius historiam refert Aëtius, curatus euaserit, cum manifestò appareat eius ratiocinatricem facultatem parum fuisse affectam. Ad hæc scribit Auicenna euenire interdum, ut à cane rabido demorfi quædam frusta carnis ingenti cum dolore mingant, quæ forma prope canes paruulos referant. quod etiam ab alijs recentioribus accepimus, quin & ab ijs, qui huiusmodi catulos se minxisse fatentur. Ceterum cum hoc potius fabulosum, quam rationi consentaneum uideatur, atq; ab ipsa natura penitus alienum, si qui id uerum esse rationibus, & autoritatibus comprobatum uidere cupiunt, Gentilem Fulginatam consulant Auicennæ interpretem: item Conciliatorem differentia 170. Quandoquidem ex ijs nimirum intelligent, quo pacto hæc præter naturæ institutum quandoq; eueniant. Postremo asserit in hoc capite Dioscorides fateri aliquos Themisonem, cum amico aquam expauescenti morem gereret, & officium exhiberet, quadam naturarum concordia simili 40 lem contraxisse affectum. Sed id potius ego euenisse crediderim, quod Themison medicus amicum laborantem excitandi causa ad aquam, & cibum, secum manducasset, aut bibisset, ex eodem sanè poculo, eius fortasse salua infecto, aut alio quouis modo oris spumam contigisse. Nam si, ut Galenus tradit libro sexto de locis affectis, rabidorum canum salua, nuda corporis membra contingens, non aliter homines rabidos efficit, quam si demorderentur, quid mirum, si rabidi hominis salua id ipsum effecerit? Proinde eos admonet Auicenna, qui rabidorum curam agunt, ne eorundem ciborum reliquias comedant. Nec parui pendat aliquis spumæ contactu infici posse homines: quippe quod duos uiderim ego, qui spuma tantum persusi, nullo quidem ex morsu accepto uulnere, rabiem contraxerunt. Legitur in Aristotele libro VIII. capite XXI. de historia animalium, quod omnia animalia à cane rabido demorsa rabunt, excepto homine. Quæ tamen sententia aperte falsa deprehenditur, ut nullies experimento compertum est. Quamobrem potius adducor, ut credam Aristotelis codicem eo in loco deprauatum esse, quam ut in re clara, & omnibus cognita, 50 ipsum Aristotelem ignorantie accusare uelim.

Θεραπεία τῶν ὑπὸ λυσσῶντος κυνὸς δειγμάτων.

A CANE RABIOSO.

REMEDIA DEMORSORVM

CAP. XXXVII.

RATIO medendi duplex. una communis, qua utendum in omnes morsus, quos uirulentæ animantes impresserunt: alia peculiaris priuataq; eorum duntaxat quos rabiosi canes momorderint: quæ nonnullis quidem summam opem ferre consuevit: alijs uerò inutilis, maxime qui ex multo iam tempore ictum acceperunt. Quæ ad hanc pertinent, primum exponemus, deinde cursum perstringemus, quæ ad communem medendi rationem pertinent. Cancros itaque fluuiatiles in farmentis

in farmentis albæ vitis cremare oportet, & cinerem eorum, quàm minutissimè tritum habere reconditum: itidem gentianæ radicem tusam, cribratamque reponere. Quoties autem canis rabiosus morsum intulerit, in quaternos cyathos meraci uini, bina cineris cancrorū cochlearia, unumque gentianæ coniiciantur: hæc in polentæ dilutioris modum subacta, quadriduo bibantur. Inter principia medicamentum hoc modo detur. Atqui si ab illato morsu bini ternive dies fluxerint, curationem auspicabimur à triplicato pondere, supra id quod ab initio retulimus. Optimum hoc aduersus rabiosorum morsus auxilium, quod & plerisque unum satisfecit, eoque cum fiducia uti licet. Sed ut alijs etiānum auxilijs contra ineuitabile periculum muniamur, nihil cæteris uti prohibet. Satius autem multò fuerit, etiam si in uanum recidat, medicamentorum inhumanos tolerare cruciatus, quàm per inertiam, ac desidiā in discrimen adduci. Nec ita in demorsis à rabioso animali maiora vulnera uereri oportet, uti minora, & ulcusculis cutis similia: quippe maiori vulnere confertim copiosus sanguis emanans, potest nonnihil uirulenti liquoris exhaurire: quod in minoribus non accidit. quin à maioribus abscedentes carnes hinc auferre, & labia acie scalpelli circumscribere, & prehensam hamulo aut vulsellā carnem amputare oportet. In vtrisque circumstantia loca altioribus ulcusculis scarificanda, ut copiosior sanguinis uacuatio arceat, ne uenenum membratim insinuetur. Cucurbitulæ cum multa flamma agglutinatæ id iuuamenti præstant, ut ueneni uis extrahatur.

T A M accuratè exquisitèque tradidit hoc capite Dioscorides rabidi canis curationem, nihil planè silentio prætereans, ut mihi superuacuum esse uideatur quicquam addere. Verum ut nostrum sequamur institutum, utque etiamnum lectoribus fiat satis, qui nouis semper rebus inhiant, non alienum fuerit hic nonnulla commemorare, quæ multos fortasse delectabunt, quod ea in hac re non inutilia, neque scitu iniucunda putem. In primis itaque illud animaduertendum est, quod alia utique ratione cancrorum fluuiatilium cinerem præparabat Galenus, quàm Dioscorides, ut constat aperte ex uerbis ipsius Galeni lib. xi. simp. medicamentorum, ubi ita scriptum reliquit. At fluuiatilium cancrorum cinis, quam similiter prædictis exiccatorius est; substantiæ tamen totius proprietate, mirificè contra rabiosorum morsorū efficax est, isque tum solus, tum cum gentiana & thure multò præstantior. Thuris sanè partem esse unam oportet, quinque autem gentianæ, porro cancrorum decem. Et rarò equidem aliter illis uestis nos sumus usi: ceterum ad eum modum plerumque, quo utebatur Aescrion empiricus, medicamentorum peritissimus senex, conciuus, ac præceptor meus. Patella erat æris rubri, in quam impositos cancos uiuentes, hætenus urebat, donec in cinerem redigerentur, ut facili ad leuorem redigi possent. Hic Aescrion sic paratum promptum semper in ædibus hoc habebat medicamen, tēpore æstiuo urens cancos ipsos post ortum Canis, quando sol in Leonem transisset, luna decima octaua. Porro bibendum hoc medicamen ipsi, qui à cane rabido fuissent morfi, præbebat quotidie usque ad diem quadragesimum mensura cochlearij satis magni, aquæ inspersum. At si non protinus ab initio, uerum aliquot post dies à morsu curam cœpisset demorsus, tunc quotidie duo cochlearia aquæ inspergebat. Ad ipsum uerò uulnus emplasticum applicabat medicamentum, quod ex pice brutia, & opopanace, acetoque conficitur, habens picis librā unā, unum aceti acerrimi sextarium italicum, opopanacis uerò uncias tres. hæc Galenus. Ceterum sciendum est, eos maxime, meo iudicio, hallucinari (ut latius libro secundo prodidimus) qui gannaros Latinis uocatos, cancrorum fluuiatilium loco, à cane rabido demorsis potui exhibent. Nanque aliud Græcis animal esse censemus *καρχινον*, aliud uerò *αἰσακον*, & *καρχιδά*. Scripsit & Damocrates carminibus huiusce cancrorū antidoti componendi rationem (ut libro secundo de antidotis refert Galenus) eo sanè modo, quo ipsum fortasse secutus eam reddit Dioscorides. Attamen antiquorum quidam resinam terebinthinā imposuerunt thuris uice, quod Aescrion Galeni præceptor huic semper inseruit medicamento. In summa huius antidoti uires miris laudibus ab authoribus celebrantur, adeo ut scripserit Galenus, neminem unquam mortuum esse, qui hoc antidoto rectè fuerit usus. His non dissimiles uires ueteres assignant Alysson, si siccum quadragesima diebus continuis detur ex hydromelite potandum: sed à prima statim die incipiendum erit. Huius experimenti meminit Galenus libro secundo de antidotis, ubi alia quoque ualentiora remedia ad rabidorum morsus ex Asclepiade retulit. Verum nobis difficile admodum fuerit decernere, quænam hodie planta sit, quæ ueterum Alysson representet, ita ut potius de hoc diuinandum esset, quàm aliquid certi statuendum, ut latius superius libro tertio differuimus. Commendauit Aëtius secundo, & sexto uolumine, ad morsus rabidorum canum bitumen Iudaicum, siue Asphaltitis lacus, asserens si drachmæ pondere ex aqua bibatur, non id modò aquæ pauorem arcere; sed & eos sanare, quos iam primū timor inuaserit. Memorauit etiam marinos hippocampas ex aceto nigro & melle subactos, tam potu haustos, quàm uulnere illitos. Confert præterea his maxime acutus rumex: quare idem scripsit se nouisse senem quendam, qui demorsos à cane rabido hoc solo rumice curabat. Primò enim ulcus eius decocto fouebat: deinde herbam ipsam illinebat, eandemque potandam exhibebat. quod quidem medicamentum tanquam efficacissimum summo opere cōmendabat. Plurima autem, & turbulenta qui illam assumpserint, mingere solent: id quod maxime hac in curatione confert. Quo fortasse argumento extulit Auicenna propria quædam medicamenta, quæ cantharidas admixtas habent, ut ualentissimè non modò urinam excernerent demorsi; sed etiam sanguinem ipsum, asserens paulò post securum esse salutis indicium, cum post medicamenta sanguinem mingunt affecti. Porro Galenus libro de theriaca ad Pisonem, theriacam præfert tam intus in corpus sumptam, quàm exterius supra morsus illitam. Sed cum hæc, quæ nostro tempore conficitur, non adeo præstet, quemadmodum ea, quam ipse conficiebat Galenus, illi sanè fidere non possumus, nisi factò prius de ea periculo in gallis à uipera demorsis, ut ipse docet Galenus. Prodest item potamogetium

Curatio demorsorum à cane rabioso.

Multorum error.

Curatio ex Aëtio.

Remedia sus-
pecta.

cum sale exterius illitum : itidem caprifici cortex contusus, & ex aqua potus : quin & absinthium, & allium, minus centaurium, aristolochia, artemisia, scordium, chamædrys, bryonia, pulegium, & laser, tam exterius illita, quam interius sumpta. Sunt qui credant securissimum esse remedium ipsius rabidi canis, qui momorderit, iecur tostum, & a demorsis in cibis deuoratum. quod etiam scribit Dioscorides : quanuis id non affirmauerit, ut libro secundo capite de diuersorum animalium iecinoribus legitur. Proinde scribit Galenus libro xi. simplicium medicamentorum, iecur canis rabientis alijs ualentioribus antidotis admistum quam plurimos sanasse, sed eos tamen interisse, qui solum nullis alijs adiectis medicamentis illud estiarunt. Sunt etiam nonnulli qui credant, ut loco antè citato tradit Dioscorides, arceri aque pauores dente eo, qui caninus dicitur, si is a cane, qui momorderit, exemptus, & folliculo inditus, pro amuleto brachio adnectatur. Sed nemini his fidendum esse persuaferim, ut in nostra huius sexti libri præfatione de pretiosorum lapillorum suspensione diximus : satius enim esse semper existimaui certis ac tutis uti medicamentis. Ceterum curationis summa manuum maxime operam exposcit. Quandoquidem uulnus diducere oportet, laniatamque per ambitum carnem rescindere : ita enim latior sit ueneni exterius euocandi aditus, demitur quod tabefactum est, & ex sanguinis fluore ab excidentibus cultris excitato, repens affectio non parum reuellitur. Quod etiam facere expedit scalpello circunquaque profundius adacto, & subinde appositis scalpro loco cucurbitulis sanguinem fortiter extrahentibus, aut hirudinibus. Medicamenta autem, quæ aluum citant, & humores deiciunt, in principio omnino uitanda sunt, sicuti etiam sanguinis missio. quippe cum hæc a circunferentijs ad centrum trahendi facultatem habeant, facile agros in mortis traherent discrimen. Tamen si in curationis processu, & ubi præsertim medicorum negligentia citius quam expetat ratio conclusum fuerit uulnus, irrepseritque uenenum (ut postea dicitur) medicamenta aluum ducentia, pariterque sanguinis missio in sanguineis temperaturis admodum quandoque proficiant. Verum enim uero per pauci nostra hæc ætate habentur a rabioso cane demorsi, qui medicos consulant. Nam tanta est religionis uis, ut omnes, quos canes rabiosi momorderint, partim ad diui Donini templum confugiant, partim uero ad diui Bellini sacellum, ubi quibusdam exorcismis, & panibus characteribus obsignatis a sacerdotibus perquam facile curantur, ut plurimorum testimonio equidem fateri possum. Sed cogitanti mihi quoniam pacto hoc tam facile eueniat, nonnullæ sese obtulerunt rationes, quas liberè dicam. Haud dubie in primis diuina auxiliatur gratia : quippe cum non parum molestiæ maliq; morsu canis rabiosi affectis inferre possint cacodæmones, ut qui in atrabiliarijs humoribus suam habeant sedem, ij quidem exorcismis cedentes abeunt, & afflictorum corpora munda relinquunt, sublato secum ueneno. Illud præterea addiderim, quod fortasse sacerdotes ipsi aliquod nobis occultum habent antidotum, quod panibus illis admiscentes, ægris deuorandum : uel id aliquo in potu bibendum exhibent. His denique accedit magna laborantium fides, quam suscipit Deus optimus maximus, cuius solius munere omnia nostra delentur incommoda, atque omnes auferuntur ægritudines.

Auxilium religiosum.

Καὶ οὕτως τῶν ὑπὸ λυαδῶντος κυνὸς δειγμάτων.
RABIOSO.

VSTIO DEMORSORVM A CANE
CAP. XXXVIII.

CONTRA virulentos ictus, vstio expeditissimum est auxilium, utpote cum ignis cætera viribus præstet, simul quod virus domet, & ferri penitus non patitur : simul quod pars ignem experta, postea non vulgare fundamentum curationi futuræ præbeat, manente diutius exulceratione. An maduertendum ex eo tempore, cum crustæ decident, ne vlcis oræ coalescant, & cicatrice induantur, sed si fieri potest ad multum, idque præstitutum tempus, vlcerationes, & sordidas adhuc & inflammationem minantes prorogari conuenit. Quod inditum ijs salsamentum optimè præstabit, & sylvestre allium detritum, ite cepæ, succusve, præsertim Cyrenaicus, aut qui Medicus, aut Parthicus appellatur. Tritici grana tam māsā, quam non mansa imponantur : siquidem subacta pistave à perfusione vulnera dilatant. Sunt qui à mādentium ieiunio, sibi aliquid ascescere arbitrentur, quod suapte natura resistat : verum id certum non est. cæterum tempestius eorum usus minimè est conueniens. Si verò, quod sæpe accidit, ante dies præfinitos cicatrices coirent, cōmitterenturque, manum postulabunt : namque eas diducere, carnemque scalpello circinare, aut iterum inurere expedit. Vbi verò propositum tempus præterijt, vlcus ad cicatricem ducendum, & emplastro, quod è salibus conficitur, locus comprehendendus : nec multò post sinapismo vtendum.

Vstionis, siue
cauterij vtilitas.

CAUTERIVM, quod ferro igne candenti, aut auro, aut argento fit, non modò salutiferum est ad rabidi canis morsum ; sed etiam aliorum quoruncumque animalium uirus ei aculantium, quin & ad alios insanabiles ferè morbos. Proinde mirum non est, quod hoc loco dixerit Dioscorides vstionem, siue cauterium contra virulentos ictus aut morsus expeditissimum esse auxilium. Fiat itaque cauterium intrepide, tantæque amplitudinis, ut vlcis cicatrices breui committi non possint. Quod si timidus quispiam vstionem ignis terrore recuset, septicis & exulcerantibus medicamentis utendum erit. Quia in re cæteris præstat, quod uocant argentum sublimatum. admiscetur id unguentis refrigerantibus, ut minus doloris inferat. Probatum hoc, quod non modò ualentissimè inurat ; sed quod etiam exusta ab eo caro, obductaque crusta duobus tantum diebus post decidat, si tamen recenti butyro assidue illinatur. id quod in aliorum exustione non euenit, nisi longiore temporis tractu. Quod si igne, aut adurenti medicamento (ut multis de causis quandoque accidit) id effici nequeat, diligenter prouidendum est, ne uulnus coëat, sed diutius maneat diductum & apertum, superimpositis emplastris ualide attrahentibus, cuiusmodi sunt quæ è brutia picæ, resinis, uario gummi genere, & id genus

genus alijs parantur. Si uero cauteria fiant, diligenter procurandum, ut relicta quam primum excidat crusta, quod ueneno pateat exitus. quippe ea diu in uulnere retenta, omnes obducit meatus magno agrorum detrimento. Porro non magno quidem negotio deciderit apposita continuè liquida uernice oui uitello, & recenti butyro permista: quin & butyro solo igni liquato, & madefactis in eo splenijs superimposito: præstat enim hoc ceteris. Vbi uero è uulnere crusta deciderit, salutarium quidem fuerit remedium plagæ quotidie puluerem præcipitati (sic enim uocant chymistæ argentum uiuum in puluerem rubicundum conflatum) inspergere: siquidem id eximium præstantissimumque medicamentum, præter id quod uulnus occludi prohibet, diuq; patens seruat, attrahit etiānum ex alto ad superficiem potenter uenenum. Qua in re cetera huiusce facultatis præcellit medicamenta. Commodè etiam, nec minus efficaciter idem puluis attractorijs emplastris, siue unguentis admisceri, & subinde uulnere admoueri potest. etenim

30 iandudum certior sum, in uniuersa medicæ facultatis materia, nullum haberi medicamentum, quod ualentius ab alto reuocet extrahatq; uirus, quam præcipitatum dictum. Ad hæc tamen si (ut omnibus ferè placet) in quadragesimum diem apertum uulnus dimittere sit satis; non tamen errauerit, qui diutius prorogauerit, ut quicquid mali residuum fuerit, exhauriatur.

Præcipitati
vocati uis.

ΔΙΑΤΑ ΤΩΝ ὑΠὸ ΚΥΝΟΥ ΛΥΟΜΕΝΟΥ ΔΗΧΘΕΪΣΩΝ. RATIO VICTVS IN MORSV
RABIOSI CANIS. CAP. XXXIX.

Quæ ad partem istam pertinent præsidia, ita se habent. Cæterum victus rationem ex ijs, quæ veneno aduersantur, coniectura quadam colligere oportet, simul ut veneni uires hebetet restin-

30 guatq; simul ut arceat, quod minus ad intima pernicies illabatur. Etenim assumpta perniciosarum virium penetrationi resistunt. Quorum utrunque præstare potest vini meracioris, pasci, & lactis potus. quippe qui hæc omnia capiunt ad curam, nonnihil veneno obijciunt, quod omnem eius acrimoniam obtundat. Simili modo alliorum, porrorum, ceparumque cibis: quod ea difficulter conficiantur, vixque aboleantur. Nam multos dies huius cibi qualitates remanent, quo tempore nec euincuntur, nec permutantur à mortifera vi, sed contrarijs illa vis expugnatur. Cui rei antidotorum usus accommodatur, & theriaces, Mithridatij, & eius quod eupatorio temperatur, denique omnium quæ magnam aromatum partem sibi vendicant. quippe aromata omnia viribus & substantijs ægrè permutantur: quare in corporibus euincunt. Victus ratio hoc modo se habet. Nosse conuenit, pauorem aquæ non statò, definitoque tempore exoriri: plurimum tamen

30 ad quadragesimum usque diem neglectis differri consuevit: post semestre etiam nonnullos inuadit: quendam post annum aquam horruisse constat. quæ nobis visu comperta fuere. Narrant & aliquos post septennium aquæ metu fuisse tentatos. Inter principia demorforum à cane rabiosa curandi ratio talis est. Verum enim uero si ea quæ retulimus auxilia, primis diebus prætermissa fuerint, nec scalpro carnem circinare, nec vitionem experiri operæpretium est. non enim quod pertransijt, satis euocare possent. Nulla utique istius rei occasio aut utilitas, sed in cassum corpora doloribus sternentur. Alter verò curationis modus accedat. Deiectio magnum præbet iuuamentum, utpote cum mouendo, corporis habitum transmutet: & quæ colocynthidem recipit hiera. item lac schistum, quod simul deiectionem moueat, & venenum domare possit. cibi acres, & meraculi potus, quibus vis veneni vehementer retunditur, quotidie sumi debent. Cæterum sudores

40 ante cibos, & post etiam ciendi. Dropacismi sinapismi que alternatim per corpus totum adijciendi. Sed longè omnium efficacissimum auxilium helleborismus cognoscitur: quo cum fiducia non semel atque iterum, sed frequentius ante quadragesimum diem, vel post hoc tempus uti licet. Tantam enim vehementiam hoc auxilium habere fertur, ut quidam qui iam aquæ metum sentirent, sumpto helleboro, simul ac primum morbi impetum experirentur, fuerint seruati. nam & iam vitio tentatos nemo vnquam seruare potest. Itaque primum curam contra rabiosi canis morsus breui sermone exposuimus. iam ad alia, quæ venenatis morfibz fauere consueuerunt, transeundum. Notas vno contextu, deinde communem medendi modum, qui omnibus cōuenire possit, explicabimus. Cursum deinceps subiungemus ea, quæ sua proprietate nonnullis auxilium præstare possunt. Postremò subnectentur etiam venenata, quæ nullis cedunt remedijs.

50 INSTITVENDA demorsis à cane rabioso diligenter est ratio uictus, nec ea tantum regula, cuius hic meminit Dioscorides; sed etiam ut ea sit ciborum quantitas, quæ ijs rectè conueniat. Siquidem huiusce curationis regimen tenuem uictum non expedit, sicuti nec pleniorē, ut Aëtius est author libro vi. ubi sic inquit. In uictu indigentia, & satietas euitanda, magis tamen indigentia: hæc enim succorum prauitatem adauget, quod nequaquam expedit malefico ulceri. Ergo alimentum moderari oportet, ut & rectè conficiatur, & optimum succum corpori præbeat. Nec minus egestionem, & urinarum prouocationem studendum. quod quidem tum ea, quæ prædiximus, tum sceniculum, & scandix comesta efficiunt. Puls uero simul & aluum, & urinam ducit. ac cichorium agreste crudum oblatum stomacho confert, quem nonnulli serim, nonnulli ab amaritudine picrim appellant. Prosumt & brassicæ cimæ, & palustris asparagus, & hortensis, & agrestis rumex: & è piscibus qui carnem teneram habent, & cammari, cancri, & erinacei recentes cum uino mulso: & carniū extremitates, auiculæq; omnes montanæ, quæ facile coquantur, boniq;

Ratio uictus
demorsis à ca
ne rabioso in
stituenda.

Aquæ pavor
ad quod usq;
tēpus exoriat-
tur.

Aquæ pavor
quādo, & qui-
bus curetur.

sunt succi. Vinum album tenue, neq; ualde antiquum. hæc ille. Ex quibus conijci potest, hæc in curatione ea plurimum conferre, quæ urinam ualenter mouent. Ideo Auicenna (ut proxima commentatione diximus) quædam profert medicamenta, quæ cantharidas excipiunt, ut una cum lotio sanguis etiam reddatur. Proinde mirum non est, si quandoq; præualens natura, per instrumentum urinae, magno cum dolore parua ueluti liquidæ carnis frusta catulorum forma, uenenum propellat. His itaq; ea uictus ratione uti licebit, quæ urinam egrè excernentibus à medicis institui solet. Verum si fluuiales cancri, quibus uniuersa abundat Hetruria, haberi poterunt, ijs tam in prandio, quam in cœna uescantur demorfi: quod ijs mira insit facultas, aduersus rabidorum canum uenenum. Præbet Auicenna præter dulce uinum etiam aquam, in qua candens ferrum, uel chalybs resincta fuerint. Ceterum nosse conuenit (ut scribit Dioscorides) aquæ pauorem non statò desinitoq; tempore exoriri: plurimum tamen ad quadragesimum usque diem neglectis differri consuevit: post semestre etiam nonnullos inuadit: quendam post annum aquam horruisse constat. quæ nobis usu comperta fuit. Narrant & aliquos post septennium aquæ metu fuisse tentatos. Sed cogitanti mihi unde id eueniat, nulla sanè alia hætenus sese obtulit ratio, quam quæ ex demorforum temperamento, ac uiribus sumi potest. Quandoquidem nonnulli habentur, qui uiribus ualidissimis præstant: quidam qui debiles, & infirmi sunt: alij qui corporis meatus angustissimos habent, alij uerò contrà: quidam sincerissimis referti sunt humoribus, nonnulli uerò succis ichoribus scatentibus, ac facillè putredini obnoxij. Ex quo fit, ut in his citius, in illis uerò serius hæc appareant symptomata. In Hetruria abstinent demorfi per integrum annum à quorundam lignorum contactu, præsertim corni arboris, & sanguineæ uirgæ uocatæ. Siquidem (ut testantur ij, qui rem experimento compertam habent) si harum arborum uirgæ tandiu manibus teneantur, quousq; concalescant, illico demorfi rabie exagitantur. Quod cuiquam minime fabulosum uideri debet: etenim memini me uidisse in ciuitate nostra Ilicinensi amicum quædam meum rabie correptum, quod corni arboris uirgis (dabat enim lanificio operam) lanam diu excussisset, qui eorum oblitus, quibus sibi à medicis interdictum erat, rabidus interijt. Postremò sciendum est, aquæ pauorem haudquaquam curari posse, cum ueneni uis omnes corporis occupauerit facultates: quanuis in ipso pavoris initio, aut anteaquam uenenum illapsum fuerit in uniuersum corpus, aliqui curati euaserint, ut philosophus ille, cuius historiam superius enarrauimus. præsertim cum pro uiribus in morbum nituntur malè affecti, & qui eorum curationem agunt. His ad stipulari uidetur Dioscorides: quippe qui quosdam aserit, qui iam aquæ metum sentiebant, sumpto cum fiducia helleborismo non semel atque iterum, sed frequentius ante quadragesimum diem uel post, fuisse seruatos. Proinde scribit Auicenna eos, qui aquam expauescunt, deploratos non esse, quousq; in speculo intuentes seipsos cognoscunt, arguameto quod non adhuc uenenum uniuersas infecerit cerebri facultates. Hoc igitur tempore medicamentis utendum est deiectorijs, & si nihil obstat, sanguinis missio non aspernanda. Ex medicamentis autem in hoc ceteris præstat album uel nigrum ueratrum, ijs adiectis, quæ eorum infruant feruorem. Conuenit etiam epithymum, sena, fumaria, myrobalana, elaterium, agaricum, rhabarbarum, centaureum minus, genista semen, thapsia, confectio Amech, & hiera colocymbidis, & Armenius lapis: siquidem hæc in atra bile deicienda principem tenent locum. Proderit item Syriacum bitumen frequentius ex aqua potum: quin & Mithridatis antidotum, & ipsa theriaca, & cancrorum fluuialium combustorum puluis, Galeni modo paratus. Confert præterea his leporis, uulpis, & capreoli coagulum. Sed semper in primis omni studio curandum, ut aquam malè affecti bibant. Verum ne ipsam intuentes pavor inuadat, longissimis tenuibusq; metallicis fistulis è longinquo ducenda erit, aut ex superioribus contabulamentis: namq; ipsa sola seruari poterunt. Refert Aëtius, quod si catuli coagulum ex aceto semel tantum ederint hydrophobici, statim eos capere potus aquæ cupiditas, & bibunt: ob idq; medicamentum hoc miris laudibus extulit. Sunt qui nigrum cicer aquæ incoquendum esse uelint: sic enim aqua claritatem amittit, nigraq; efficitur: & præter id quod haurientibus pauorem non adfert, quemadmodum quæ sincera, pellucidaq; spectatur, urinam ualenter ducit. Nec desunt qui suadeant urentia cataplasmata occipiti esse apponenda, pariterq; post aures. Quæ etsi ad rem facere non uideantur, quod ualentissimè exciccent; ubi tamen deplorati sunt ægri, ualentissimis etiam medicamentis uti licebit.

Κοινὰ τῶν ἰοβόλων θεραπέια. COMMVNIS CVRATIO IN OMNES ICTVS
VIRVLENTOS. CAP. XL.

ADVERSVS quidem omnem animalis ictum, quod uenenum vibrat, oris fectio conuenit. Sugentem uerò oportet ieiunum non esse, sed & cibum sumpsisse, & vino os abluisse: postea exiguum olei in ore continens plagam exugat. Locus ipse spongia fouendus, deinde scarificandus: sed vlcuscula altius imprimere expedit, quod uirosa materies profundo euocetur. Circinatio autem carnis, & sectio, scarificatione longè potentius opitulatur: namque ab ijs duo peculiaria præsidia fiunt. vnum, quod uirus è loco tollitur: alterum, quod eius ueneni pars, quæ ad interiora grassatur, cum multo copiosoq; sanguine excernitur. Quod si locus sectionem non admittat, cucurbitulæ cum largiori flamma adfigendæ sunt. Sed iam de uisione supra in rabidorum morfu disseruimus. Si uerò icta pars, utpote extrema, eam sectionem commodè non respuat, præsertim in omnibus serpentium ictibus, ut aspidis, cerastæ, similibumque, procul dubio amputanda est. Conuenientiora supra dictis auxilia sunt, quæ epithemata vocant. Imponatur sarmentitius cinis, aut ficulnus, cum lixiuio stillatio subactus, garo, & acri balsamento: porri, cepæ, & allia modò minutissimè contrita illinuntur, modò cremata vulneribus injiciuntur. Quinetiam dissecti gallinarum pulli, cum maximè tepent, percusso loco applicentur. Nec desunt qui hisce tanquam discordia quadam na-

dam naturali pugnantibus vtantur: verum huius rationem inire facillimum fuerit. Gallinæ enim calida natura prædita sunt, argumento, quod deuoratum insigne virus conficiunt, & aridissima quæque semina consumant: item nonnunquam arenas lapillosque ingluuie sua deuoratos, dissoluunt. Itaque animantis admoti calore adiutus spiritus, ab icta parte impetum capeffens exiliensque secum venenum exigit. Nec me fugit, quid in Aegypto fieri soleat. Cum spicas Aegyptij metunt, ollam picis paratam habent, & appensam fasciam: tunc enim maximè serpentium iniurias expauescunt, tum propter spicilegij tempus, tum quod opacis simul abditæ speluncis, & cauernis, densoque aruorum cespite delitescunt. Molestissima enim animalia, & virus eructantia, Aegyptus in campis ferre consuevit. Vbi ergo aut in pedem, aut partem aliam, morsum intulerunt, qui ad-
10 sunt, fasciam in ollam picis coniiciunt, & semel aut iterum brachium aut crus paulum supra vulnus obligant, & arctissime duo è præsentibus distringunt, locumque secantes qua circumactus est laqueus, picem instillant: cumque satis vulnus excepisse uidetur, laqueum resoluunt, & cepis alijsque supra memoratis illinunt. Præterea pix liquida cum sale trito & feruente illita, præsentaneo est auxilio, si iugiter innouetur. Conuenit & cedria, & fimum caprarum ex vino decoctum. Locum aceto calido, calamintha in lotio, maris aqua, aut acida muria decocta, foueri salutare est. Quinetiam non desunt emplastra vehementissima, & calidissima, quæ venenum elicere, expugnare, & discutere possunt. Cuiusmodi sunt quæ ex sale, aut nitro, sinapi, & cachrye componuntur, de quibus consequenter erit tractandum. Erasistratus autem non iniusta reprehensione eos in-
20 cessit, qui incognitas ad hunc usum facultates conscripserunt, vt elephanti fel, crocodilivæ sanguinem, ouaq; testudinis, & consimilia. Nam cum iuuantia quædam literis tradidisse videntur, planè in hæc sola incidentibus imposuerunt. Quare talia deuotanda sunt, cum difficile, nisi regia facultate, peruestigari possint: neque, quod nostra fides ijs obstringatur, frequenti obseruatione, sufficiens experimentum præstiterint. Quæ autem ad communem omnium usum pertinent, quæque facillè suppeditari, & omnibus à serpente percussis auxilium ferre queunt, subiungenda videntur. Intubus itaque, & erica, & astragalus, cum aceto pota, contra omnes serpentium morsus auxiliantur. Item bitumen, & virentes platani pilulæ in vino diluto coctæ, & paliuri decoctum: radix aristolochiæ, & eryngij: decoctæ etiam lauri baccæ, & deuoratæ, piperque largius esitatum, ruta, anethum, & cyclaminus: coma porrorum priuatim ex pane, aut allium, aut cepæ, falfamentaque quàm acerrima: origani decoctum cum vino potum, sceniculi, pulegij, calaminthæ, porrorumque succus
30 cum melle desorptus. hæc quidem à plantis conquiruntur. Ab animantibus verò quædam vtiliter peti solent, gallinaceorum cerebella in cibo, leporinum coagulum cum vino, itidem castorei sextans: testes marinæ testudinis sumpti multum prodesse traduntur: mustela sale inueterata inter auxiliaria medicamenta est. Commendatur in primis exenterata, quæ sale siccescens inueteratur: ex qua binas drachmas cum vino bibisse satis est. Sed de simplicibus, quæ dari solent, hæctenus. Percussis à serpente prodest alui deiectio, disfluens sudor, vrina copiosè reddita. Sunt & compositæ quædam potiones, quæ mira remedia polliceri traduntur, vt & opij & myrrhæ singuli oboli, piperis sicilicum: ea melle excipiuntur, & instar Aegyptiæ fabæ dantur cum vino. Itidem syluestris rutæ seminis, gith, cumini Aethiopici, aristolochiæ, galbani, singulorum pares portiones tritæ, & cum erucæ succo subactæ, digeruntur in pastillos, qui drachmæ pondus æquent. dantur ex
40 ijs terni cyathi cum vino. Hæc habui de communibus auxilijs quæ dicerem. De peculiaribus remedijs contra bestias, quæ venena uibrant, consequenter est dicendum.

VENENOSORVM animalium ictus, morsusque doctrinam, curandi que rationem, duabus sectionibus tradidit Dioscorides. In quarum altera cuiuscunque ictus indicia exposuit: in altera uero curationes diligentissime conscripsit. Ceterum præfationem hanc illi sectioni præposuit, quæ curandi rationem docet: in qua præfatione omnium uirulentorum ictuum curationem in uniuersum profecutus est. Verum quoniam (ut superius diximus in commentatione, quam in caput xxxv. huius libri conscripsimus) rati sumus illud non parum legenti negotium faceffere, quod ex diuersis locis indicia, & curationes conquirantur, ut id molestiæ quisque effugeret, utque citius commodiusque nulla temporis iactura omnia in unum redacta haberentur, ubi prius illa in duobus locis legebantur, nos omnia in unum locum
50 congesimus, atque ex duobus capitibus unum tantum fecimus, singulis uirulentorum ictibus sua peculiaria remedia subiicientes. Hanc uero Dioscoridis præfationem prefiximus, in qua tametsi adeo exactè docteq; tradiderit is uniuersalem uirulentorum omnium animalium ictibus medendi methodum, ut nihil planè addi possit; tamen ne ab instituto nostro defecisse uideamur, in eorum gratiam, qui semper plura proferri expectant, nonnulla modo differam, quæ, ut arbitror, non inutilia, neque scitu iniucunda erunt. Dicam itaque primum animalium, ferarumque uirus, non in omnibus esse idem, sed in hoc uehementissimum, & omnium perniciosissimum, adeo ut una tantum hora hominem conficiat, ut in aspidem, cerastem, & basilisco: in alio uero minus uehemens minusque lethale, uno uel duobus diebus interimens, ut in uiperam: in alio denique his longè imbecillius, ut in scorpione, & phalangio, longiore tempore necans. Verum quanquam id plerumque euenit, quod animalia quæ mordent, uel icunt, diuersorum sint generum, & proinde diuersa etiam eorum uenena; accidit tamen, ut ab aspidem, uel uiperam demorsi quandoque tribus tantum horis, interdum uno duntaxat die, nonnunquam pluribus diebus superuiuant. Quod à diuersis causis prouenit: siquidem in aspidem, & uiperarum genere longe

Ordinis Dioscoridis immutata ratio.

Venenorum diuersi gradus, & effectus.

sumus. tamen si priuatim ad uenenatos ictus praeferantur Medica mala, & eorum semen: quin & echij, & uiticis, & ligustici, & pæoniae, & hyacinthi: præterea uirides platani pensiles pilulae, iuniperi baccæ, conyza, chamædrys, scordium, chamæpitys, echini terrestris caro, gallinaceorum & gallinarum cerebrum, leporis & equi coagulum ex uino potum, marinæ testudinis sanguis cum cymino, porri succus ex melle, nasturtium, maioris centaurij, gætianæ, albi dictamni, & superior gladioli radix, thlaspi, pulegium, Cretense dictamnium, elichrysi coma, ranæ oleo incoctæ, & sale conspersæ, earundem ius, oleo & sale adiectis, & cerui genitale siccum, & in puluerem potum. Mirificum ac singulare remedium præstat illius herbe radix, quam Goritienses, ex eo quod serpentium morsibus celeriter, & efficaciter medeatur, Serpentinam uocant, cuius historiam descripsimus libro secundo in coronopi mentione: hæc siquidem in puluerem ex uino hausta cochlearis mensura, à uenenofo quouis serpente demorsos breui tempore sanat: neque ea solùm ualet aduersus uirulentos ictus; sed etiam contra epota uenena. Iis ferè uiribus pollent (ut quidam recentiores fatentur) flosculi illi syluestres roseo colore micantes, quos nonnulli syluestres garyophyllos uocant.

Porrò Galenus libro de theriaca ad Pisonem, cæteris antidotis tam simplicibus, quàm compositis ad uirulentorum morsus Andromachi theriacam prætulit his uerbis. Theriaca est procul dubio apud uniuersos homines celebratissimū antidotum, tum quod pollicito neminem frustretur, tum ob ipsius actionis efficaciam. Siquidem nullum unquam à feris, quæ hominem solent interimere, commorsum, hac statim epota perijsse memoriæ est proditum. Nullus eadem præsumpta haud multo post morsu impetitus, belluæ ueneno ceu illam superante interijt. Quod subinde nonnulli prætores etiam, penes quos uitæ, & necis potestas est, experiuntur: atque medicamentum probare uolentes, an quod promittat præstare quoque possit, in omnibus iam ob praua quædam, & illegitima facinora ad mortem iudicatis, de ipsa faciunt experimentum. Nos autem cum in hominibus id non possumus, in alijs quibusdam animantibus idem facientes,

ueram medicamentum probationem inuenire conemur. Namque gallis, qui domi non enutriti, neque nobis sunt contubernales, sed potius agrestibus, & sicciore præditis temperamento, captis, feras obijcimus, & qui inter illos non biberint ex medicamento, protinus intereunt: qui uero biberint, conualescunt, & à morsu uitam retinent. Interdum uero medicamentum num adulteratum sit, hoc quoque modo probare conuenit. Si epota theriaca, non purgetur, qui purgans sumpsit medicamentum, hoc ipso iudicamus antidotum esse præstantissimum, quoniam purgationem, ei qui medicamento usus sit purgante, impederit, ut tali experimento à ueri medicaminis inuentione nunquā aberrauerimus. hæc tenet Galenus. Cuius nimirum ætate qui prætorium in facinorosos exercebant iudicium, facile probare poterant num theriaca probatæ esset facultatis, an adulterina. Namque pluribus in locis qui ob sua facinora mortis supplicio, damnabantur, non semper capite, aut laqueo, aut quouis alio pœnæ genere necabantur, prout leges statuebant: sed sæpius in theatrum ducti, ut mitiori supplicio è medio tollerentur, aspidibus, & uiperis offerebantur demordendi.

Huius rei testis est Galenus eodem libro ad Pisonem, ubi post enarratum Cleopatræ interitum sic inquit. Pluries in magna Alexandria sum contemplatus, quàm celeriter aspidēs homines perimant. Cum enim aliquem hac pœnæ lege damnatum, humaniter, citoque uolunt occidere, adijcientes ipsius pectori feram, iubentesque paululum ambulare, ita sine mora hominem tollunt è medio. Probanda igitur fuerit theriaca, præsertim quæ sit hoc tempore, antequam emanatur, uel alicui propinetur, in gallis agrestibus à feris sæpius enarratis demorsis, ut docet Galenus, aut in alio quouis animali: etenim in simijs (ut opinor) tutius & certius id experiri possent, quod simiæ magis cæteris hominem reserant. Narrant quidam antiquitus fuisse gentes in pluribus orbis partibus, quæ suapte natura cum serpentibus degerebant, tractabantque manibus, nullo unquam ab his morsu accepto. Cuius rei testis est Plinius libro VII. capite II. ubi ita scriptum reliquit. Crates Pergamenus in Helleponto circa Parium genus hominum fuisse tradit, quos Ophiogenes uocat, serpentum ictus contactu leuare solitos, & manu imposita uenena extrahere corpori. Varro etiam nunc esse paucos ibi, quorum saluæ contra ictus serpentū medeantur. Similis et in Aphrica genus Psyllorum fuit, ut Agatharchides scribit, à Psyllo rege dicta. Horum corpori ingentium fuit uirus exitiale serpentibus, ex cuius odore sopirent eas. Mos uero liberos genitos protinus obijciendi seuisimū earum. eoque genere pudicitiam coniugum experient di, non profugientibus adulterino sanguine natos serpentibus. Hæc gens ipsa quidem propè interemptione sublata est à Nassomonibus, qui nunc eas tenent sedes. Genus tamen hominum ex his, qui profugerant, aut cum pugnatum est, absuerant, hodieque remanet in paucis. Simile & in Italia Marsorum gente durat, quos à Circes filio ortos ferunt, & ideo inesse ijs uim naturalem eam. hæc Plinius. Veruntamen, ut author est Galenus libro de theriaca ad Pisonem, Marsi qui suo tempore extabant, contra serpentium uenena nullam utique propriam habebant facultatem: sed fraude quadam uniuersam decipiebant plebeculam. Ipse enim loco citato ita scribit. Circulatores hi nunquam congruo tempore uiperas uenantur, sed multo post uernationem, cum non amplius uigent. Captas autem ipsas crebro sibi ipsis asues faciunt, & cibis non solitis enutriunt, imò carnes ipsis permittentes, & continè mordere cogentes, ut uirus ex earum ore uacuetur efficiunt. quinetiam mazas quasdam obijciunt, quæ dentium foramina obstruant. Atque hac ratione morsus fiunt imbecilles, ut uidentibus magnum sit miraculum, talis ipsorum ad fraudem parandam artificij imperitis. hæc Galenus. Cæterum id fraudis doliue genus, nostro etiam tempore locum habet, in his præsertim circulatoribus, & circumforaneis, qui ex diui Pauli stirpe (quod tamen planè mentiuntur) se prognatos prædicant. Quippe quod ferè omnes Apuli sint ex Leccia urbe oriundi, aut ex circumstantibus locis. quanquam facile possunt originem duxisse à Marfis eorum uicinis, qui sexcentis, aut fortasse millenis annis ante diuum Paulum extitere. Cauendum igitur fuerit ab eorum nugis: nam quicquid loquuntur, pollicenturque, id omne fraudulenter, & dolose agunt. Capiunt enim uiperas abeunte iam hyeme, & ut magis ab earum morsibus se tutentur, manus sibi perquam diligenter inungunt quodam unguento hac in uenatione ab ipsis experto. Unguentum illud conficitur ex oleo syluestris raphani semine expresso, dracunculi radicis, & asphodeli succo, leporis cerebro, sabinæ folijs, lauri baccis, & alijs quibusdam ad-

Theriaca laudibus à Galeno celebrata.

Gentes tuta à serpentibus, eorumque ictibus medentes.

Fraus circumforaneorum, qui diui Pauli stirpem mentiuntur.

Vnguentum
Nicandri.

ditis. Affirmant eo unguento perunctos à serpentibus ici non posse. Quod ego facile crediderim, cum etiam apud Nicandrum in theriacis unguentum repererim, quo qui fuerit perunctus, à feris ici non possit. Nicandri uerba subiiciam, quæ soluta oratione ita redduntur. Quod si in triuijs mista reptilia iam recens generantia sese, & rem secum habentia, in ollam mittas, repones aduersum perniciosas noxas remedium. Inijcies autem in ollam illam cerebri, seu medullæ cerui recens casti drachmas triginta: cotylas quatuor rosacci, cuius primam, mediam, & tertiam expressio- nem unguentarij præcipuas, & solas numerant. Olei splendentis crudi totidem cotylas infunde, & cotylam ceræ unam, atq; hæc in rotundo uase celeriter calefacito, donec liquefactæ serpentium squamæ mollescant. postea arte paratam molam recipies, & hæc omnia in unum mista turbabis, teresq; cum serpentibus. Longè autem spinas separa: quandoquidè maleficum illis uenenum adhæreat. Omnia porro membra ex hoc unguento inunge, tumq; uel in quauis uiam, uel grabatum etiam te tutò conferes, uel cum arentis æstatis tempore ad aræ opera cinctus, tridentibus pro- fundum manipulorum acerrum disquisueris. hæc ille. Capiunt igitur qui Marsos se faciunt, uiperas, aliudq; quod- uis serpentium genus hoc modo: captisq; statim caput salua perfundunt, cuius contactu non parum uilescunt, & ue- neni feritatem deponunt, quod hominis salua facultate sit illis prorsus contraria. Cum autem in foro, ut miraculo- sum de se spectaculum præbeant, ab his nullo ueneni incommodo demordi se facere uolunt, oblato prius illis duræ car- nis frusto, id dentibus dilaniare cogunt, ut uirus, quod prope dentes quosdam uesticulis continetur, in mansam effundat- tur carnem. Non desunt tamen qui etiam uesticulas illas forcipibus abscindant, ne amplius ueneno repleantur. Itaque hac fraude uniuersam gentem decipiunt. Verùm pulcherrimè horum fraus quandoq; detegitur, cum simul in eodem foro plures eiusdem prauæ generis homines contendunt, ut alter alteri primum locum præcipiat, & summam apud populum authoritatem consequatur. Nam ij, ut quisq; se legitime ex diui Pauli familia ortum ostendat, uiperis, qui- bus uenenum exemptum non sit, seinnicem dilacerant, præsumptis tamen suis fallacibus antidotis: quibus tandem fru- strati, à ueneno uicti relictis uexillis, tanquam moribundi, suis è pulpitis in terram cadunt. Et certè nisi statim periti medici illis opem ferrent, mortem sæpe immaturam oppeterent: licet etiam interdum occumbant, & animam caco- daemonibus, corpora uerò suis serpentibus deuoranda relinquunt. Equidem memini, cum essem Perusijs, me duos hu- iusce generis circumforaneos uidisse in foro, qui in tribus corporis partibus à uiperis demorsi erant: & ij sanè ambo periissent, nisi Carautus ille Bononiensis chirurgicus, & præceptor meus, oleo nostro de scorpionibus eos inunxisset: nec suis illis profuisset lapis, quem uendunt, & omnibus præferunt, aduersus omnia uenena. Quemadmodum idem non profuit ijs, qui Tridenti inuicem in foro demorsi, & ueluti mortui in hospitium delati, prædicto oleo sanitati res- tituti fuere, magno quidem amborum discrimine, ac dedecore. Sunt qui dicant eum lapidem, uel potius terræ obigna- tam à Melite insula allatam, quam omnibus præponunt antidotis, uim omnino aduersus serpentium uenena efficacem habere, quemadmodum & ea, quæ à Lemno insula Lemnia uocatur. Veruntamen ubi ab asside, uel uipera quis fue- rit demorsus, parum uel nihil proficit. quamobrem credendum minimè fuerit, panem uel uinum, quibus suas ijs ad- murmurant cantilenas, eos qui sumpserint, tutos à serpentibus, & alijs id genus uenenum eiactulantibus, ad integrum usq; annum seruare posse. Quandoquidem nouimus nos, qui hoc pane deuorato se tutos à serpentibus existimantes, serpentium uenationi se dedere: sed ab ijs tandem demorsi huius admurmurati panis opinione falsi interiere. Non tamen eam inficias, quin aliqui reperiantur, quibus quædam ea à cælo facultas tributa est, ut à serpentibus non mora- deantur. Siquidem noui ego plures, qui simpliciter, nulloq; artificio aut uerbis assides, & uiperas quotidie capiebāt, nec unquam ab ijs icti fuere. quauis serpentes ab ijs modo pedibus calcati, modo manibus compressi fuerint, ac diu- tius in nudo eorum sinu gestati. Neq; præterea negauerim, serpentes non posse carminibus, & incantationibus com- pelli, quod plurimis id constet experimentis. Ceterum, ut nihil quod ad curationem ictuum uirulentorum facere possit, à nobis prætermittatur, qui omnia quæ scimus, ingenuè docemus, non uerebor prodere memoriæ (etsi id sciam 40 ad medicos non spectare, neq; ab ipsis recipi) quoniam pacto in Romano agro senex quidam eremita amicus meus, à feris ictos sanabat, ipsis absentibus ægris. Cum enim quis è circumstantibus populis à serpente demordebatur, id per nuncium eremitæ significabant: tum is interrogabat nuncium, an medicamentum icti loco ebibere uellet. Quod si id se facturum respondebat, iubeat ille, ut dextrum pedem calceo denudatum solo sisteret, & cultello totius pedis uesti- gio lineam circunducebat: deinde iubeat pedem auferri, & intra spatium lineæ signatæ cultelli cuspide hæc uerba in- scribebat. CARO CARVZE, SANVM REDVCE, REPVTA SANVM, EMANVEL PA- RACLETVS. mox terram eodem gladio abrahebat, ita ut omnes abolerentur characteres: abrasum puluerem fi- ctili quodam paruo aqua pleno excipiebat, ibiq; tantisper dimittebat, donec terra subsideret: demum nuncij interula aquam percolabat, & cruce signatam illi bibendam præbebat. Sed certè mirum est, quod eadem hora ictus sanaba- tur, qua nuncius potionem illam sumpserat, ut mihi planè compertum est, & omnibus illius regionis incolis. Hæc est 50 curatio in uirulentos ictus, qua utebatur ille eremita. qui mihi sæpius dixit, hoc esse maius secretum, efficaciusq; reme- dium, quod habeant ij, qui suam originem in diui Pauli familiam falso referunt.

Curatio secū-
dum quædam
eremitam.

ΣΦΗΚΕΣ, ΚΑΙ ΜΕΛΙΣΣΑΙ. VESPAE, ET APES.

CAP. XLI.

INTER ferientium venenatorum notas, nihil de vespis, & apibus articulatim digestimus, quod conspicuæ omnibus sint, & nihil excellens, aut notatu dignum in his obseruetur: inter remedia ta- men earum meminisse non fuit alienum. Igitur aduersus vtrarumque ictus prodest illita malua, & hordeacea farina cum aceto, ficulneum lac in vulnus instillatū, & muriæ, aut aquæ marinæ fots.

E t s i

ET SI uestparum, & apum ictus nemini unquam attulerit necem; cum tamen dolores molestissimi inde quandoque oriantur, non alienum, neque inutile fuerit ea nosse medicamenta, quibus facile iidem mulceri possint. Quamobrem iam dictis à Dioscoride remedijs ea addenda duximus, quæ priuatim scribit Aëtius lib. xiii. sic inquit. Si quis ab apibus, & uestpis illæsus permanere uelit, cum maluæ folia cum oleo illita, & cruce, siue bruchus cum oleo illitus asseruabunt. Quandoquidem uerò quidam ab his clanculum percussi, ob dolorem perturbantur, putantq; se à maligno aliquo animante petitos esse, necessarium existimo prius ostendere quæ signa horum ictus comitentur. Hos itaq; qui ab apibus punguntur, dolor ictus consequitur, & rubor loci, cum tumore partium in ambitu sitarum: stimulus autem omnino in percusso loco reperietur. Eadem etiam hos, quos uestpa pupugit, concomitantur, sed intensiora: uerum stimulum uestpa in percusso loco non relinquit. Auxilium autem utriq; ferunt luto, aut stercore bubulo eis illito cum posca: aut maluæ folijs impositis cum posca: aut cinolia cum malua & posca: aut sesamo cum posca. Naturaliter autem opitulatur ueneranda, & uiuifica strombi conchylij imago in sigillo ferreo exculpta, & loco ictus appressa: non enim permittit amplius inflammationem generari. In potu præterea ipsis foliorum lauri tenerorum drachmas duas cum uino austero præbeto. hæc Aëtius. Cæterum compertum est, dolorem statim sedari illitis muscis prius contritis. Id quod similiter præstant thymbra, melisophyllum, & sisymbrium.

Vesparum, & apum ictus, & remedia.

Φαλαγγία. PHALANGIA.

CAP. XLII.

DEMORSIS à phalangijs locus quidem ipse, quasi ab impacto aculeo rubet, non intumescens, nec per ambitum calidus est, sed mediocriter humescit: ubi uerò contrariorum occursum refrixit, consequitur corpore toto tremor, distentiones poplitum, & inguinum, conuulsionibus non dissimiles. in lumbis collectio exoritur, & perpetua urinæ libido lacessit, multaque reddendis excrementis colluctatio. vniuersa cute frigidus sudor emanat, collacrymant oculi, offusisq; nebulis caligant. Horum ictibus ficulneum cinerem adiecto sale trito, & uino imponere oportet: aut radicem syluestris punice quam tenuissimè tritam: aut aristolochiam cum hordei farina, & aceto subactam. Vlcera aquæ maris proluenda, aut apiastri decocto, foliaque eiusdem illinenda. Lauacris perpetim utendum, & propinandum abrotoni semen, anisum, aristolochiam, cicer syluestre, cuminum Aethiopicum, cedrides tritas, platani corticem, & trifoliæ herbæ semen: priuatim autem, singulorum ex ijs binas drachmas dare cum uini hemina conuenit. item myricæ fructus, & chamæpityos, & viridium cupressi pilularum decoctum, admisto uino. Sunt qui fluuiatiliscancri expressi succum cum lacte, assumpto apij semine, confestim molestijs liberare prodant.

PHALANGIORVM genera quanquam plura à ueteribus describuntur; tamen Aëtio libro xiii. capite xviii. sex tantum numerantur, his uerbis. In phalangiorum genere primum quidem rhagium, alterum lupum, tertium formicarium, quartum cranocolaptes, quintum sclerocephalum, sextum scolecium appellant. Ac primum quidem Rhagium, id est, acineum, figura rotundum est, colore uerò nigrum, acini uix nigre similitudine, unde etiam appellationem accepit: & eos quidem iuxta medium uentrem habet, pedes uerò ex utraque parte quam breuissimos. Alterum uerò Lupus appellatum, muscas perdit, eisq; pascitur: ac corpus quidem habet latum, & uolubile, partes uerò circa collum ipsius incisæ sunt: amplius autem & os eius eminentias tres habet. Tertium autem Myrmecium, hoc est, formicarium dictum, formicæ maximè assimilatur, colore fuliginoso: corpus uerò eius uelut astris quibusdam insignitum est, maximè circa dorsum. Quartum deinde Cranocolaptes, sublongum est, & uiride stimulumq; iuxta collum habet, atq; si in quem irruat, locos circa caput petit. Quintum Sclerocephalum dictum, caput habet saxæ, & obduratum: lineamenta uerò per omne corpus similia animalibus illis, quæ circumuolitant noctu lucernas. Sextum autem Scolecium siue uermicarium appellatum, sublongum est, & submaculosum, maximè circa caput. Atque hæc quidem species phalangiorum enumerantur. hæc tamen Aëtius. Qui tamen cuiuscunque phalangij notas, & indicia seorsum non descripsit (genus enim diuersum diuersa quoq; parit symptomata) sed omnia in commune simul collegit.

Phalangiorum genera ex Aëtio.

Quamobrem si particulatim cuiusque phalangij indicia per se scire cupimus, Nicandrum consulamus. Is siquidem in theriacis præter id quod plura, quam fecerit Aëtius, phalangiorum genera reddit, singulorum etiam priuatim indicia describit suis uersibus, qui ita paraphrastice in Latinum uertuntur. Opera iam nunc noxij considera phalangis, signaq; eius morsus. Primus itaq; splendidus Rhox appellatur, niger planè, accumulatis pedibus prorepens, medium uentrem ore, & dentibus septum habens. Cui ab hoc inflatum fuerit uulnus, perinde corpore apparet atque si nihil quicquam sauciatus foret: oculi uerò inferiori parte rubescunt, frigus iuxta in corpore adheret, insignitur, statimq; color, & membra hominis à supernis ad ima uergere uidentur: neque penis semine uiuidus demittitur, sed lumbos occupans ita frigus genuum nexus dissoluit. Asterion iam secundum obserua, in cuius dorso pinguis quædam refulcent, ac lucidæ in corpore uirgulæ. Percussus ab hoc inexpectatus horror cum flamine quodam adoritur, caput uerò somnus grauat, genuum & membrorum nexus, & imbecillitas fit. Cyaneum aliud sublime, crinitum, & asperum æqualiter est. Difficilem corpori infert illud puncturam, quodcumq; labefactauerit, corq; graui languore succumbit. Nox & caligo tempora circumstant, uomitumq; edit è collo lubricum, ab araneis telis non multum distantem, adeoq; tandem interitum subministrat. Ab hoc alius est Agrostes, qui specie sua lupo similis est, muscarum interemptori, qui apum obseruator est, culicum qui psenes dicuntur, & æstrorum, & omnium quæ ad telam ipsius peruenerint. Hic imbellè plagam, & uanum uulnus homini infligit. Quod autem Dysderi, siue speccum appellant, rutilum

Phalang. genera, & morsus notæ ex Nicandro.

fatis,

Phalagiorum
ictuum signa,
& curatio ex
Aëtio.

Tarátulae ue-
nenum, & re-
media uide li-
bro II.

satis, uespæ erudis uescenti persimile. Hic si quempiam uulnerarit, ingens è uulnere tumor erigitur: morbi etiam qui-
dam ad genua, aliàs etiam neruorum cordis, & uenarum languentium trepidatio, aliàs uirium destitutio, ut percus-
sum sæpius domet, atq; interimat. Extremi maleficij animal, somnium adferens, qui hominem quiescere ab huius sæ-
culi laboribus faciat. Est præterea Formicarium dictum, quod formicis planè simile sit, collo quidem rutilum, reli-
quum corpus nigredini ex putredine factæ, par est, undique latum stellatum dorsum punctisq; distinctum gerens, cui
subcinericium tempus ad modicam ceruicem attollitur. Atque ex hoc phalangio dolores priorum similes uenenatorum
ueniunt. Sunt & alia parua phalangia scarabeis similia, quæ in agris inter legumina sua carpunt pascua. Horum
circa cruciantem morsum tubercula, & pustule exurgunt, cor oberrans furit, lingua inconditè obmurmurat, oculo-
li etiam subuertuntur. Educatur in Aegypto in perseæ filijs, quem Cranocolapten dicunt, phalænæ similis, quæ cir-
cum lucernas cum impetu uolitat nocte. Eius horribile semper caput incessanter nutat, uterus autè grauatur. Hic ubi
cuiusdam stimulum infixerit, quem ceruice tenuis gerit, facile sanè citra omnem laborem ad interitum ducit. hæc Nican-
der. A quo tamen in hoc dissentit Aëtius, quod sclerocephalum ijs simile fecerit bestiis, quæ noctu lucernas circum-
uolitant, Nicander uerò huic cranocolapten comparauit. Sed iam ea prosequamur, quæ de phalangiorum ictu-
bus tradidit Aëtius, qui loco superius citato sic habet. Quæ percussos à phalangijs concomitantur, communia sunt
iuxta magnitudinem, & paruitatem discreta. Morsus porro tenuis est, ut uix conspici possit: tumor autem liuidus,
quibusdam etiam rubicundus: frigiditas adest circa genua, lumbos, & scapulas, nonnunquam uerò totum corpus ag-
grauatur. amplius & dolor asiduus adest, tremor, pallor, uigilia. Quibusdam uerò pudendi tentigo, & circa caput
pruritus, aliquando etiam circa sillas: oculi humecti, & lacrymantes, ac caui, & uenter inæqualiter eleuatur. In-
tumesceit autem uniuersum corpus, faciesq; & maxime circa linguam partes, adeo ut impedito sermone balbutiant
demorfi. Quibusdam uerò urinae emittendæ difficultas adest, cum pudendi tentigine, & dolore. Si uerò minxerint,
aquosæ ipsorum sunt urinae, quædam araneorum telis similia in se habentes, & uomitus quoq; similis. aliquando uerò
& per uomitum, & per uentrem talia excernuntur. Ceterum in calidam aquam demissi, dolore leuati sibi uidentur:
post uerò è balneo egredientibus, intentum dolet pudendum. Senioribus uerò pudendum plurimum laxatur, ac mini-
mè intenditur. Atque hæc quidem communiter ad omnium ictus sequuntur. Si uerò cranocolaptes aliquem percusse-
rit, caput magis dolet, & uertigines consequuntur, frigus continens, delirium, corporis iactatio, & uentriculi pun-
ctiões. Omnes autem à phalangijs percussi uiuantur asiduis balneis: ictus etiam locus ex trifolij bituminosi decocto,
cum oleo proluatur, totum uerò corpus ex cerato liquidissimo pinguefiat. uiuantur etiam fomento spongiarum in ca-
lido aceto tinctarum, & plagæ continuè adhibiturum. Cataplasmata autem eis conueniunt: bulbi, sanguinaria, por-
rum, surfures aceto incocti, hordeacea farina incoctis cum ea in uino aut melle lauri folijs, ruta, grossi, caprinum
stercus cum uino, amaracus cum aceto, syluestris ruta cum aceto, & cyperus. hæc Aëtius. Ceterum Diosco-
rides uarijs in locis huius totius operis de medica materia plura alia medicamenta intus in corpus sumenda aduersus
phalangiorum morsus commemorauit, præter ea quæ hoc capite speciatim retulit. Ea autem sunt, si summam colla-
gantur, myrti baccarum succus ex uino potus, succus item foliorum mori cyathi mensura, lixiuum è fici uel caprifici
cinere paratum, asparagi radicum decoctum, agrestis lactuca, coris semen, hederæ succus ex aceto potus, ruta ex
uino hausta, hieracium, dauci semen, melanthium drachmæ pondere ex aqua potum, aparine, melisophyllum, &
phalangium herba ex uino pota, pentaphyllum, hyacinthi radix, & sedum minus. Quæ uerò ad idem exterius illi-
nenda commendauit, hæc sunt, nullus piscis dissectus, maluæ decoctum, aqua marina, & marinorum uincorum te-
nella folia. Nec desiant composita medicamenta ab authoribus tradita. quæ si quis uidere & habere cupit, Galenum
consulat libro secundo de antidotis, ubi ualentissimè describuntur antidota ad phalangiorum ictus, & pluribus ueterum
clarissimorum medicorum monumentis excerpta. In summa tamen legitima theriaca, & Mithridatium contra pha-
langiorum uenenum ceteris præstantiora censentur. Sunt etiamnum in phalangiorum genere recensendæ, quæ no-
bis in Hetruria TARANTULAE uocantur. Quarum historiam, & admiranda symptomata superius libro se-
cundo abundè retulimus, cum de phalangijs differeremus. Quinetiam inibi docuimus, quo modo ab ijs icti curentur
muscis instrumentis, ductisq; quàm longissimis tripudijs. quare eò se conferre poterunt, qui hæc scire desiderant.

Σκολόπενδρα. SCOLOPENDRA.

CAP. XLIII.

SI SCOLOPENDRA, aut dicta ophioctene, morsum intulit, locus per ambitum liuore fu-
gillatur, & computrescit: interdumque, licet rarè, sæculentus, atque ruber cernitur. A' morsu ip-
so exulcerari locus incipit, vlcusque id negotium exhibet, ferè remedijs inuictum: præterea toto
corpore prurigo sentitur. Hæc ubi morsum infixit, sal quàm leuissimè tritus, ex aceto vulnere in-
spargendus, aut ruta syluestris superponenda. Locus acida muria fouendus, & danda in potu ari-
stolochia cum uino, aut serpyllum, aut calamintha, aut ruta syluestris.

Scolopendre
uenenosa cõ-
sideratio.

TERRESTRES Scolopendras Hetrusci centipedas uocant. Sunt enim in Hetruria omnibus uulgaris noti-
tiæ uermes, innumeris utrinque pedibus refertæ, colore subrufo: diuerso quoq; genere constant. Ceterum ea tantum
ictu uenenum relinquunt, quæ quod morsu serpentes interficiant, ophioctonæ appellantur, quarum tantum existima-
mus hoc loco meminisse Dioscoridem. Veruntamen quæ in uniuerso genere eæ sint, hæcenus compertum non habeo.
Quibusdam in regionibus tanta copia increuere scolopendræ, ut fugatæ ab eis populi, proprios deseruerint lares.
quod Arerietis contigisse scribit Theophrastus. Progreditur scolopendra tam in anteriorem, quàm in posteriorem
partem.

partem. Idcirco scribit Aristoteles libro IIII. capite VII. de historia animalium, quod dissecta Scolopendra altera parte in caput, altera in caudam mouetur, & serpit. Vnde uidetur existimasse Nicander, hanc bicipitem esse, ut eius uerba in theriacis innuunt, cum inquit. Modicaq; pemphredon, bicepsq; scolopendra. Cuius euntis alæ, ut remi nauis, festinant. Non inepta quidem Nicandri comparatio: nam scolopendræ pedum multitudine uelociq; motu triremem representant. Harum morsibus (ut Dioscorides ait) auxiliantur asphodeli semen, et flores ex uino poti. Quinetiâ (ut scribit Aëtius) ea omnia scolopendræ ictibus medentur, quæ priuatim muris aranei morsibus conueniunt, de quorum curatione paulò inferius dicemus. Præferunt antiquorum nonnulli cinerem aceto subactum, & uulnere illitum, item seillan: præterea pulegium, rutam, & mentham ex uino potam. De marinis Scolopendris tradidimus superius libro secundo. Nec tamen mihi compertum est, aliam noxam ab ijs inferri, quàm ingentem pruritum ijs tantum partibus, quibus inhaerent (ut scribit Aristoteles, & Dioscorides) earum erucarum more, quæ pilis horrent, & quæ præsertim in puni uitam agunt.

Scolopendræ
morsus reme-
dia.

Σκορπίος. SCORPIO.

CAP. XLIIII.

SCORPIONIS morfu inflammari statim incipit locus, & indurefcit, ac intentus rubet, vicifimque dolore premitur: modò siquidem exæstuat, modò frigore occupatur. Labor repente fatigat, & aliquando meliusculè habet, aliquando recrudescit. Consequitur sudor, horroris sensus, & tremor. Extremæ corporis partes refrigescunt, inguina extolluntur, per sedem flatus exeunt, capilli eriguntur, pallor membra decolorat, & dolor, tanquam ex pungente acu, per vniuersam cutè sentitur. Percussis præsentī est auxilio ficulneum lac in vulnus instillatum. Scorpīus ipse, qui i-
20 etum vibrauit, tritus, & percusso loco impositus, suæ plagæ remedium est, ob cæcam quandam naturarum (ut constat) discordiam, quæ antipathia appellatur. Præterea tritus, & impositus cum sale, lini semine, & althæa, scorpīus conuenit. Sulphur ignem non expertum, resina terebinthina exceptum, & emplastri modo adiectum, auxiliatur. Itidem galbanum ad splenij formam ductum, & calamintha, quæ trita illinatur, & farina hordei in uino parata, in decocto rutæ. Semen trifoliæ herbæ tritum, & vulnere iniectum opitulatur. Hæc ad affectum locum pertinent. Post hæc quàm efficacissimis potionibus utendum, cuiusmodi sunt aristolochiæ, præsertim corticis binæ drachmæ cum uino, tusa gentiana, & pulegium decoctum, & bacæ lauri pauco numero tritæ, & calamintha cum posca, in qua magnopere discoqui debet: cupressus cum uino, & ruta, nec secus ficulneum lac: laferpitium, si adsit: sin desideretur, peucedani succo utendum. efficax est potum trifoli-
30 lij, & ocimi semen. Horum autem omnium uicem pensat iugis lauacri vsus, euocatus sudor, & dilutæ uini potiones.

PLURA, ac uaria antiquis numerantur Scorpionum genera, ut latius libro secundo diximus, quorum alij multum, alij parum suo ictu offiunt. Porro Nicander in theriacis scribit eorum octo reperiri genera, his uerbis. Age dum aculeo dolorifico armatum scorpionem canam, eiusq; tetricum genus. Quorum primus albicans, neque fonticus, neque lethalis est. Sed cui rutila genæ micant, calorem flagrantemq; mortalibus furorem incussit, quo malo homines horrore concutuntur, & frigore, perinde ac qui febre diuexantur, & acri siti incenduntur. Qui liuidus est, malam trepidationem, & motionem tribuit hominibus, quos percusserit, qui ceu attoniti, & uani, & stulti ridet. Alius uiridante colore, qui simul ac corpus hominis concusserit, tremores, & frigora illico admittit, acrisq;
40 grando talibus uidetur circumstare, etiam si sol ardentissimè radijs suis flagret. Talis tantæque eius stimuli afflictio, cuius uertebæ nouem (lego septem, cum non plures scorpionum caudis inesse comperiantur) iuncturis connexæ apice suo nocent. Alius liuido colore, ingentem aluum gestat, latumq;: herba enim uescens, semper insatibilis manet, corpus etiam hominis exedens, inguini insolubili ictu nocens: tam uehemens eius genus, & ori morsus insitus, infixusque est. Deprehendes itidem similem scorpionem litorali seu marino cancro, qui albentes algas fluctumq; maris decerpit pascendo. Alij rursus incuruis æquales planè paguris uidentur, corpore grandes, chelis, & forcipibus æquè solidi, atque paguri, qui in saxosis cauernis demorantes sibi timent. quinetiam è paguris tales scorpiones, genus & ortum suum ducunt. Nam cum rupes, tenuesq; multum strepentis maris reliquerint algas, eos ex mari inescantes piscatores extrahunt. At paguri se peti ea uenatione sentientes, murium rimas, & nidos subeunt, ubi prolem perditricem habent, ibiq; è mortuis tandem paguris scorpī nocentes per foramina ista generantur. Postremò melichlorus tibi
50 animaduertendus, cuius summum uerticillum prænigrum est, inextinctamq; noxam infligit, hominibus certè insensissimus ille obliquo gressu corpus flammæ simile commouens: pueris uerò, & natu minoribus celerem interitum adduxit: quibus & circum terga densæ alæ expanduntur locustæ fruges rodenti non dissimiles. hæcenus Nicander.

Scorpionum
genera ex Ni-
candro.

Scorpionum
ictus, & cura-
tio ex Aëtio.

Ceterum scorpionum ictuum indicia, & curationem conscripsit diligentissimè Aëtius libro XIII. cap. XIX. sic inquiens. A Scorpīo percussos uehementissimus plagæ dolor consequitur, frigiditasq; ac tensio, et stupor: circaq; plagam, & totum corpus frigidus sudor: & his, qui iuxta infernas partes percussi sunt, inguina excitantur, ac intumescunt: qui uerò circa supernas, locus sub alis. Et hæc quidem leuiter percussis adsunt. Validius autem ictus ardor circa plagam adest, quemadmodum in ambustis, & uerrucarum instar formicarum eruptio circa labra, & totum corpus, ut grandine se impeti putent. Facies distorquetur, sordes circa oculos adsunt glutinosæ, & lacrymæ uiscosæ: durities articularum, anusq; procidit, cum egerendi cupiditate: spuma circa os est, et uomitus largus, singultus, conuulsiones opisthotonicis similes. His igitur serpyllum, althææ radicem, & elaphoboscum bibendum præbebo.

N n Præter

Remedia alia
ex Diosc.

Præter opinionem autem facit elaphoboscus, tum uiridis comesta, tum sicca pota. Cochleam item hortulanam maxime accipito, eamque una cum operimento tritam, plagæ imponito, & confestim sedabis dolorem. Idem etiam uermes terreni facere dicuntur. Prodest præterea fluuiatilis cancer tritus, addito lasere, in uino potus. Confert uerbenaca recta, aut uiridis cataplasmatibus modo imposita, aut sicca in puluerem pota. Conducit etiamnum pulvis ex æqualibus partibus cumini, melanthij, & uiticis seminis confectus, & drachmæ pondere ex uino potus. Datur & pastinacæ semen, quin & ponticæ nuges: quippe hæ non modo in cibum sumptæ; sed in cingulo quoque gestatæ, gestantem ab omni scorpionum ictu tutum reddunt. hæc ex Aëtio. Commune & uulgare remediū est plagam perungere ipsorum scorpionum oleo. Proinde oleum nostrum de scorpionibus, cuius antea sæpenumero mentionem fecimus, hæc in curatione maximopere conueniet. Scorpionum ictibus Dioscorides præter ea medicamenta, quorum hoc capite meminit, hæc quoque sparsim in superioribus libris mederi tradidit: nempe amomum melle subactum, fluuiatiles cochleas, mullum piscem recentem, smaridem muria asseruatum, diuulsas lacertas, domesticos mures concisos, tritici farinam uino aut aceto subactam, sonchi & intubi succum, ocimum polentæ admixtum, amaracum ex sale & aceto, hieracium, laserpitij lacrymam, melissophyllum, chamæpitum: uerbasci illius folia, quod tantum aureum florem gerit, leucoij aurei semen: & polemoniæ radicem, cui tantam uim contra scorpiones inesse quidam tradunt, ut ij ab his non feriantur, qui eam gestauerint: quos, si forte percussi fuerint, nihil tamen molesti passuros affirmant. Et hæc omnia prosunt tantum uulnere illita. Quæ uero pota, uel deuorata auxilium præstant, eiusdem testimonio, hæc erunt: fluuiatiles canceri triti, & cum asinino lacte poti: asinorum & equorum, qui in pascuis degunt, finum liquatum in uino, & potum: oxylapathi, & oxalidis semen ex uino aut ex aqua potum, agrestis lactuca: abrotoni bortenensis, pastinacæ, hyacinthi, & urticæ semen: quin & olusatrum, & heliotropium, & cardamomum, & myrrha, & myrti baccarum uinum. E quibus omnibus cùm plura possint confici antidota, pro uaria medicorum intentione, non operæpretium putato, nos hæc in re longiorem moram ducere, ut quæ potius peritissimi cuiusque iudicio sit relinquenda.

Τρυγὼν θαλάσσια, σκορπιὸς καὶ δράκων θαλάσσιος. PASTINACA MARINA,
SCORPIO ET DRACO MARINI. CAP. XLV.

SI MARINA pastinaca percussit, protinus accidunt molesti dolores, assidue conuulsiones, lassitudo, & imbecillitas. mens percussis labat, postea obmutescunt: oculi caligant. Percussus autem locus in ambitu cum uicinis partibus denigratur, & ita obtusefcit, ut tangentem non sentiat. hunc si quis premat, atra sanies, crassa, & male olens excernitur. Ei qui marina pastinaca igitur, omnia, quæ de uiperarum morfu paulo post referemus, simili modo conueniunt. Peculiariter autem ictus à marino scorpione, & dracone inferuntur, qui molestos cruciatus cient: interdum autem, sed raro, nomas excitat. Quibus absinthij, saluiæ, aut sulphuris ex aceto triti potio subuenit. Ipsi etiam dissecti, vulneribusque impositi, sui cuiusque ictus remedio sunt.

Pastinacæ ma-
rinæ ictus si-
gna.

Pastinacæ ic-
tus remedia.

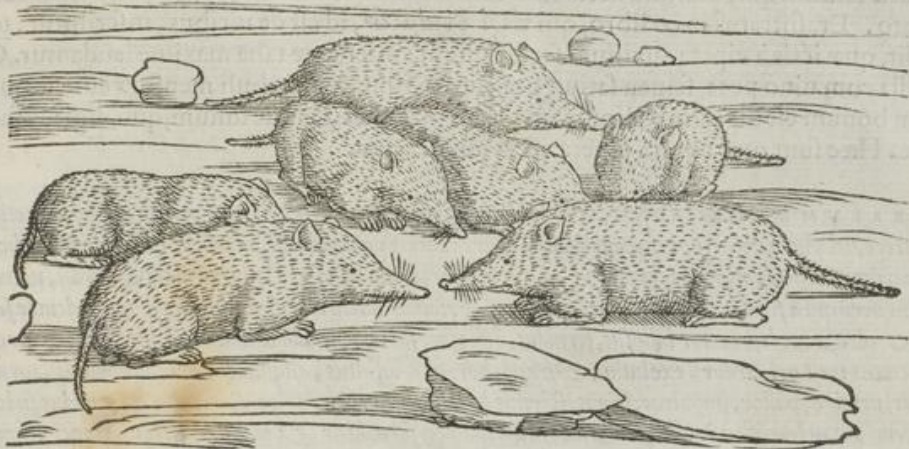
QUI à marina Pastinaca percussi sunt (ut testatum reliquit Aëtius) his uulneris locus manifestè apparet. Sequitur autem dolor pertinax, & totius corporis stupor. Acutum enim, & firmum habet aculeum, quo uehementissima uim in altum impulso, nerui sauciantur. quapropter in aliquibus mors derepente totum conuellens corpus comitatur. Narrant quidam, quod si quis caudam pastinacæ, quæ ictum intulit, auferat, & in arborem maxime quercum, suspendat ac figat, ipsam quidem arborem arescere, egrum autem sanari, atque id iuxta contrariæ affectionis, & remedij rationem contingere. Id quod etiam asserit Nicander in theriacis, his planè uerbis. Trygonem, hoc est, pastinacam, itidem maleficum, mareque uastatē draconem arcere noui. Dolore autem sic hominem afficit trygon, cum oblongis sagenis defatigatum piscatorem aculeo suo ceciderit: uel etiam ramis arboribus infixus fuerit, nam tum arbor ea sit obscurior, ignobiliorque. Siquidem ab huius morfu, ceu solis æstu, eius & radices perditæ una cum folijs flaccidæ redduntur, & arescunt: homini uero caro putredine immunitur. hæc Nicander. Ceterum auxilium sentiunt percussi, ut Aëtius inquit, ubi stupor, & refrigeratio totius corporis consequatur, ex calidis illitionibus, & confimilibus cataplasmatibus. Proprie autem fursures aceto incocti, & pro cataplasmate impositi eis auxiliantur, & ipsam adeo acetum pro sotu affusum maxime prodest. Magis autem conueniunt eis attractoria, & quæ tenuium partium sunt, ac calida. quo nimirum per attractoriam facultatem uenenum ex profundo attrahatur, & per calorem frigiditas mitigetur, & quæ tenuium sunt partium, in altum prorepent. Ad hanc igitur rem in promptu habebis apta, sulphur uiuum urina ueteri subactum, marrubium, lauri folia, echium, radicem panacis, saluiam, & similia. At uero si hæc desiderentur, fermentum acidum cum liquida pice emollitum imponito: mirabiliter enim auxiliatur. Dato item lauri decoctionem, aut succum Cyrenaicum cum myrrha magnitudine sabæ, ac modico pipere terito, ac dato cum uino: aut silphium, aut laser ex uino: aut succi fici guttas quinque, cum tribus serpylli granis bibendas præbe. Hæc Aëtius aduersus pastinacæ marinæ ictus auxilia reddidit. Ad quos præterea commendatur saluiæ decoctum continuè pluribus diebus potum: quin & scordium in puluerem tritum, & ex sui ipsius decocto potum, itemque uerbenaca. Non tamen ob id prætermittenda est theriaca, aut Mithridatis antidotus, aut quinta nostra essentia, cuius iam sæpe meminimus. Porro Nicander quoque nonnulla remedia protulit, quæ hæc sunt. Anchusæ folia, quinquæfolium, rubi flores, arctium, oxalis, lycopsis, ordilum, chamæpitum, fagi cortex, agrestis pastinacæ semen, terebinthi fructus, phycus marinus, adiantum, smyrnium, eryngium, libanotis, cachry, & utrunque papauer.

Μυράλα.

A' MURE araneo percussis, circa morsum in orbem inflammatio exoritur, nigraque pustula, diluta sanie turgens, exurgit: proximæ partes liuent. Rupta pustula, depascens ulcus, non ei dissimile, quod serpit, occupat. Intestinorum quoque tormina, difficultas urinæ, & frigida asperginis offusio consequuntur. Huius moribus auxiliatur ex galbano splenium, per se vulnere exterius impositum, ut medicamenti modo aceto tritum, & hordeacea farina cum aceto mulso illita. Quinetiam mus ipse, qui morsum intulit, si dissectus apponatur, ictus sui veneficia luit. Resistunt quoque acini dulcis punici decocti, & illiti: item porri, & allia contrita, necnon aquæ calidæ fottus: sed hæc ad locum pertinent. Prodest potum abrotoni decoctum, maximè si in uino detur. præterea serpyllum, & galbanum, & eruca uino madefacta: recentes cupressi pilulæ cum aceto, & cyclaminus ex aceto mulso, & pyrethrum cum uino, & chamæleonis herbæ radix. Nec desunt, qui literarum monumentis tradiderunt, tritum murem araneum contra suos ictus commodè bibi. Quam historiam apud alios inuentam, dignam duntaxat censuimus, quæ adnotaretur. Alij asseuerant, demorsum non aliàs exulcerari, nisi prægnas mus araneus fuerit: tum sanè auxiliari ferunt.

20

30

QV ANQVAM Mus araneus, qui, quod colore mustelæ sit similis, Græcis μυγάλη dicitur, ab omnibus uiter uenenata numeratur; attamen in agro Tridentino is nullam morfu infert noxam, quemadmodum nec scorpio. Historiam eius superius libro secundo retulimus. quare iam ad eius morsus notas, & remedia progrediamur. Demorsis itaq; ab eo (ut Aëtius inquit) uulnera manifesta fiunt: quadrifido enim ordine illata uulnera conspiciuntur: & sanguis quidem primum purus promanat, paulò post uerò saniosus. animal enim ipsum putrefactione occidit. Consueuerunt etiam bullæ insurgere, quas si quis disrumpat, carnem subiacentem sæculentam offendet, & fissuris disparatâ.

40 Inflatio autem sequitur demorsos. Cæterum hoc animal frequentius ad testes insilire solet, eosq; uerbere impetere, nō hominis modò; sed cuiusque etiam bruti animantis. Auxilium autem ferunt cum ob putrefactionem periclitantur demorsi, post prædicta communia remedia, lauri tenella folia, unius aut duarum drachmarum pondere, trita & ex uino pota. Conueniunt etiam ipsis omnia communia uenenorum remedia è uino dulci in potu sumpta. In pecoribus uerò & iumentis illa ipsa cum aqua trita, naribus infunde: est enim ipsis præsens remedium. Vnde etiam hominibus similiter in potu exhibeto. Morsus porro cumino, & allio, putamine extrinseco non abiecto, cōtegatur. Eadem etiam cum oleo trita assidue ac diligenter locis circumscitis illinantur. Si uerò ruptæ fuerint bullæ, & ulcera oborta, acida muria proluatur locus, aspergaturq; subinde usti hordei puluere. Verum non rumpentur, nisi prægnans fuerit mus araneus, qui morsum inflixit. Quod si exulcerentur, mali punici dulcis putamen coctum tritum erit imponendum, & ulcera ex eodem decocto, aut magis myrti decocto proluenda, fouendaq;. Strato uerò inquit, in muris aranei morsu primum scalpello circunquaq; uulnerandum esse locum, & murem subinde araneum ustum cum aceto imponendum, aut sinapi tritum, & aceto exceptum. In potu uerò opem ferunt panax, eruca, capparis cortex, gentianæ radix, & recta uerbenaca, omnia ex uino pota, aut in cataplasmate conformata, & morsibus illita. Pro sunt & maluæ folia imposita, & magna antidota potui data. Ceterum lectorem admonitum uolumus, Muris aranei imaginem, quam hic damus, ueram esse, & diligenter ad rei imitationem expressam: non illam, quam libro secundo perperam & insabre pictam inueniet. Error sanè librarij fuit, qui imprudenter deprauatam in legitimæ locum supposuit. Quem errorem hoc loco emendare, & lectorem monere opportunum duximus.

Muris aranei
morsus notæ,
& curatio.

SI VIPERA momordit, corpus intumet, uehementer arefcit, subalbidumque colorem concipit. Sanies à vulnere profunditur, primum suppinguis, mox cruenta. pustulæ adustis similes erumpunt: & antea depascens ulcus, quod in proxima repens, non summa modò corporis; sed intima quoque corripit. Gingiua ijs cruore suffunduntur: inflammatio circa iecur erumpit: tormina, & biliosi uomitus sequuntur. Sopor, tremor, & urinæ difficultas accedit, & frigidus sudor offunditur. Vbi uerò uipera morsum impressit, fimum caprinum cum uino, studiosè impositum opitulatur. item laurus & abrotonum, & galbanum splenij loco superiectum, & origanum uiride inditum. pulli gallinarum discerpti, & confestim admoti: erui farina uino subacta: radicis cortex usque eò tusus, ut in puluerem solutus abeat, & scilla tosta: detritum chamamelum, hordeacea farina cataplasma in aceto mulso præparatum, sed locus antè eo calido foueatur. hæc loco imponuntur. Contra uiperinos ictus rubus cum uino prodest. Aliqui anchusam tenui folio constantem auxiliari produnt. Leporini coaguli in uino terni oboli bibuntur, & porracei succi hemina in mero, & foliorum apiastris succus, & syluestris ruta. hæc in uino potari debent. Vinum frequenter bibendum, allia mandenda, & cepæ, & porri recentes, salsamenta acerrima, & opipara. simplicia hæc sunt. Percussis à uipera præclarè auxiliatur medicamentum, quod myrrhæ, piperis, castorij, floris portulacæ seminisque, dimidio acetabulo constat: hæc omnia in Cretico passo teruntur, aut in alio probato. Erasistratus in eo libro, qui περὶ δυνάμεων, id est de uiribus, inscribitur, pleraque alia tradidit, quæ ictis à uipera auxilium ferre possunt: inter quæ talia maximè laudantur. Gallinacea cerebella cum uino pota, semen fatiux brasicæ tritum, & acetabuli mensura cum uino potum. Quinetiam bonum est digitum in liquidam picem intingere, deinde uinum, quo digitus fuerit elutus, bibere. Hæc sunt quæ contra uiperæ ictus auxiliantur.

Viperarum
morsus indi-
cia.

VIPERARVM historiam exactius, ut puto, latiusque libro secundo tradidimus, quam ut operæpretium sit hic eandem repetere, uel plura nobis supersint addenda. Quare tantum reliquum est, ut iam de earum morsus indicijs, et re- medijs differamus. Reperiuntur itaque in eis (ut Aëtius memorie prodidit) quos uipera mas momordit, uulnera in loco bina: in his uerò qui à femina demorsi sunt, quaterna. Primum autem ex eis excernitur sanguis, deinde sanies sanguinolenta, & oleosa. Adest tumor biliosus, feruidus, bullosus, subruber, deinde liuidus, denigratus, & proserpens. Siccitas uehemens inest ori, ardor, exolutio, & frigidi horroris insultus, aliquando & bilis uomitus, tormina, capitis grauitas, uertigo, pallor, singultus, febris, spiritus & anhelitus celer, color plumbeus, & frigidus sudor. Mors in horis septem, aut ut longissime absit, tertia die, in his qui non seruantur, & maxime his, qui à uipera femina sunt icti. hæc ille. Quæ omnia Nicandro accepta referri possunt: siquidem is in theriacis ita ad Latinum sensum scribit. Hinc luctum à uipera manantem uiatores diuulgant: duos enim instar nerui acutos masculi dentes in ore suo uirus eructantes, ostentant: uipera uerò femina semper plures exerit, pernicioso suo ore insultans. Atqui in carne icti facile latos dentes perpendas. Porro è uiperæ inflata plaga sanies aliàs pinguedini similis, aliàs cruenta, interdum sine ullo colore conspiciuntur. Sed quæ ulcus ipsum caro circumdat, germinans graui offert sese tumore: interdum rubens, tumque palam liuida cernitur: quandoque etiam aquosum onus concipit. Frequentes præterea bullæ, ceu uacui per ignem tumores, perinde ac corpus igni sit amustum, in cute supernè ebulliunt. illic subinde putredines circumcirca accurrunt, aliæ quidem seorsum à uulnere, aliæ circa plagam ueneno non dissimilem mortem edentes. Aspera itaque noxa, uehementerque ignescens totum corpus exedit: hic per guttur, atque collum coeuntes sonitus, agminatim strepunt: quinetiam oculorum uertigine moeret. Illicoque membris grauians imbecillitas, & lumbis anxietas uenit: at in capite caliginosum onus consistit. Atqui laborans ille aliàs siti aridum guttur suum exiccat, sepeque ex unguibus cum frigus tenet. Hyberna autem niue exuberans grando, omnia membra degrauiat. Crebro etiam biliosos uentris sui tumores expuit, toto corpore pallens, ac humens circa membra sudor niuis iactu frigidior circumfunditur. Colorem interdum liuidi plumbi gerit, aliàs obscurum, mox floribus similis est æris. hæcenus Nicander. Præstat igitur (ut Aëtius auctor est) priusquam cruenta prodeat urina, allij plurimum deuorare, & uinum meracum copiosum bibere, excitatis subinde uomitibus. Efficacissimum enim eis remedium est allij esus, ac meracior uini potio, inquit Archigenes, adeo ut si quis multum eius sustineat usus, itemque meri potum, nullo alio auxilio opus habeat. Conuenit item maxime theriaca ex uiperis sine dilatione pota, & uulnere illico superposita. Quin & ipsa uipera excoriata, capite, et cauda abscissis, interaneis omnibus reiectis, anguillarum modo cocta, & à demorsis deuorata, maximum ictis præstidium affert. Caput autem à uina amputatum, diligenter per uolsellam prehensum, morsuique impositum, ea parte adhuc calente, quæ ceruicem contigit, uenenum id mirifice extrahit. Conducit & dissectam gallinam adhuc internè calentem morsui imponere, idque alijs pariter dissectis, frequenter, & assidue repetere. Oportet etiam scalpello per ambitum demorsum locum circuncidere, & cucurbitulas subinde admouere. A cucurbitulis foliorum fraxini succus in potu exhibendus est, & expressa à succo folia uulnere illinenda: est enim ualde efficax ad uiperarum morsus fraxinus arbor. Melissophylli item folia, & succus tum ex uino potus, tum uulnere exterius illitus, euident auxilium confert, etiam si iam moriatur æger. Aiunt præterea, si quis melanthij drachmas quatuor edat, non moriturum. Similiter etiam melaphroditos herba efficax est, & cancri fluuiales cum lacte triti, & poti, & uulnere adhibiti. Magnificè etiam prosunt ranæ coctæ, & in cibum sumptæ, & iusculum earum subinde bibitum. Præstat & nasturtium pluri-
mum

Viperarum
morsus reme-
dia.

mum edere, uel tritum ex uino bibere. Facit autem ad id mirifice testudinis sanguis exiccatus, & cum syluestri cuminopotus. Utendum etiam omnibus communibus remedijs, supra sepius relatis: quippe superuacaneum fuerit eadem tam sepe repetere. Maxime uero utendum est anchusæ radice, & heliotropio cum uino. dandus & hematites lapis. Auxiliantur & raphani in cibo accepti, & deinde uomitu reiecti, exhibita statim à uomitu Andromachi theriaca. Post scarificationem, & gallinarum impositionem, uulnus ex trifolij bituminosi decocto calido, diu proluendum ac seruendum est: nam si pauco id tempore fiat, demorset prius afficitur. Deinde porrum & panem cum sale illini conuenit, aut allium cum aceto, aut ipsius exusti, aut fraxini cinerem, aut alium quemuis cum aceto, aut hastule regie, aut sycomori folia cum pane: aut lauri tenellis folijs, coctis & cum oleo tritis integatur locus, aut caprino stercore, priusquam claudatur. Ceterum, ut libro de theriaca ad Pisonem author est Galenus, non modò è uiperarum morsibus retrahitur uenenum appposito tantum, ut Aëtius inquit, uiperæ capite; sed ipsa quoque uipera tota contusa, & uulnere imposita. Contra uiperarum morsus mirifice medetur echij epotus succus, herbaque ipsa uulnere imposita, ut superius libro quarto prodidimus, illius Alcibijs historiam referentes, à quo echium Alcibiadis cognomen accepit. quandoquidem planta hæc (ut ipse Dioscorides testatur) facultatibus adeò præstantibus insignitur, ut epota eius radix ex uino, non percussis modò à serpentibus opituletur; sed eos quoque qui antea biberint, feriri non patiatur. Commendauit etiamnum aduersus uiperarum morsus Dioscorides sparsim in suis de medicamateria libris, præter ea quæ hoc capite retulit, alia præstantissima simplicia medicamenta, partim exterius applicanda, partim bibenda, uel comedenda, quorum nonnulla hic subiiciam. Vulnere igitur exterius illita conferunt, iuniperi, & fraxini folia, tritici surfures ex rutæ decocto incocta, erui farina uino macerata, scilla ex aceto seruata, perfonatæ, ebuli, & sambuci radices in uino elixatæ, sarmentitius cinis aceto subactus, aliaque complura, quæ breuitati studentes nunc silentio inuoluimus. Pota uero proficiunt cassia odorata, costum, myricæ semen, pistacia, cerui genitale exiccatum, tritum & potum, chondrylla, anagallidis succus, ferulæ medulla, aparine, rubiæ radices, & terrestris tribuli succus: auxiliatur etiam bryoniæ radix. Admirandos insuper præbet effectus radix illa, quam Goritenses ab auxiliari eius ui Serpentiam uocant, cuius historiam, pariterque usus rationem superius libro secundo tradidimus. Verum præter hæc præsentaneo remedio sanat nostra quinta essentia, cochlearis mensura pluries eodem die pota: item oleum nostrum de scorpiionibus, de quo etiam sepius dictum est, earatione inunctum, quam superius ipsius conficiendi modum describentes retulimus. In Viperarum quoque genere ea nimirum immanis fera recenseri potest, quam **AMMODITE** uocant, cuius etsi nusquam, quod extet, meminerit Dioscorides; minime tamen silentio prætereundum est, quin hæc eiusque ueneni remedia describantur. Siquidem Ammodite, meo iudicio, in pluribus Italiæ et Illyriæ locis reperiuntur, præsertim in Goritensi comitatu, & Iapidia montibus. Est enim fera hæc uiperæ omnino similis, præterquam quòd capite sit ampliore, & maxillis latoribus, quòdque ultimo rostro superiori parte eminentiam quandam habeat, acutæ uerrucæ similem. Vnde circumforanei, qui serpentes eorumque ueneni remedia profitentur, hanc feram uulgò appellat *Aspido del corno*, hoc est, Aspidem cornutum. Neque sanè ineptum illi nomen indiderunt: namque non minori cum uelocitate interficit, quam aspis. Scimus enim quosdam ab his inopinatè demorfos, tribus tantum horis morte occubuisse. Proinde scite libro **XIII. cap. xxv.** de eo ita scriptum reliquit Aëtius. Ammodites magnitudine quidem cubitalis est (maior enim non pingitur, neque scribitur) colore uero arenosus, per corpus autem maculis nigris insignitus: caudam habet præduram, superne discissam. A quibusdam uero Cenchrias, hoc est miliaris, ob caudæ instar milij duritiem, appellatus est. Latiores autem maxillas, quam uiperæ habet, cumque in multis, alijs ei similis sit, colore magis discerni potest. uiperæ enim sublaui est. Ceterum ab Ammodite percussos festina ut plurimum mors sequitur, qui uero tam breui non pereunt, his sanguis è uulnere manat, & uulnus intumescit: sed paulò post sanies effertur, sequiturque capitis grauitas, & animi deliquium. Qui uero optimè dispositi sunt, & robusti, in triduo intereunt: quanquam reperti sunt, qui in septimum usque diem durarint. Celerius uero mors aduenit his, qui à femina sauciantur. Auxilium porrò & ij ferunt, primum quidem à communibus remedijs, utpote ab adfixis cucurbitulis, circunciso prius per ambitum uulneris loco, & superioribus partibus arctissimis uinculis constrictis: quin abscissa, dilatataque statim scalpello plaga. Proprie autem eis auxiliatur mentha ex aqua mulsæ pota, castorium, cassia, & artemisiæ succus cum aqua. Danda etiam in potu theriace, necnon uulnere eadem illinenda. Utendum & emplastris attractorijs, & subinde cataplasmata, quæ ad nomas siue ulcera serpentina conducunt, imponenda. Viperæ præterea similis, ut quidam tradunt, ea etiam fera fuerit, quam **SEPA** nominant, cuius historiam superius libro secundo retulimus. quanquam inibi Dioscorides Sepem lacertæ generi assignauit, unde & eam lacertam Chalcidicam à quibusdam uocari tradidit. Itaque cum uaria sit apud authores Sepis historia, facili adducor, ut credam, Sepa reperi non modò in lacertarum; sed etiam in mortiferarum serpentium, & uiperarum genere. Quod sanè uidetur asserere Nicander in theriacis suis. Siquidem eum inquit primo, Præterea niualis, & asper admodum mons Othrys rubentes bestias profert, cauaque uallis, & salebrosæ rupes, nemorosumque promontorium, ubi sitibundus ingreditur Seps, colore nunquam uno uisus, &c. haud dubie ostendit serpentem, immanemque feram se representare, non autem lacertam. Cum uero secundo ait, Sepem item corpore demisso, exiguis haud dissimilem lacertis, declinabis, nulli dubium est, quin eam descripserit, quam Chalcidicam lacertam uocant. Nicandro subscribit Dioscorides, quippe qui etsi libro secundo ea ratione Sepa statim post lacertas reddiderit, quòd lacertis corpore, & forma sit similis; attamen libro quinto, Sepa uiperarum generi adscripsit, ubi de aceti mulsæ uiribus differens, inquit. Acetum mulsam contra morsum eius uiperæ, quam sepa uocant, haustum meconium, ixiæque auxilio est. Aëtius tamen eius Sepis tantum meminit, quæ inter mortiferos serpentes uel uiperæ genera recensetur, his uerbis. Serpens, qui Seps appellatur, longitudine quidem duorum cubitorum reperitur: ex crasso autem in tenuem abit: recta uero ac tardè proserpit. Caput habet latum, os acutum: uniuersum au-

Simplicia medicamenta ex Diose.

Ammodite historia, & uenena uis.

Ammodite morsus signa, & curatio.

Sepis feræ consideratio.

Sepis morfus
signa, & reme-
dia.

Acontia hi-
storia, morfus
notæ, & cura.

tem corpus multis albis notis respersum. Sed aliter de Sepis forma, magnitudine, & gressu tradidit Pausanias, ut superius libro secundo suo loco adnotatum reliquimus. Ceterum ab ea percussis (ut tradit Aëtius) sanguis est uulnere manifestus excernitur, & paulo post sanies graecolens, tumor, & dolor segnis est: sed affecte partes putrefactæ dealbantur, & totum corpus uiliginis, quæ albos appellatur, simili colore inficitur. Pili, capilli; è toto corpore defluunt, atque intra tres, aut quatuor dies isti pereunt. Porro opem & hi sentiunt ex iisdem rebus, quæ in uiperæ, et cerastæ, & ammodiæ morfu relatæ sunt. Exhibenda est præterea portulaca plurima in cibo, & unum bibendum myrtites meracius. Conueniet item spongiam calido aceto imbutam, morfui imponere, & ex butyro cum melle locum illunire, aut milium cum melle, aut paleas unâ cum terra, quæ eis adheret, exustas imponere. hæc Aëtius. Ex quibus facile conijci potest, cum ambæ hæc feræ è uiperarum sint genere, ijs tutò antidotis earum uenenum superari posse, quibus uiperæum frangitur, & euincitur. Sed quoniam hæc humane uitæ tan inimica animalia aliam admodum perniciosam feram mihi in mentem reuocant, quæ Græcis ideo **ACONTIA** appellatur, quòd iaculi, uel sagittæ modo in hominem profiliat, cum nihil de ea à Dioscoride memoriæ proditum sit, sciuerim; & hanc in Italia reperiri, non alienum duxi de eius historia ac ueneni curatione ea hoc loco commemorare, quæ ex probatis authoribus excerpti. Hanc itaq; describens Galenus libro de theriaca ad Pisonem, inquit. Acontias serpens, ubi se multum extenderit, ceu iaculum quoddam corporibus insiliens, sic perimit. Hæc, ut Aëtius scriptis tradidit, serpens est duorum cubitorum magnitudine, figura autem crassa in tenuem abeunte, colore uiridi, præsertim iuxta uentrem, ut milium colore referat, unde & cenchrias, hoc est miliaris, appellatur. Aiunt hanc fortiore fieri, cum milium floret. Porro ubi se ad ledendum parat, extendit se ipsam, ac ueluti iaculum uibratum corporibus inuolat, atque hoc modo uerberat. Ab huius morfu omnia, quæ de uiperæ dicta sunt, sequuntur accidentia, atque etiam grauiora, adeo ut etiam putrefactiones & carniū defluxus consequantur, ac grauior item mors succedat. Ceterum remedia similiter eadem, quæ ad uiperæ morsum his conducunt. Est qui referat inter recentiores non obscurus author, quòd cum pastor quidam miscellus, sub cuiusdam arboris umbra estate media quietem somnuq; caperet, cuius socij non procul oies pascabant, ab Acontia, quæ in arborem ascenderat, ita percussus fuit in sinistram mamillam, ut illico perierit. At socij audito percussione sonitu, uiso serpente, quem nouerant, super defuncti pectus, relicto grege in propinquum rus, pauore territi, ausugerunt. Reperitur hoc seuisimi serpentis genus, ut quidam mihi retulerunt, in quibusdam Calabria, & Sicilia locis, ubi ipsum incolæ à sagitta Sacttione uernaculo nomine appellant.

ΣΚΥΤΑΛΗ, καὶ ἀμφισβᾶνα. CAECILIA, ET AMPHISBAENA.
C A P. XLVIII.

CONSIMILIA suprâ dictis in vipera eueniunt ijs qui à cæcilia nomine, & amphisbæna demorsi sunt, eademque ferè auxiliantur. quare hoc uenenum priuatam descriptionem fortitum non est, neque visum est dignum, quod alio genere comprehendatur. De ijs autem mentionem hoc loco fecimus, quoniam ferè remedijs ad uiperas scriptis, percussis ab eis adiuuari soleant.

Amphisbæ-
næ, & cæcilia
consider.

Amphisbæna
biceps nō est.

NON desunt, qui scripserint, Amphisbænam præter naturæ institutum duobus cum capitibus gigni, quæ utranque serpentis extremitatem occupent: fieriq; ob id putent, ut fera in utranque partem repat. Quod tamen fabulosum censemus: nam & hydræm poëtæ, septem capitibus constare fabulantur: id quod nihilominus falsum est. Veruntamen non negauerim ego id monströse, & præter naturæ intentionem euenire non posse in omni serpentium ouiparorum genere, quemadmodum & uolatilium. Siquidem pluries compertum est, ex uno tantum ouo duobus uitelis referto, nasci pullum modò habentem quatuor alas, modò totidem crura, totidemq; pedes: atque etiam lacertæ uisæ sunt aliquando bicipites. Sed hæc non utique statuunt, haberi aliquod serpentium genus natura biceps. Hoc scitissimè, & apertissimè confirmat Aristoteles libro, & capite IIII. de generatione animalium, sic inquit. Monstrararò admodum sunt in ijs, quæ singulos pariunt, sed crebrius in ijs, quorum partus est numerosus, & præcipue in anium genere, potissimumq; in gallinis. Iis enim partus numerosus, non modò quòd sæpe pariant, ut columbæ; uerum etiam quòd multos simul conceptus intra se contineant, & temporibus omnibus coëant. Hinc gemina etiam pariunt plura: coherent enim conceptus, quoniam in propinquo alter alteri est, quomodo interdum fructus arborum complures. Quòd si uitella distinguuntur membrana, gemini pulli discreti sine ulla superuacua parte generantur. Sed si uitella continuantur, nec ulla interiecta membrana determinantur, pulli ex ijs monstrosi prodeunt, corpore, & capite uno, cruribus quaternis, alis totidem. quoniam superiora ex albumine generantur, & prius: (uitellum enim cibo ijs est) pars autem inferior postea instituitur. quanquam eadem, indifcretusq; suppeditatur. Iam serpens etiam biceps uisus est, uidelicet eadem de causa: nam id quoque genus oua parit, & multa numero. hæc Aristoteles. Quæ sane mihi facile persuadent, ut credam, omnino falsum esse, quòd Amphisbæna ex sui generis natura biceps perpetuò nascatur. Verum quandoquidem hoc serpentis genus terrestrium lumbricorum modo utrisq; extremitatibus, capite scilicet & cauda, acuminatis gignitur, adeo ut difficillimè possit caput à cauda discerni, existimauere quidam hanc feram duobus constare capitibus. Proinde Aëtius libro XIII. cap. XXVII. scribit, Scytalam (hanc alij Cæciliam interpretantur) & Amphisbænam animalia esse inter se similia. Non enim, inquit, ex crasis in caudam tenuem abeunt, sed æqualis crassitudinis in uniuersum existunt, ut neque cognoscant uidentes ea, iuxta utram partem caput aut cauda sint sita. Quod equidem tum in terrenis & alui tineis, tum in erucis quibusdam, tum etiam in hircinibus conspicitur. Differt autem, ut idem tradit, amphisbæna à scytala, quòd illa ex utraque parte progrediatur, unde à Græcis illi nomen

nomen inditum est. Galenus porrò libro de theriaca ad Pisonem, Amphibænam bicipitem esse existimat (si tamen liber is adscriptitius non est) ut hæc uerba, quæ in eo leguntur, aperte ostendunt. Amphibæna (est autem animal biceps, quemadmodum sanè & nauigia utrinque proram habentia, cui natura ex superfluo substantiæ bina capita est largita) hoc inquam animal, aiunt, si mulier grauida supergressa fuerit, malè abortum facit. hæc ille. Cæterum, ut ipse Aëtius scriptum reliquit, ab utraque demorsis contingit morsum obscurum esse, ac uix apparere, ueluti sunt muscarum ictus. quapropter etiamsi mordeant, non enecant tamen, sed inflammationem excitant, ut apium & uesparum stimulus. Quare transferantur ad hos quoque, quæ de illis sunt relata, uerum facultate intensiore. Ex his etiam Aëtij uerbis conijci potest, cùm horum animalium ictus admodum tenuis, & obscurus sit, Amphibæna caput inesse terrenis uermibus, uel alui tineis persimile: ac proinde adeo etiam caudæ æmulum, ut alterum ab altera non nisi difficile discerni possit. Cæcilian autem Hetrusci uulgò appellant Lucignola. Amphibæna corium, authore Nicandro, oleasfri baculo circumuestitum, si manibus frigore torpentibus tractetur, calorem statim adfert, articularumq; ne-
xus dissoluit.

Vtriusq; mor-
sus signa, &
curatio.

Δρύινος. DRYINVS.

CAP. XLIX.

A' DRYINO morsus pustulæ, molestique dolores incidunt, præsertim quæ dilutæ saniei emis-
farium subest: quinetiam erosio, torminaque consequuntur. Ab eo ictis conuenit aristolochia
cum uino pota, trifolium herba, radix hastulæ regiæ similiter assumpta, & fructus ex omni glandi-
ferarum arborum genere: & tufæ ilicis radices, & illitæ parti ictæ auxiliantur.

- 20 DRYINVS, ut in theriacis testatum reliquit Nicander, in quercubus latebras parat, aut alicubi in concauis
fagis, in montibus uersatur. Appellant eum alio nomine etiam hydrium, sed & alij chelydrium, qui relictis bryis, pa-
ludæ, suæq; naturæ idoneo lacu uenatu intercipit in pratis molurides, & ranas. Hic si à myope musca illa quæ uis ani-
mantia prouocante, petatur, insuetum illum impetum suscipiens, cum concauæ quercus robur celeri saltu subit, stru-
cto sibi in imo cespite cubili. Candet tergo, caput illi æquale, adeoq; hydro simile: grauis autem fetor à corpore eius
euaporat. Quemadmodum quando incurua, necnon abrafa corij præsemina sub teretibus ferramentis circa humen-
tes equorum exuias, & pelles hument. Si quempiam is uel in talum, uel pedis plantam percusserit, à corpore icti ho-
minis difficilis odor sparsus fertur, atq; circa ictum niger in acutum surgit tumor, mentemq; merentis angor, & tri-
stitia, quibus detinetur, obscurant. Species nimio dolore conflacescit, & perit: cutis cum corpore admodum malè
olet, adeo ipsum atrum uenenum semper depascens consumit: quin & caligo lumina eius obscurans, occultansq; ma-
lè affectum perdit. Alij à dryino icti caprarum instar seu ouium balant, ac omnino difficiles redduntur, impendioq;
30 cruciantur. Vrina eis decutitur, & pallescit. Ipsi uerò dormitantes stertunt, frequentibus singultibus correpti, alias
per collum uomitum felli similem, alias cruentum eructantes, ipsumq; malum acrem sitim generat: postremo laboran-
tibus membris tremorem effundit. hæc Nicander. Cæterum Dryini nomen huic feræ mortiferæ inditum est, quod in
quercuum cauernis, quæ prope radices sunt, stabuletur. Græcis enim quercus δρύς dicitur. Proinde Galenus libro
de theriaca ad Pisonem, de dryino ita scribit. Dryinus serpens sic nominatus, quod in radicibus quercuum uiuat, tam
malignus ad perdendum proditur, ut eius, qui supergreditur imprudens, cutis à pedibus excorietur, tota crura ad-
modum intumescant, & quod magis mirificum est, manus quoque ipsæ curantium eodem modo periclitentur. Si au-
tem quis aggrediatur eum perimere, olfactu adeo mulctari aiunt, ut quemlibet gratum odorem prauum esse existimet,
nec alterius præterea rei queat sentire. hæc Galenus. Dryino, ut Aëtius inquit, abundat Hellepontus. Is la-
40 tibula in quercuum radicibus habet, atque adeo foetidus est, ut etiamsi quis eum non uideat, fetore loci cognoscatur.
Est autem cubitorum duorum longitudine, obsus, ac asperimis squamis circa uniuersum corpus munitus. Porro qui
ab eo percuntur, his tumor insurgit nigricans, dolor uehemens, nomæ, delirium, corporis siccitas, singultus, bi-
liosus uomitus, aut omnino simplex, urina suppressio, tremor, interceptio uocis, stupor, scissura, et mortificatio per-
cussorum locorum: plurimi etiã intereunt. Porro & hi quoq; ex ijs, quæ in uiperæ morsu dicta sunt, opem sentiunt:
itemq; ex communibus remedijs iuxta consequentium accessionum proportionem adhibitis.

Dryini histo-
ria, & eius ic-
tus notæ ex
Nican.

Ex Galeno.

Dryini deferi-
ptio, & mor-
sus curatio.

Αἱμόρροος, καὶ δίψας. HAEMORRHOVS, ET DIPASAS.
CAP. L.

- 50 AB HAEMORRHOVS ictis vehementes cruciatus accidunt, qui angusta, contractaque corpo-
ra ex continuo dolore reddunt. Ex plaga copiosus sudor effluit, & quacunque parte corporis ci-
catrrix ulla fuerit, ea sanguine manat. Excrementa per aluum cruenta eijciuntur, profluensque san-
guis in globo coit. A' pulmone sanguinem extussum, & in uomitiones effusi sine remedio com-
moriuntur. Quos uerò dipasas percussit, solutus ac non constrictus tumor premit, sitisque usque
eò pertinax, ut fatiari non possit, ac sine ulla intercapedine excruciet: & si potum pleno ore affa-
tim trahant, illico in eandem sitim relabuntur: proinde toto habitu similes sunt ijs, qui antea po-
tus nihil hauserint. quare propter continuam sitim, & prester, & causon, aut dipasas appellatur.
Hæmorrhoi, dipasasque morsus uelut immedicabiles à plerisque maiorum deplorati relinque-
bantur. quare si peculiaribus contra dipasadem remedijs egeamus, communia experiri operæpre-
tium erit. Protinus autem scarificatione uti, uisionem facere, & si locus patiat, extremorum am-
putatione

putatione opus erit: consequenter quàm acerrima cataplasmata admouere, de quibus sæpenumero diximus. Nec me fugit, acres cibos, maximè à falfamentis, utiles esse. Meracæ potiones, & la-uacra profunt, quæ subinde interiecto breui spatio assumenda sunt, priusquàm morbi genus emer-ferit. quo semel erumpente opem ferre non potest ulla medici opera. In ictu hæmorrhoi eadem profunt. Insuper quæ in commune opitulantur, ut scarificationes, ustiones, acres cibi, meraci po-tus, & quæ nunc in dipsade definiuimus. Quinetiam decocta uitis folia, & cum melle trita.

Hæmorrhoi
perniciosus i-
ctus, & histo-
ria.

HÆMORRHOVS, & **Hæmorrhoids**, authore Galeno in libro de theriaca ad Pisonem, suis ipsorum nomi-nibus similem hominibus perniciem inferunt. quippe percussit, sanguine per os, & nares, totoq; corpore effuso, inte-reunt. Hic (ut in theriacis cecinit Nicander) petrosas rimas assiduò incolit, asperum, supinum, & modicè penden-tem lectum illic simens, ubi tractum suum habeat, deinde pabulo satur fiat. Longitudo eius pedis uestigio æqualis: cæ-terum quod ad latitudinem attinet, à capite adusque caudam totus & subtilis, & minutus est. Aliàs colore igneo, a-liàs rursus candens. Collo satis constricto est, gracilis cauda necessario in arcum contracta, extensa est angustè, & tenuiter. Supra eius frigidos, & niuales oculos, duo cornua fronti sunt infusa: albore luminum suorum, locustis uel syluestribus apibus par. Insuper horribile, & asperum ei caput horret, obliquè modico corpore suo instar cerastæ claudicans. Ex medio etiam dorso paruum nauigium semper appellit, ad terram uentrem suum atterens: squamis ue-rò & itinere parum substrepit, perinde ac arundinis copiam transeat. Post ictum statim decolor species accurrit, nigra nimirum, corq; ipsum dolore circumangitur: uenter aqua refertus effluit. Quin & prima nocte sanguis cùm ex naribus, tum collo, & auribus salit, recens bilioso ueneno coinquinatus: lotium item rubens accurrit. quæq; in corpore sunt uulnera, & plagæ, hæmorrhoi rumpuntur aperiunturq;: cutes enim fuligine contrahuntur. Caueas itaq; in primis, ne in te scemina hæmorrhoids uirus suum iaculetur. Nam si cui morsum illa inflixerit, ei gingiue simul ignescunt, penitusq; & unguibus sanguis cum impetu procurrit. Dentis etiam ex ea cæde graecolentes, seu humen-tes molunt. hæc ex Nicandro. Cui subscribit Aëtius, sic inquit. Animalia hæc (hæmorrhoum, & hæmorrhoida intellige) colore quidem sunt arenoso, magnitudine autem tres palmos æquant, & in tenuem caudam angusta figura paulatim desinunt. Sunt autem igneo oculorum fulgore, rectaq; & tardè proreptant. Per corpus uerò multis notis albis, & nigris uariata sunt, & asperioribus squamis obita: quapropter dum serpunt, sonus auditur. Et scemina quidem uentri incumbens, per terram reptat, & gressum infernè circa caudam firmat: mas uerò circa uentrem in gressu nititur, & collum serpendo extendit. Consequitur horum morsum color icti loci cruentus, coloris tetri, & nigricans: ex quo nihil in initio effluit, præterquàm paucum quidpiam aquosum. Ventriculus dolore tentatur, adestq; spirandi difficultas. Deinde sanguis ex naribus profluit, & ex ipsius morsus foraminibus: & si qua in corpus obducta tandiu sit cicatrix, ea rumpitur, & sanguinem profundit. atq; hæc quidem in maris Hæmorrhoi morsus contingit. A scemina uerò Hæmorrhoidis morsu ad hæc & anguli oculorum, dentium gingiue, & unguium radices sanguine manant, & ut simpliciter dicam, per omne corpus sanguinem efferri contingit. Dentis præterea excidunt, & gingi-ue putrescunt. Horum porro curam facere oportet, primum quidem sanguinis eruptioni oblectando ac resistendo ijs medicamentis, quæ aptè sanguinem sistere possunt. deinde cataplasmata plagæ imponendo ex folijs uitis coctis tri-tis cum melle, & portulacæ folijs cum polenta. Antea uerò quàm cruenta prodeat urina, alij multum deuorent, mul-tumq; uini diluti bibant, & ad uomitum cogantur. deinde confestim theriace exhibeatur, & postea pisces multos, al-lijs tritis cum oleo tinctos edant. Sumant item in cibo panē, & uuam passam dulcem, & deinde uino diluto largè hau-sto uomant. Plaga uerò aqua frigida proluatur: uesica autem spongijis calidis foueatur. Sed iam de Dipsade disse-ramus, quæ sic à Græcis dicta est, quòd continuam, & inextinguibilem sitim excitet. Huius mentionem fecit Galenus libro x. simplicium medicamentorum, ubi eiusmodi feras in Lybia, non in Italia reperiri scribit: quòd hæc regio hu-mida sit, illa uerò siccissima. Hoc autem à Marsis, qui Romæ uiperas uenabantur, accepisse ait: quibus tamen non in omnibus fidem adhibendam esse existimat. Quare longè minus nos ijs circūforaneis fidem præstare debemus, qui Mar-sos hosce imitati, diui Pauli generi se adscribunt, seq; inde ortum duxisse prædicant. Nam si Galeni ætate hi mendacis-simi nebulones uniuerso orbi imponebant, ueri quidem simillimum est, eos qui hodie per Italiam uagantur, longè magis decipere posse, quàm fecerint Marsi illi antiqui. quippe non dubitandum, quin eorum astus à Galeni seculo in hunc usque diem protractus, maximum suscepit incrementum, quòd constet mortalium ingenia tam in bonum, quàm in malum procliuia, ætate magis acui. Meminit etiam Dipsadis Galenus libro de theriaca ad Pisonem, sic scribens. A dipsade commorsi causo febris malè conficiuntur. nam & multa siti, & æstu uehementi uexati, interdum & diru-pti, diem obeunt. His Galeni uerbis subscribit Aëtius libro xiii. ubi sic inquit. Dipsas, quæ à quibusdam causis ap-pellatur, uiperæ est species, quæ magis in maritimis locis reperitur, quàm alibi, magnitudine cubitali, ex crassa in te-nuem desinens: notas autem habet per omne corpus fuluas, & nigras: caput uerò angustius. Sequitur autem ab ea demorsos, præter ea quæ de uipera dicta sunt, & sitis intolerabilis planè, adeò ut etiamsi multus potus eis adhibea-tur, sitis non sedetur: & tamen neque per urinas, neque per uomitum, neq; per sudores quicquam excernitur. Duo-bus igitur pereunt modis, aut ob multam sitim exusti, si potum non sumant: aut ob multam potus repletionem disten-tus rumpitur uenter, uel infernè circa inguina, uel circa inuerm uentrem, ut in aqua inter cutem sæpius euenit. Cete-rum & his, ceu à uipera demorsis, auxiliamur: propriè autem in his potiones magis urinam cientes exhibeantur. Alius item per infusum eluatur, et oleo cum decoctis exhibitio, ad uomitum cogendi sunt malè affecti. Ad plagæ uerò locum, post exuentionem, circuncisionem circunquaque scalpello factam, cucurbitularum affixionem, & dissectas gallinas adnotas, calx uiua cum oleo imponitur, & emplastra attractoria, & theriaca illinuntur. Porro Dipsadis priuatim

Hæmorrhoi
morsus nota,
& curatio.

Dipsadis hi-
storia, morsus
signa, & cura.

priuatim meminit Aelianus lib. ix. de historia animalium, sic inquit. Dipsas, cuius uim, & naturam eius, nomen nobis declarat, inferior quidem est magnitudine, quam uipera, sed tamen in occidendo quam celerrime superior. Cuius morsu confixi et si assiduam potionem hauriant; ad sitim tamen continuo exardescunt, & ad bibendum eatenus inflammantur, quoad celerrime rumpantur. Eam Sostratus cum albam esse ait, tum duas in cauda lineas nigras habere. Et sicut audio, uario, multiplici; nomine nuncupatur: quidam presterem uocant, alij causonem, alij anombaten, à quibusdam melanurus appellari fertur. Cum in Aphrica, tum magis in Arabia nascitur. hæc Aelianus. Ex quibus uerbis manifeste deprehenditur error Leoniceni uiri alioquin eruditissimi, qui Dipsadem putauit corporis forma nullis notis à uipera diuersam esse. Nec equidem scio, qua ratione, uel autoritate nixus, in hanc opinionem uenerit, in eaq; perstiterit.

Leoniceni error.

Υἱδρος. NATRIX.

CAP. LI.

AB NATRICE demorsis vlcus dilatatur, & liuidum, ac ingens euadit. Sanies ex eo multa, & atra, & malè olens, non secus atque ijs quæ serpunt vlcibus, expuitur. Si ergo morsum natrix adegit, prodest origanum tritum, & aqua subactum: lixiuia cum oleo indita, aut aristolochiæ cortex, aut querna radix minutim contrita, & hordei farina cum aqua, & melle colliquata. Bibuntur etiam binæ aristolochiæ drachmæ in potione poscæ cyathis duobus, deinceps marrubij succus, vel decoctum alterius cum vino. fauus recens datur in aceto.

- 20 HYDRVS anguis in aquis plerumque degit, à quibus nomen sibi uendicauit. Sunt & qui Natricem, quod à quis innatet, uocent. Hic si relictis aquis, terras inhabitet, longè nocentior euadit, uocaturq; tunc chersydrus. Distinguit tamen is à dryinio, qui (ut superius diximus) Nicandro hydrus etiam appellatur. Siquidem ipse de Hydro, cuius nunc historiam, morsus discrimina, & remedia prosequimur, differuit sub Chersydri nomine in theriacis, sic carmine in prosa uerso scribens. Age itaque chersydri, qui aspidi conformis est, figuram æqualem recita. Sed plagam eius malefica, & pessima sanè signa sequuntur. Tota cutis circa carnem arida, & abominabilis expassa ab internis partibus, humentem ictum satis certò indicat, putredine fathiscens. Quinetiam dolores immensi ignescentes, hominem tandem interimunt. mox etiam per membra pustule finguntur, aliæ ex alia parte inuicem turbantes ægrum. Atqui chersydrus iam antea in uiuido, seu parum aquæ habenti lacu, irreconciliabilem ranis iram adfert. Enimvero ubi sole aqua exiccata fuerit, adeoq; ariditas in fundo extiterit lacus, tum hic serpens in terra sese continet, & squallidus, & deformis in sole tetrum corpus suum refocillans: in semitis autem, lingua sua afflando sitibundus sulcos exedit. hæc ille. Chersydri quoque meminit Aëtius libro xiii. capite xxxv. his uerbis. Serpens hic chersydri appellationem inde habet, quod in principio quidem in aquosis degit locis, & hydrus appellatur ab ipsis aquis, hoc est natrix. postea uerò siccos incolit locos, & ex compositione locorum, chersydri, id est natricis terrestres, nomen inuenit. In humidis quidem locis, ex humido uictu exsatiatus, non purum uenenum habet: cum autem terrestris fit, nocentius id acquirat. Ceterum forma, paruum terrestrem aspidem refert, præterquam quod ceruicem non ita latam habet: hoc enim insigne solum aspides præ his habent. Qui igitur ab hoc morsu sunt, eis communiter eadem accidunt, quæ in aliorum serpentium morsu, uelut est tumor, continuus dolor ardens, liuidus locus, & sæculentus, uertigo oculorum, exolutio, uomitus biliosus, ac fætidus. Proprie autem motus totius corporis inordinatus, ut et per uentrè quædam inordinate ferantur: mors autem intra tres dies. Porro ex communibus remedijs etiam hi opem ferunt, & ex theriacis antidotis. Priuatim uerò coni cupressi drachmam unam, et myrti baccarum itidem unam, terito, & cum melle rosaceo, aut uino mulso in potu exhibeto. Iuxta uerò affectum locum calcem uiuam, & similia, cum oleo imposito.

Hydri, siue natricis hiltoria.

Chersydri natura, morsus, & curatio.

Κένχρος. CENCHRVS.

CAP. LII.

- CENCHRI morsum, qui viperino ictui similis est, putridum vlcus sequitur. carnes antea, vt in aqua inter cutem, prætumidæ defluunt. lethargo corripuntur, & ueterno pressi somnos captat. Erasistratus eos iecinore, intestino ieiuno, coloquæ conflictari author est. quippe dissectis ipsis, omnes ferè partes corruptæ reperiuntur. Morsus à cenchro auxiliatur lactucæ fructus cum lini semine illitus, & satureia trita, & syluestris ruta, & serpyllum, cum duabus hastulæ regiæ drachmis, & tribus vini cyathis, aut aristolochiæ radix, item cardamomum, & gentiana.

QVAVVIS Aëtius appellauit Cenchrum ammoditen, & acontiam cenchriten; non tamen propterea censendum est Cenchrum, de quo hic differit Dioscorides, ammoditen, aut acontiam esse: quod hic nullam cum illis habeat cognationem, nec similitudinem. Ea autem de causa Cenchrus dictus est, quod maculis perquam minimis (ut Lucas est author) milij magnitudine, & colore, uniuersum eius corpus respersum appareat. Auicenna cenchrum famosum appellat.

Cenchri consideratio.

Κεράστος. CERASTES.

CAP. LIII.

A CERASTE percussis locus attollitur, cum duritia pustulosus. è plaga sanies profluit, modò atra, modò pallidior: sed toto concretu varicosus intumescit: genitale intenditur, mens labat, & oculorum

& oculorum caligo exoritur: denique rigore neruorum distenti commoriuntur. Si ceraſtes percufferit, cita partis amputatio ſuffragatur. quare ſine mora iſtam partē amputare, aut ſcalpro confeſtim circuncidere, & ijs ſimilia proſequi oportet. Vrentia inſuper reliquijs admouenda: ſiquidem virus hoc veneno baſilifci ſimile eſt.

Ceraſta morſus exitialis, & auxilia.

CERASTAE, quorundam probatiſſimorum authorum teſtimonio, in Aphrica duobus in capite cornibus cochlearum inſtar oriuntur, à quibus ceraſta, hoc eſt cornuti, nomen inuenerunt. Horum morſus lethalis ſerē ſemper fuerit, niſi (ut Dioſcorides inquit) demorſum membrum ſtatim à reliquo corpore abſcindatur, anputeturq; aut ſaltem illico omnis caro, quæ demorſum ambit locum, circuncidatur. Immanis hæc fera (ut reſert Aëtius) cubitalis eſt longitudinis, longiſſima duorum eſt cubitorum, corpore uerò arenosa, & iuxta caudam deſquamata. Eminentias habet in capite duas, cornuum ſimilitudine: partes uerò circa uentrem ex ordine ſquamis obſite ſunt. quapropter in ſerpendo ſonum ſibilo ſimilem edit: per obliquum autem, non rectā proreptat. Cæterum percuffis ab ea, eleuatio ac tumor plagæ capitis clauū ſimilitudine inſurgit, & ſanies profluit uini colore, aut nigricans, & maxime per ambitum, uelut in cruentatis ac ſugillatis alijs fieri conſuevit. Reliqua item, quæ in uiperæ morſu dicta ſunt, etiam his ſuccedunt, cum intenſione uehementiori. Ut plurimum uerò uſq; ad nonum diem ſuperſunt. Remedia autem eadem, quæ morſis à uipera conferunt. hæc Aëtius.

Ασπίς. ASPIS.

CAP. LIIII.

AB ASPIDE iſtis vulnus exiguum proſuſ, quaſi ab adaſta acu citra tumorem conſpicitur: ſanguis exiguus ille quidem, ſed ater diſtillat: caligo uelox oculos obnubit: labor in totum corpus multiplex, omnino leuis, & non ſine uoluptate conſequitur. Ideo Nicander perpulchrè cecinit. At uir perit abſque labore, uirens, atq; diſcolor. mediocris ſtomachi dolor afficit: frons perpetuò reuellit: genæ contremiſcunt, quaſi ſine ſenſu in ſomno uacillent. hos mors tollit, ad diei trientem non dilata. Cæterum ijs, qui ab aſpide feriuntur, quæ de ceraſte ſcripta ſunt, auxilia dari debent. Nam uenenum hoc, quemadmodum baſilifci, aut ſanguis bubulus, celerrimè in arterijs ſanguinem cogit.

Aſpidis perniciōſus iſtus, & genera.

REPERIO apud eos authores, qui animalium hiſtorias tradunt, tria Aſpidum genera conſtitui, & unumquodque ubi hominem morſu comprehenderit, celerrimè mortem inferre: quippe tanta eſt earum ueneni uis in hominum necem, ut rariſſimè ſeruentur, qui ab eis percuffi fuerint. De his ſcribens Galenus libro de theriaca ad Piſonem, ſic inquit. Inter aſpides nominata ptyas collum exporrigens, & ſpatij metita longitudinem, perinde ac ſi tunc rationalis fera facta eſſet, uenenum ſolerter corporibus inſpuit. Harum itaq; ſerarum una (ſiquidem tria ſunt Aſpidum genera, ptyas dicta, cherſea, & chelidonia) reginam ſerunt Cleopatram, cum uellet cuſtodes latere, ſtatim, & citra ſuſpicionem mortem ſibi conſciuiſſe. Hæc ille, qui ſubinde pluribus hiſtoriam enarrauit tam inuicti animi huiusce moribundæ reginæ. Cæterum chelidoniam uocatam, id nominis ſibi comparaffe uolunt, quod hirundinum modo dorſo nigricet, & candicet aluo. quemadmodum & ptyas altera dicitur, quod in hominem expuat. cherſea uerò ita dicta eſt, quod in mediterraneis ſemper degat. Harum omnium meminit Aëtius libro xiiii. cap. xx. ſic inquit. Aſpidum apud ſerarum ſcriptores tres ſpecies reperiuntur. quædam enim ex eis terreſtres appellantur: quædam uerò chelidoniæ, quæ circa fluuiorum ripas, præſertim Nili, latibula habent: aliæ uerò ptyades nominantur. Terreſtres quidem igitur maiores ſunt, & quandoque uſq; ad quinque cubitorum longitudinem reperiuntur. Maxime uerò ptyades, cinereo ſunt colore, uiridiq; & ad auri colorem inclinante. Terreſtres uerò ut plurimum & ipſæ cinerei ſunt coloris, quanquam & ſubuirides reperiuntur. Cæterum acceſſiones, & ſigna communia ſunt in his, quos aſpides momordcunt. Vulnere enim in demorſo loco, uelut ab acu puncta inueniuntur: bina quidem ex maris morſu, ex ſœmelle uerò quatuor citra magnum dolorem, à quibus nihil effluit, niſi uigilentum animal ſit, quod morſum inſlitit. Conſequitur autem ſtupor, pallor, frontis refrigeratio, aſidui hiatus, palpebrarum niſtationes, colli inclinatio, capitis grauitas, ſegnities, & collapſo in ſomnum profundum: ad finem uerò & conuulſio. Mors autem in tribus ad ſummum horis ex terreſtris morſu ſequitur: in chelidoniæ uerò iſtu præſentiſſima adeſt. Porro his, qui à ptyade conſpuuntur, caligo oculorum ſuccedit, & cordis dolor, faciei tumor, ac auditus corruptio: tardius autem mors conſequitur. Auxilium autem ab aſpide morſi ſerunt, & præſertim quos ptyas momordit, ex acerrimi aceti potu: dandum autem eſt, quouſque aceti qualitatem circa dextram præcordiorum partem perceptent. hepar enim in morſis ab aſpide primum aiunt ſenſu priuari. Cæterum ad prænotionem, an uicturus ſit percuffus, centaurium cum uino tritum bibendum præbent: ſiquidem enim euomet pharmacum, morietur; ſi non, uiuet. Quo uerò ueneni in corpus deſtributi uis probè euomatur, allia trita cum zytho exhibenda ſunt, donec nauſeabundus reddatur malè affectus. aut opopanax cum uino diluto detur, & conſeſtim euomet. Nanius autem inquit. Origanum uiridem, aut aridam pro ægri uiribus cum uino dato. Poſt uomitum antidotis theriacis utendum, & communibus remedijs prædictis. Vtiliter autem ad plagam imponuntur poſt cucurbitarum adhibitionem, & ſcarificationem, centaurium cum myrrha, & modico opio. Rumex autem ſi cataplaſmatis modo imponatur, nihil ledetur. Præter opinionem uerò auxiliatur theriace tum plagæ impoſita, tum pota. Proſunt autem & aſidue excitationes cum euulſionibus, & plagis, & uniuerſi corporis motus, & aqua marina calida pro fomento aſperſa. Haſtenus de aſpidibus Aëtius. Efficaciſſimum porro, et omnium, quantum equidem expertus ſum, præſantiſſimum antidotum contra uenenofum iſtum aſpidum, quas ſurdas dicunt, quæ in

Aſpidum hiſtoria, iſtꝝ nota, & cura.

que in Italia pluribus in locis reperiuntur, est nostra quinta essentia, ex aqua uitæ & antidoto nostro confecta. Quippe cum tenuium admodum sit partium, ictu oculi in uniuersum corpus diffunditur, uenas, & arterias confestim permeans. Vnde prohibet, ne sanguis & spiritus in uasis refrigerati cogantur: atque aucto calore innato, ueneni uim arceat potentissime, idq; superat citissime.

ΒΑΣΙΛΙΣΚΟΣ. BASILISCVS.

CAP. LV.

ERASISTRATVS in libro, quem de medicaminibus, & uenenis condidit, de vocato basilisco scitè ita refert. Cum basiliscus momorderit, vulnus ad auri colorem efflauescit. Itaq; in plurimis, quæ virus ei aculantur, comites notæ ita se habent. Ad basilisci morsum, ut idem Erasistratus author est, auxiliatur castorij drachma in vino pota: item papaueris succus. Ictuum remedia ita se habent.

MULTIPLEX uariq; est apud ferarum scriptores Basilisci historia, quem Latini Regulum uocant. Sunt enim qui scribant tantæ perniciæ animal esse Basiliscum, ut solo oculorum intuitu, alij sibilo tantum, alij halitu, alij uerò morfu, homines statim interimat. Nec desunt qui uulgi opinionem secuti, ex antiqui galli ouo hanc sæuissimam feram nasci putant. Ex hac itaque historie uarietate, ac inconstantia facile adducor, ut credam, plerosque historiæ basilisci, ut fabularem, descripsisse. Id quod etiam probè Dioscorides sensisse, atq; adeo nostro iudicio adstipulari uidetur. Siquidem is ne cum alijs accusaretur, Erasistratum citauit, authoremq; historie huius fecit. Basilisci meminit Galenus libro de theriaca ad Pisonem (si tamen liber ille inter legitimos censetur) ubi sic inquit. Basiliscus bellua subflaua, & triplici frontis apice munita, tantummodo conspectus, & quando sibilat auditus, uidentes se, & audientes necat: atq; si quod aliud animal illum etiam mortuum attingit, statim moritur. Hinc aiunt omne aliud reptilium genus cauere, ne basilisco uicinum habitet. Libro uerò x. capite primo de simplicium medicamentorum facultatibus idem contra Xenocratem scribens, non omnino Basilisci historiæ comprobare uidetur, sic inquit. Nam bestiam seu feram regiam, quam uocant Βασίλειον θηρίον, ne uidere quidem mihi unquam contigit: & si uera sunt, quæ de illa referuntur, periculosam etiam est uel propè accedere ad hoc animal. Aelianus præterea Basiliscum tanta ueneni acuitate, & immanitate pollere ait, ut quauis magnitudine dodrantalem non excedat mensuram; serpentes tamen omnes etiam ingentes suo duntaxat halitu extinguat, adeo ut uirga quoque è longinquo contactus, illico tangentem conficiat. Huius item horrendissimæ feræ historie tradidit Plinius libro viii. capite xxi. ubi ita scriptum reliquit. Apud Hesperios Aethiops fons est Nigris, ut plerique existimauere, Nili caput, ut argumenta, quæ diximus, persuadent. Iuxta hunc feræ appellatur Catoblepas, modica alioquin, cæterisq; membris iners, caput tantum prægræue agrè ferens: id deiectum semper in terram. Aliàs internecio humani generis, omnibus, qui oculos eius uidere, confestim expirantibus. Eadem & Basilisci serpentis est uis. Cyrenaica hunc generat prouincia, duodecim non amplius digitorum magnitudine, candida in capite macula, ut quodam diademate insigni. Sibilo omnes fugat serpentes: nec flexu multiplici, nec ut reliquæ, corpus impellit, sed celsus & erectus in medio incedens. Necat frutices non contactos modò, uerum & afflatus: exurit herbas, rumpit saxa. Talis uis malo est. Creditum quondam ex equo occiso hasta, & per eam subeunte ui non equitem modò, sed equum quoque absumptum. Huic tali monstro (sepe enim enectum concupiere reges uidere) mustelarum uirus exitio est: adeo naturæ nihil placuit esse sine pari. Inijciunt eas cauernis, facile cognitæ sola tæbe. Necant ille simul odore, moriunturq; et naturæ pugnam conficiunt. Hæc de basilisco Plinius. Quem tamen plura cum alijs fabulosa narasse putamus. Nam si tantum oculorum intuitu, sibilo, aut halitu hominem interficit, non equidem uideo, quomodo factum sit, ut ij qui ipsum uiderunt, eiusq; faciem adnotarunt, ex quorum postea relatione huius feræ historie plerique descripserunt, incolumes euaserint: præsertim cum tam paruum sit animal, ut nisi è propinquo loco conspici possit. Atque adeo hinc mihi impossibile uidetur, quin ipse afficientes non uiderit, cum (ut Plinius refert) non multiplici flexu incedat, ut reliquæ feræ, sed celsus, & erectus: uel quòd ex infecto circumstante aëre, qui uiderunt non perierint. Ceterum cum Erasistratus his fabulis nullā fortasse fidem adhiberet, certoq; sciret Basiliscum morfu tantum, ut aliæ feræ, homines interimere, eius duntaxat morsus curationem instituit. Verum quandoquidem huiusce ueneni uis adeo uehemens, & immanis existit, ut expugnari non possit, non est cur plura hic referam, quàm ex Erasistrato memoriæ prodidit Dioscorides. Quem ducem & authorem secuti, ut ipse suis de medica materia libris hoc sexto finem imposuit; ita nos nostris in eos commentarijs, quos ad nostram communemq; rei medicæ studiosorum utilitatem conscripsimus, iam extremam manum imponemus. Non obliui immensas gratias agere deo optimo maximo, cui & omnia accepta referimus, & honorem ac gloriam tribuimus sempiternam.

LIBRI SEXTI ET VLTIMI FINIS.

VENETIIS, IN OFFICINA ERASMIANA,
VINCENTII VALGRISII, MENSE
IANUARIO, M. D. LIIII.

Basilisci varia historia.

Catoblepas.

Plura fabulosa in Basilisci historia.

